

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE EVSİZLİKLE MÜCADELEDE SOSYAL DEVLETİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

BERNA BAĞCILAR

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE EVSİZLİKLE MÜCADELEDE SOSYAL DEVLETİN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

BERNA BAĞCILAR

Danışman: PROF. DR. ASLAN TOLGA ÖCAL

İstanbul, 2023

ÖZET

TÜRKİYE’DE EVSİZLİKLE MÜCADELEDE SOSYAL DEVLETİN ROLÜ

Çalışma, Türkiye’de evsizlik sorunuyla ilgili sosyal devletin işleyişini inceleme amacıyla hazırlanmıştır. Sosyal devletin ortaya çıkış amacı ve evsizlik sorunu çalışmanın iki önemli aşamasıdır. Bu bağlamda çalışmada sosyal devlet ve evsizlik olgusu ele alınmıştır. Türkiye’de evsizlik sorunu ve sosyal devletin bu sorunla mücadelesi bu iki olgu doğrultusunda incelenmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal devletin gelişimi, refah rejimi modelleri ve Türkiye’de sosyal devlet olgusu incelenmiştir. Sosyal devlet olgusunun geniş bir çerçevede ele alınması, çalışmanın ana konusu olan Türkiye’de evsizlikle mücadelede yapılan çalışmalar hakkında bir ön bilgi niteliğindedir. Çalışmanın ikinci bölümünde evsizlik olgusu ele alınmış, evsizlik sorunu sebepleri ve neden olduğu olumsuz durumlar bağlamında incelenmiştir. Türkiye’de evsizliğin incelenmesinin öncesinde dünyada evsizlik sorununa ve bu sorunla mücadele bağlamında yapılan uygulamalara değinilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye’de evsizlik ve evsizlikle mücadele ele alınmıştır. Bölümde öncelikle Türkiye’de evsizliğe sebep olan bireysel ve yapısal nedenler incelenmiştir. Bu incelemenin ardından Türkiye’de evsizlikle mücadelede merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları ele alınmıştır. Bu uygulamalar beraberinde literatürde evsizlik sorunuyla ilgili olan çeşitli öneriler incelenmiş ve sonuç bölümünde bu konuya yönelik değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Evsiz, Evsizlik, Merkezi Yönetim, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları.

ABSTRACT

THE ROLE OF THE SOCIAL STATE IN STRUGGLING HOMELESSNESS IN TURKEY

The study, was prepared to examine functioning of the social state about issue of homelessness in Turkey. The purpose of the emergence of the social state and homelessness issue is two important stage of study. In this context the social state and the phenomenon of homelessness were discussed in the study. The homelessness issue in Turkey and the struggle of the social state with this issue have been examined in the direction of these two phenomenon. The study was conducted with a qualitative research method.

The first part of the study examined the development of the social state, welfare regime models and the phenomenon of the social state in Turkey. Discussing the social state phenomenon in a broad framework pre-information is in the exemplary about practice for the struggle of homelessness in Turkey to the main topic of the study. The second part of in the study discussed of phenomenon the homelessness, homelessness issue was examined in the context to reasons and negative situation caused. Before examining homelessness in Turkey the issue of homelessness in the world and the practices carried out in the context of the struggle of this problem was been mentioned.

The last part of the study was discussed homelessness in Turkey and struggle of homelessness. The part first examined to individual and structural reasons that cause homelessness in Turkey. After this examination the struggle of homelessness was discussed practices of the central government, local governments and non-governmental organizations in Turkey. Along with this practice were examined various suggestions about the issue of homelessness in the literature and an evaluation on this topic was made in the conclusion part.

Keywords: Social State, Homeless, Homelessness, Central Government, Local Governments, Non-Governmental Organisations.

ÖNSÖZ

Evsizlik günümüzde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun tanımı kesin olarak yapılamayan ancak önemli kabul edilen bir sorundur. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de evsizlik sorunu bulunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye’de evsizliğin ve evsizlikle mücadelenin irdelenmesi amacıyla hazırlandı.

Çalışmaya başladığım günden itibaren hem dünya hem de Türkiye pek çok tecrübe yaşadı. Yaşanan bu tecrübeler çalışmaya ve bana pek çok şekilde sirayet etti. Çalışmam bazen kızdığım bazen de herkesten koruduğum bir arkadaş olarak hayatımdaki yerini aldı. Çalışmayı hazırlarken yanımda beni destekleyen pek çok insan oldu.

Çalışmamı tüm yönleriyle değerlendiren, bana her zaman destek olan, çalışmamı onarıp bugünlere getirmemde katkısı büyük olan değerli danışman hocam Prof. Dr. Aslan Tolga Öcal’a, çalışmamın gelişimine katkı sağlayan Prof. Dr. Umut Omay ve Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Güllü’ye çok teşekkür ederim. Çalışmamın öncesinde çalışmayı hazırlayana değin geldiğim süreçte eğitim hayatımda katkısı olan tüm hocalarıma çok teşekkür ederim.

Tez yazmanın zorluklarını beraber atlattığımız, tezlerimizi yazarken birbirimize her yönden destek olduğumuz dostum Sidar Akpınar’a, çocukluğumdan beri beni her an destekleyen, fikirleriyle bana güven veren dostlarım Miray Aksu ve Didem Gedikli’ye, kafamın karışık olduğu günlerde bana fikren destek olan kuzenim Nihan Karabacak’a teşekkür ederim.

Son olarak zaman zaman kırdığım, çok sevdiğim ve her zaman en büyük destekçim olan aileme çok teşekkür ederim.

Berna BAĞCILAR

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
TABLO LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
SOSYAL DEVLET OLGUSU	4
1.1.Sosyal Devlet: Kavramsal Çerçeve	4
1.1.1. Devlet Nedir?	4
1.1.2. Sosyal Devlet ve Refah Devlet Kavramı.....	7
1.2.Sosyal Devletin Amaçları.....	8
1.2.1. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksullukla Mücadele.....	8
1.2.2. Fırsat Eşitliği	9
1.2.3. Sosyal Güvenlik	9
1.2.4. Tam İstihdamın Sağlanması ve İşsizlikle Mücadele	10
1.2.5. Ekonomik Büyümeyi ve Kalkınmayı Sağlamak	10
1.2.6. Sosyal Denge ve Sosyal Barışın Sağlanması.....	11
1.3.Sosyal Devletin Tarihsel Süreci	11
1.3.1. Sosyal Devlet Öncesi Dönem (1880 Öncesi)	12
1.3.2. Sosyal Devletin Doğuşu ve Gelişimi (1880-1945).....	13
1.3.3. Sosyal Devletin Genişlemesi (Altın Çağ) (1945-1975).....	15
1.3.4. Sosyal Devletin Duraksama ve Gerileme Dönemi (1975 ve Sonrası).....	17
1.4.Refah Devleti Sınıflandırması	22
1.4.1. Liberal Refah Rejimi	24
1.4.2. Muhafazakar Refah Rejimi	25
1.4.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimi	25
1.4.4. Güney Avrupa Refah Rejimi	25
1.5.Türkiye’de Sosyal Devletin Tarihsel Süreci	27
1.5.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Sosyal Devlet.....	27

1.5.2. 1923-1945 Arası Dönemde Türkiye’de Sosyal Devlet.....	30
1.5.3. 1945-1980 Arası Dönemde Türkiye’de Sosyal Devlet.....	31
1.5.4. 1980-Günümüz Arası Dönemde Türkiye’de Sosyal Devlet.....	34
İKİNCİ BÖLÜM	41
EVSİZLİK OLGUSU	41
2.1. Evsizliğin Kavramsal Çerçevesi.....	41
2.2. Evsizliğin Sınıflandırılması.....	44
2.2.1. Zamana Göre Yapılan Sınıflandırma.....	44
2.2.2. Coğrafi Sınıflandırma.....	45
2.2.3. Tipografik Sınıflandırma.....	45
2.2.4. Yaşa Dayalı Sınıflandırma	45
2.2.5. Cinsiyete Dayalı Sınıflandırma	46
2.3. Evsizliğe Sebep Olan Faktörler.....	47
2.3.1. Bireysel Nedenler	47
2.3.2. Yapısal Nedenler	47
2.4. Evsizliğin Oluşturduğu Sorunlar	48
2.4.1. Barınma Sorunu.....	48
2.4.2. Sosyal Dışlanma Sorunu	49
2.4.3. Sağlık Sorunu	50
2.4.4. İşsizlik Sorunu.....	51
2.5. Dünyada Evsizlik Sorunu ve Evsizlikle Mücadele	53
2.6. Evsizlik Kültürü	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	65
TÜRKİYE’DE EVSİZLİKLE MÜCADELEDE SOSYAL DEVLETİN ROLÜ	65
3.1. Türkiye’de Evsizlik Sorunu	65
3.1.1. Bireysel Nedenler	65
3.1.2. Yapısal Nedenler	68
3.1.2.1. Küreselleşme ve Kentleşme	68
3.1.2.2. Sosyal Dışlanma	70
3.1.2.3. Soylulaştırma.....	73
3.1.2.4. Göç	74
3.1.2.5. Doğal Afetler Kaynaklı Evsizlik	76
3.2. Türkiye’de Evsizlikle Mücadele Kapsamında Yapılan Uygulamalar	78
3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	80
3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	80
3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	81
3.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	82

3.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	83
3.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	83
3.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	84
3.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	84
3.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).....	85
3.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	85
3.2.11. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023).....	85
3.3. Merkezi Yönetim Kapsamında Evsizlikle Mücadele.....	87
3.4. Yerel Yönetimler Kapsamında Evsizlikle Mücadele.....	89
3.5. Sivil Toplum Kuruluşları Kapsamında Evsizlikle Mücadele.....	93
3.5.1. Çorbada Tuzun Olsun (ÇOTUN).....	93
3.5.2. Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği (Şefkat-Der).....	94
3.5.3. Erdemliler Dayanışması Derneği (ErDay-Der).....	95
3.5.4. Umut Çocukları Derneği.....	95
3.5.5. Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği.....	95
3.5.6. Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.....	96
3.5.7. Hayata Sarıl Derneği.....	96
3.5.8. Aşhane Gönüllüleri.....	97
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	100
KAYNAKÇA.....	107

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri (USD)
AKOM	Afet Koordinasyon Merkezi
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AŞTİ	Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi
BAĞ-KUR	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BBC	British Broadcasting Corporations
COVID-19	Koronavirüs
ÇOTUN	Çorbada Tuzun Olsun Derneği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EHAP	Yoksulları Destekleme Avrupa Fonu
ERDAY-DER	Erdemliler Dayanışması Derneği
ETHOS	Avrupa Evsizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi (European Typology Of Homelessness And Housing Exclusion)
FEANTSA	Evsizlerle çalışan Avrupa Ulusal Kuruluşlar Federasyonu (European Federation of National Organisations working with the Homeless)
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü (Human Immunodeficiency Virus)
HUD	Konut ve Kentsel Gelişim Dairesi (Department of Housing and Urban Development)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İSTAÇ	İstanbul Çevre Yönetimi Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
LGBTİ+	Lezbiyen Gey Biseksüel Trans İnterseks ve diğerleri
md.	madde
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organisation of Petroleum Exporting Countries)
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYD	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları

ŞEFKAT-DER	Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Refah Rejimleri	24
Tablo 2: Avrupa Evsizlik Tipolojisi ve Barınma Dışlanması	42
Tablo 3: Evsizlerin Maddi Yönden Hayatta Kalma Stratejileri.....	52
Tablo 4: İstanbul'da Evsizlere Yönelik Yardım Listesi.....	91

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanların pek çok ihtiyacı olmuş, başlangıçta aile veyahut yakın çevreleri aracılığıyla ihtiyaçları çözüme ulaşırsa da zaman içerisinde bu faktörler yetersiz kalmıştır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda devlet ortaya çıkmış ve zamanla çeşitli yönetim biçimleri oluşum göstermiştir. Başlangıçta yönetim amacıyla işlev gösteren devletler, toplumsal gelişmelerin de etkisiyle günümüzdeki haline ulaşmıştır. Bu doğrultuda sosyal devlet anlayışı oluşum göstermiştir. Sanayi Devrimi itibariyle gelişim göstermeye başlayan sosyal devlet anlayışı zaman içerisinde toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak değişmiş, yaşadığı bu gelişim süreci 2.Dünya Savaşı'na değin sürmüştür.

2.Dünya Savaşı sonrası itibariyle sosyal devletin gelişimi ivme kazanmış ve sosyal devlet olgusu güçlü bir hal almıştır. Sosyal devletin güç kazandığı bu yeni dönem Altın Çağ olarak adlandırılmış ve sosyal politikalar bağlamında önemli bir yol kat edilmiştir. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde bu gelişim süreci sona ermiş, yaşanan ekonomik kriz ve refah sistemine gelen eleştiriler nedeniyle sosyal devlet zayıflama sürecine girmiştir. Bu dönem itibariyle küreselleşmenin hız kazanması ve sosyal devletin küçülme süreci başlamıştır. Sosyal devletin zayıflama süreci beraberinde ise merkezi yönetimin etkisi azalma göstermiş, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK) güç kazanmıştır.

Sosyal devlet olgusuna yönelik değinilmesi gereken bir diğer konu ise refah rejimleridir. Çalışmada Esping-Andersen'in refah rejimleri sınıflandırılması üzerinden ilerlenmiştir. Ülkeler bu refah rejimleri içerisinde benimsedikleri model çerçevesinde sorunlarına yönelik çözümler üretmişlerdir. Çalışmada incelenen konu bağlamında Türkiye'nin içerisinde bulunduğu refah rejimi modeli Güney Avrupa refah rejimidir. Modelin işleyişi ve Türkiye'nin sosyal devlet anlayışı arasında bir ilişki görülmektedir.

Sosyal devletin gücünün azalması ve küreselleşmenin etkisiyle toplumsal sorunların çözümünde değişimler meydana gelmiştir. Küreselleşme sonrası gelişen pek çok sorunun, sosyal devletin zayıflamasının etkisiyle çözümü oldukça zorlaşmıştır. Küreselleşme sonrasında hem artış gösteren hem de çözümü zorlaşan sorunlar içerisinde bu çalışmanın konusunu oluşturan evsizlik sorunu da yerini almıştır.

Evsizlik temelde barınma sorunu anlamına gelse de evsizliğin kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Evsizlik; zor koşullarda, yetersiz ve güvensiz alanlarda yaşamayı da içerisinde bulduran bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi Devrimi itibariyle gündeme gelen ve zaman içerisinde farklı şekillerde kendisini göstermiş olan evsizlik sorunu, bugün muazzam bir boyuta ulaşmıştır. Evsizlik sorunu tek başına bir sorun olarak değerlendirilemez. Bu sorun beraberinde başka

sorunlara da neden olmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yoğunlukla görülen evsizlik; barınma, sosyal dışlanma, sağlık ve işsizlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Türkiye’de evsizliğin sebepleri ise çalışmada bireysel ve yapısal faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmada bireysel faktörler; aile içi şiddet, çeşitli bağımlılıklar, psikolojik rahatsızlar gibi sorunları içerirken yapısal faktörler küreselleşme ve kentleşme, sosyal dışlanma, soylulaştırma, göç ve doğal afet gibi sorunları kapsamaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde dünyada ve Türkiye’de sosyal devlet olgusu ele alınmaktadır. Hem devlet hem de sosyal devlet olgusu çalışma açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda öncelikle devlet ardından sosyal devlet olgusu incelenmiştir. Sosyal devletin tanımının ardından amacı ve tarihsel süreci ele alınmıştır. Tarihsel süreç kapsamında ele alınan dört dönem beraberinde sosyal devletin tarihsel analizi gerçekleştirilmiştir. Küreselleşme sonrası yaşanan gelişmeler de göz önünde bulundurularak yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının özellikleri incelenmiştir. Sosyal devlet bağlamında yapılan pek çok yardım, ülkelerin refah rejimleri doğrultusunda önemli farklılıklar göstermektedir. Ülkeler arasında refah rejimi modellerine bağlı olarak görülen bu farklar çalışmanın önemli bir noktasını temsil etmektedir. Bu doğrultuda hem refah rejimi modellerini hem de Türkiye’nin benimsemiş olduğu model olan Güney Avrupa refah rejiminin özelliklerini öğrenmek, çalışmanın ana fikrine ulaşma konusunda yardımcı bir niteliğe sahiptir. Sosyal devlet ve refah rejimi modelleri ile kurulan bağ doğrultusunda Türkiye’de sosyal devletin tarihsel süreci bu bölümde incelenen konular içerisindedir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise evsizlik olgusunun ele alındığı bölümdür. Bölüm genel itibariyle evsizlik olgusunun tanımı, evsizliğin sınıflandırılması, sebepleri ve evsizlik sonrasında meydana gelen durumları incelemektedir. Bölümde evsizlik tanımları çeşitli şekillerde aksettirilmiş sonrasında ise evsizlik beş farklı yönden yapılan sınıflandırmayla ele alınmıştır, bu tanımlamaların ardından evsizliğe sebep olan bireysel ve yapısal faktörler incelenmiştir. Evsizliğin sebep olduğu faktörler sonrasında oluşan sorunlar ise dört başlık altında toplanmıştır. Evsizliğin oluşturduğu sorunlar; barınma, sosyal dışlanma, sağlık ve işsizlik olguları çerçevesinde bu sorunlar ele alınmıştır. Evsizliğin sebepleri ve evsizlik sonrasında yaşanan durumlarla mücadele biçimleri evsizlik adına oldukça önemlidir. Bu bağlamda çeşitli refah rejimi ülkelerinde evsizliğin durumu ve evsizlikle mücadeleye ilişkin yapılan bazı örnekler ele alınmıştır. Son olarak evsizlerin yaşayış biçimleri, yardımlarla olan ilişkileri ve evsizlere yapılan yardımların işleyiş biçimi oldukça önemlidir. Bölümde bu konu evsizlik kültürü üzerinden ele alınmış hem evsizlerin aralarında oluşturduğu ilişki hem de evsizlere yapılan yardımların çeşitli yönleri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü Türkiye’de evsizlik ve evsizlikle mücadelede sosyal devletin rolünün ana hatlarıyla incelendiği bölümdür. Bu bölümde öncelikle Türkiye’de evsizlik bağlamında bireysel ve yapısal faktörler incelenmiştir. Türkiye’de bireysel nedenler bağlamında oluşan evsizlik incelenirken literatürdeki saha çalışmalarından bazıları ele alınmış burada katılımcıların yanıtları doğrultusunda bireysel faktörler incelenmiştir. Yapısal nedenler bağlamında ele alınan olgular ise küreselleşme ve kentleşme, sosyal dışlanma, soylulaştırma, göç ve doğal afetler kaynaklı evsizlik şeklindedir. Türkiye’de yapısal nedenlerin sebep olduğu evsizlik sorununun incelenmesi ise ele alınan olgularla barınma sorunu arasında kurulan ilişki beraberinde gerçekleşmiştir.

Türkiye’de evsizlik sorununun ardından ele alınan bir diğer konu ise çalışmanın temel konusu olan Türkiye’de evsizlikle mücadele kapsamında yapılan uygulamalardır. Bu başlık altında öncelikle kalkınma planlarında barınma konusuna ilişkin yer alan ilkeler incelenmiştir. Her ne kadar kalkınma planları içerisinde evsizlik olgusuna ilişkin bir açıklama bulunmasa da Türkiye’nin uzun bir dönemini kapsayan ve önemli bir konu olan kent ve barınma olgusuna ilişkin çeşitli ilkeler yer almaktadır. Bu ilkeler kent ve barınma konusunun geçmişten günümüze nasıl bir şekilde değişim geçirdiği ve bu konu bağlamında ne gibi yollar izlendiğine ilişkin bilgilendirici niteliktedir. Bu bağlamda kalkınma planlarının evsizlikle mücadele kapsamında ele alınması çalışma açısından önemli bir yere sahiptir. Kalkınma planlarının ardından evsizlikle ilgili yapılan çalışmalar merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları kapsamında incelenmiştir. Merkezi yönetim tarafından evsizlikle ilgili yayınlanan genelgeler, yerel yönetimler kapsamında ise ele alınan İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa illerinin evsizlikle mücadele çalışmaları değerlendirilmiştir. Son olarak sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ise sekiz sivil toplum kuruluşunun çalışmaları üzerinden ele alınmış, bu kuruluşların evsizlikle mücadeleye yönelik neler yaptığı üzerinde durulmuştur. Yapılan tüm bu incelemelerle *“Türkiye’de sosyal devlet bağlamında evsizlikle mücadelede neler yapılıyor ve neler yapılabilir?”* sorusuna cevap aranmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEVLET OLGUSU

1.1. Sosyal Devlet: Kavramsal Çerçeve

Sosyal politikaların doğuşu devlet kavramının gelişimiyle ilintilidir. Bu nedenle sosyal devlet kavramının daha kapsamlı anlaşılması adına öncelikle devlet kavramının incelenmesi gerekmektedir. Toplumun siyasal bir biçimde bir araya gelerek oluşturduğu devletin günümüzdeki haline ulaşması uzun yılları kapsayan bir süreçtir (Koray, Topçuoğlu 1987: 30). Devlet kavramı tarihsel süreç boyunca çeşitli aşamalardan geçmiş ve günümüzdeki haline ulaşmıştır (Özkaya 2020: 319). Bu durum nedeniyle sosyal devlet kavramının ele alınmasının öncesinde devlet kavramının tanımlanması gerekmektedir.

1.1.1. Devlet Nedir?

Bilindiği üzere geçmişten günümüze pek çok devlet kurulmuş ve yıkılmıştır. Günümüzde kabul edilmiş devlet niteliğinde neredeyse iki yüz devlet varlığını sürdürse de literatürde devletin kesin tanımı konusunda pek çok farklı fikir bulunmaktadır (Özkaya 2020: 318). Yine de genel anlamda bir tanımlama yapılacak olursa; “*Devlet, belirli bir sınır dahilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi dâimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birliktir*” (Heywood 2014: 127) ifadesiyle bir tanımlama yapılabilir.

Rousseau toplumların en eskisi ve tek doğal olarak aileyi temel almaktadır (Rousseau 2012: 4). Ancak hem insanın kendisi hem de aileleri zaman içerisinde tek başına yeterli olmamaya başlamıştır. Nitekim Platon’un Devlet isimli eserinde bu duruma değinilmiş ve devletlerin oluşma sebebine yönelik ilk aşamaya örnek verilmiştir. Platon’a göre toplumun oluşması için ortaya çıkan gereksinim, insanların kendilerine bakacak güçlerinin sınırlı kalmasıyla ilişkilidir. İnsanların yardımlaşması, belirli bir düzen ile yaşamlarını sürdürmeleri, toplumu diğer bir tanım ile devleti tanımlamaktadır (Gürleyük 2010: 3).¹

İlk Çağ’dan günümüze değin pek çok düşünür devlet ile ilgili çeşitli tanımlamalarda bulunmuştur. İlk Çağ’da oluşmuş olan Yunan siyasal düşünceleri doğrultusunda oluşan şehir devletleri (polisler) günümüzdeki devlet olgusunu tam olarak karşılamasa da bu olgu belli sınırlar içerisindeki siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik bir düzeneğin bütünü ile oluşmuş bir birim anlamında kullanılabilir (Özkaya 2020: 319-320).

---

¹“*Bence toplumu yapan, insanın tek başına kendi kendine yetmemesi, başkalarını gerekmesidir. Yoksa toplumun kurulmasında başka bir sebep var mıdır?*” (Platon 369b 2020: 54), “*Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum düzeni deriz değil mi?*” (Platon 369c 2020: 55).

Orta Çağ'da ise durum daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. İlk Çağ'daki devlet anlayışına nazaran hemen her açıdan önemli değişimler yaşanmıştır. Örneğin; Orta Çağ Avrupası incelendiğinde kilisenin güçlü bir konumda olduğu görülmektedir. Kilise; ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi yönden Orta Çağ döneminin etkin bir kurumu niteliğindedir (Güran,2014:32). Bu dönemde toplumun genelinde benimsenen düzen ise feodalizmdir. Bu düzenin güç sahipleri lord ve vassallar olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelde feodalizmde egemenlik durumu mevcut olsa da modern anlamdaki egemenlik anlayışı ile eş değer değildir (Aybudak 2017: 229). Feodalitenin çöküşü, burjuvanın yükselip siyasi yönden güçlenmesi, Sanayi Devrimi gibi süreçler doğrultusunda devlet biçimi değişime uğramıştır. Batı Avrupa'daki feodal düzenin yıkılışı doğrultusunda ekonomik ve siyasi yönden köklü bir değişimin yaşanması, modern devletin de ilk adımları sayılabilir. (Durdu 2009: 39).

Modern devlete ilişkin düşünceler ve bu düşünceler doğrultusunda gelişen kuram ise 15 ve 16. yüzyıllarda oluşmuştur. Bu dönemde modern devlet kavramının düşünürleri içerisinde Machiavelli, Bodin, Hobbes gibi isimler yer almaktadır. Modern öncesi dönemde kabul edilen düşüncede devlet yönetiminin tanrı bağlantısıyla birlikte geliştiği kabul görmektedir. Devlet yönetiminde dini, mitolojik ve geleneksel düşünce söz konusudur. Ancak bu düşünürler devletin toplumsal kaynağı olan bir yapı olduğunu ve meşruiyetinin de toplum ile ilgili olduğu düşüncesini geliştirmişlerdir. Bu düşünce doğrultusunda egemenliğin dünyevi olduğu düşünülmüş, meşruiyet gerçekçi bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır (Arslaner, Eryücel 2011: 2-3). Modern devlet anlayışının resmileşmesi ise 1648 tarihli Westphalia Antlaşması ile gerçekleşmiştir (Heywood 2014: 126).

Egemenlik anlayışının zaman içerisinde yaşadığı değişim, tarihsel olayların beraberinde şekillenmiş ve düşünürlerin de katkısı doğrultusunda kabul görmüştür. Egemenliğin dini ve geleneksel öğelerden sıyrılıp modern bir hale gelmesi bu durumla ilişkilidir. Bir diğer önemli gelişme ise ulus kavramının önemli bir hale gelmesidir. Modern devlet için meşruiyet ulus ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda ulus devlet olgusu da önemsenir hale gelmiş, çok uluslu imparatorlukları büyük ölçüde etkilemiştir. Ulus devlet, Fransız Devrimi sonrasında modern devletin benimsediği bir biçim olmuş ve ulusal egemenlik adına tek etken olarak kabul görmüştür (Durdu 2009: 39-40).

Hobbes'un toplum sözleşmesi kuramını geliştirmesi modern devlet anlayışı için önemli olan bir aşamadır (Arslaner, Eryücel 2011: 3). Toplum sözleşmesi; doğa durumu² diye tabir edilen durumda devlet kurulması ya da yönetim hakkının birine devredilmesi adına yapılan sözleşme anlamına gelmektedir (Geçit,2020:112) Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau toplum sözleşmesi kuramının önemli teorisyenleridir. Bu isimler devletin ortaya çıkış sebebinden ziyade

---

² Doğa durumu; bütün herkesin her şey üzerinde eşit bir şekilde hak sahibi olmasından dolayı savaş haline neden olan, güvenliği engelleyen durum olarak tabir edilmektedir (Geçit 2020: 112).

devletin temelini oluşturmada nelerin etken olması gerektiğine dair düşünce üretmişlerdir (Özkaya 2020: 321).

Genel bağlamda devlet olgusu ele alındığında hem toplum hem de birey kavramının gelişimi açısından temel hak ve özgürlüklerin, halk egemenliğinin ve siyasi yönden demokrasinin oluşması, sonrasında ise gelişim göstermesi gerekmektedir. Bu doğrultuda bireylerin faydası amacıyla sosyal politika ve sosyal devlet düşüncesinin temeli atılmıştır (Koray, Topçuoğlu 1987: 30).

Tarihin ilk çağlarından itibaren Sanayi Devrimi'ne kadar uzanan süreç aralığında yaşanan gelişmelerle birlikte devlet olgusu gelişmiş ve şekillenmiştir. Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi pek çok alanda önemli dönüşümler yaşanmasına neden olmuştur. Kamu yönetiminde yaşanan hiyerarşik düzenlemeler; hem merkezileşme ve bürokrasi kavramında hem de kent ve yerel yönetimler içerisinde değişimlere neden olmuştur. Bunun yanı sıra son olarak ulus devlet biçiminin gelişimi ve yayılımı bu dönüşümün yaşandığının göstergesidir (Aksoy 2016: 34-35).

Yaşanan bu gelişmeler bütünüyle incelendiğinde toplumlar, tarih boyunca pek çok devlet biçimi tanımış, onunla yönetilmiş ve bu devlet biçimlerinin değişim göstermesine şahit olmuşlardır. Devlet biçimlerinin yanı sıra geçmiş dönemlerden farklı olarak devletin sorumlulukları da önemli ölçüde değişim göstermiştir. Özellikle Sanayi Devrimi sonrası süreçte bireysel özgürlüğü temel alan ve Sanayi Devrimi'nin yarattığı olumsuz etkenleri göz önünde bulundurmeyen klasik liberal anlayışa ilişkin yapılan eleştiriler sonucunda sosyal devlet kavramının ilk temelleri oluşturulmuş ve sosyal devletin getirisi olan pek çok unsurun uygulanması adına adımlar atılmıştır. Sosyal devlet anlayışı ile sosyal ve ekonomik haklara yönelik uygulamalar gerçekleştirmeye başlamıştır (Bulut 2003: 175).

Sosyal devletin tanımı "*maddi faydalar ve refah hizmetleri sunmak ve tam istihdam politikaları izlemek suretiyle vatandaşlarına en azından minimum bir gelir sağlamak, onlara gelecek güvencesi ve temel sosyal hizmetlerden yararlanma olanağı temin etmek amacıyla ekonomik hayatın işleyişine müdahale eden, özel kesimin faaliyetlerini düzenleyerek ya da bizzat KİT aracılığıyla faaliyette bulunarak ekonomik hayatı kontrol eden ve yönlendiren devlettir*" şeklinde yapılmaktadır. Sosyal devlet sosyalist devlet anlamına gelmemektedir, sosyal devlet hukuk devleti olup piyasa ekonomisini ekonomik düzen olarak kabul eden bir devlet biçimidir (Aktan, Özkıvrak 2008: 30).

Sosyal devlet; bireylere ve ailelere minimum düzeyde bir gelirin güvencesi sağlayan, bu bireyleri tehlikelere karşı korumakla ve sosyal açıdan güvenliklerini sağlamakla yükümlü bir yapıdır. Aynı zamanda bu bireylerin statülerini gözetmeksizin onlara eğitim, sağlık, konut gibi faydalar sağlamakla da yükümlü olan bir devlet biçimidir (Koray 2000: 52). Ekonomik açıdan bakıldığında sosyal devletin müdahaleci bir yapısı olduğu belirtilse de yapılan müdahaleler toplum için amaçlanan eşitliğin sağlanmasını ve bireyin gelişebilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda sosyal devlet

anlayışı oluşmuştur (Koray, Topçuoğlu 1987: 34). Sosyal devlet anlayışı hem bireyin hem de toplumun faydası adına gelişim göstermiş bir kavramdır. 20. yüzyıl itibariyle sosyal devlet, toplumun refahı ve amaçlarını gerçekleştirmek adına müdahaleler ve düzenlemelerde bulunmuştur.

Sosyal devletin 20. yüzyıl itibariyle oluşan sorumlulukları ise aşağıdaki üç maddede ön plana çıkmaktadır:

“1) Devlet, ekonomik ve sosyal yaşama seyirci değil, az ya da çok müdahaleci roldedir.

2)Devletin ekonomik büyümesinin sürdürülmesi veya değişen dünyaya uyumun sağlanması açısından etkin bir rol oynaması gibi, sosyal denge ve uzlaşma sağlayıcı rolü de önemli görülmektedir.

3)Bu roller değişik ekonomi politikaları, değişik toplumsal koşullar nedeniyle içerik değiştirirse de, devletin önemi ve etkinliği varlığını bugün de büyük ölçüde sürdürmektedir.” (Koray 2000: 58). Toplumda oluşan sorunlar karşısında devletin sorumluluk alması ve bu sorunların giderilmesi amacıyla sosyal politikalar üretmesi sosyal devlet anlayışının doğmasına vesile olmuştur (Koray, Topçuoğlu 1987: 35).

Sosyal devlet anlayışının ifade edilmesi konusunda çeşitli fikirler bulunmaktadır. Bu farklı fikirleri daha yakından görebilmek için refah devleti ve sosyal devlet kavramlarının aynı ya da farklı anlam ifade etmesi ile ilgili görüşleri incelemek gerekmektedir.

1.1.2. Sosyal Devlet ve Refah Devlet Kavramı

Sanayileşme süreci beraberinde gelişim gösteren bir olgu olarak kabul edilen refah devletinin, sanayileşmenin yarattığı sorunların yardımlar ile çözüldüğü ve sosyal devlet niteliğinde olduğu şeklinde bir görüş bulunmaktadır (Gümüş 2012: 22-23). Yine bir başka refah devleti ve sosyal devlet ayrımında ise refah devletinin gelişmiş ülkeleri tanımlayan bir olgu olduğu belirtilmektedir. Refah devletinin sağladığı yaşam şartları ve gelir imkanları da buna örnek niteliğindedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda refah devletinin sosyal devleti de kapsadığı ancak her sosyal devletin refah devleti sayılmadığı fikri kabul görmektedir (Sözer 1994: 7).

Sosyal devlet ile refah devletinin aynı anlamda kullanıldığına ilişkin görüşler de bulunmaktadır. Aktan ve Özkıvrak'ın ifadesinde bu kavramların aynı anlama geldiği fikri hakimdir. “Sosyal devlet”, “refah devleti” ya da “sosyal refah devleti” kavramları bakıldığında aynı anlamda kullanılan kavramlardır. İngilizce kaynaklar “sosyal devlet” (social state) yerine “refah devleti” (welfare state) veya “sosyal refah devleti” (social welfare state) kavramlarını kullanmaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 9).

Bu tanımın yanı sıra Özdemir'in tanımında ise yine bu kavramların benzer nitelikte oldukları ve bunun yanı sıra "sosyal devlet" kavramının Türkiye'de yaygın olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Özdemir 2004: 11-12).

Var olan çeşitli problemlerle mücadele edilmesi adına sosyal devletin çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda sosyal devlet ekonomik olarak geri kalmış bireylerin haklarını korumak adına çeşitli politikalar üretmektedir (Yay, Taşdelen 2020: 16).

1.2. Sosyal Devletin Amaçları

Sosyal devletin amaçları; gelir dağılımında adalet ve yoksullukla mücadele etme, fırsat eşitliğini ve sosyal güvenliği sağlama, tam istihdamın sağlanması ve işsizlikle mücadele edilmesi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması, sosyal yönden denge ve barışın sağlanması şeklindedir. (Yay, Taşdelen 2020: 17).

1.2.1. Gelir Dağılımında Adaletin Sağlanması ve Yoksullukla Mücadele

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir zaman içerisinde üretilmiş gelirin bireyler, gruplar ya da üretim unsurları arasında dağılımı anlamına gelmektedir (Aktan, Vural 2002a). Bir ülkenin gelir dağılımı hem ülkenin gelişmişlik düzeyi hem de sosyoekonomik yapısını ifade eden bir olgudur. Gelir dağılımının olumsuz bir şekilde seyir gösterdiği ülkeler yalnızca ekonomik olarak değil sosyal olarak da olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu olumsuz durum ise ülke içerisindeki kurumların gelişiminin düşük seviyede kalması şeklinde yansımaktadır (Karabulut 2014: 23). Bu nedenle gelir dağılımında yaşanan adaletsizliği azaltabilmek ve gelir düzeyleri düşük olan grupların gelirlerinin artmasının sağlanabilmesi önemli bir husustur. Devletin, gelir dağılımında eşitliğin gerçekleşmesi adına yoksulluğu azaltması ve adil gelir dağılımını sağlaması gerekmektedir (Öztürk 2017: 9).

Bir diğer amaç ise yoksullukla mücadeledir. Yoksulluk; ülkeler, toplumlar ve bireylere göre farklı anlam ifade eden bir kavramdır (Hoban 2022: 40). Yoksulluğun net bir tanımının yapılamaması yoksulluğun boyutu konusunda kesin bir tanıma da zorlaştırmaktadır. Temel bir ifade ile yoksulluk bireyin normal bir ölçüde hayat şartlarını sürdürebilmesi adına ihtiyacı olan gereksinimlere ve imkanlara ulaşamaması şeklinde tanımlanabilir (Yaşar, Gürbüz 2021: 269-271).

Yoksullukla mücadele edilmesindeki temel amaç ise bireyin normal ölçüde bir hayat sürdürebilmesinin sağlanmasıdır. Bunun için belirli bir gelir düzeyinin teminatının sağlanması gerekmektedir. Gelir dağılımında yaşanan eşitsizliği azaltmak, sosyal devletin amaçları içerisinde yer almaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 32). Gelir teminatının yanı sıra sosyal hizmetlerin sağlanabilir olması ise yoksulluğu ilgilendiren bir başka husustur. Devletin bu imkânı sağlaması, gelir dağılımına doğrudan ve dolaylı olarak etki etmektedir. Özellikle eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin

sağlanması, bireylerin sağlıklı olması ve iyi eğitimli olarak yetişmelerine vesile olup gelirlerinin yükselmesine katkıda bulunur (Koray, Topçuoğlu 1987: 136).

1.2.2. Fırsat Eşitliği

1961 Anayasasında eşitlik ilkesinin tanımı “*Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.*” şeklinde yapılmıştır. Sosyal devlet, toplumda yaşayanlara sadece yasaların önünde eşitlik değil, fırsatlar ve olanaklar doğrultusunda da eşitlik sağlamaktadır. Bu durumda fırsatların ve olanakların eşitliği sağlanarak bireyin yaşadığı sosyoekonomik ortamın ve olumsuz durumların giderilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede bireylerin arasındaki fırsat ve olanakların eşitliği sağlanarak yasalar karşısındaki eşitlikleri güçlendirilmektedir (Göze 1995: 117).

Fırsat eşitliği konusunda sosyal devlet için eğitim ve öğretim önemli ölçüde önemsenmektedir. Eğitim ve öğretimde sağlanan hizmetlerin gerek bireysel gerek toplumsal yönden sağladığı faydalar oldukça yüksektir. Bu bağlamda eğitimin sonraki aşamalarında bireye olan faydası ana hedef olmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurularak zorunlu ve parasız olan ilköğretim hizmetinin yanı sıra toplumun yetenekleri ve bilgi birikimlerine katkı sağlayarak meslek edinmeleri adına mesleki ve teknik yönden eğitim sağlanarak yüksek öğretimden faydalanabilmeleri sağlanmalıdır (Aktan, Özkıvrak 2008: 38). Hem eğitimde hem de diğer alanlarda sağlanan fırsat eşitliği, birey için oldukça büyük önem arz etmektedir. Fırsat eşitliğinin sağlanması durumunda birey bunu sosyal yönden hissedecektir.

1.2.3. Sosyal Güvenlik

Sosyal devletin temel amaçlarından olan ve ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olan unsurlardan biri de sosyal güvenliğin sağlanmasıdır (Aktan, Özkıvrak 2008: 36). Sosyal güvenlik; bireyin karşılaşacağı ve kendisi için olumsuz sonuçlara neden olacak olan durumlar karşısında güvencesinin sağlanması amacıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. Olumsuz bir durumla karşı karşıya gelmiş olan kimselere minimum düzeyde bir güvencenin sağlanması, sosyal güvencenin temel amacıdır (Kırmızı, Hüseyinli 2019: 1206). Karşı karşıya gelinen bu durumlar; hastalık, engellilik, yaşlılık, doğum, iş kazası, iş göremezlik durumu, işsizlik, doğum ve ölüm gibi etkenlerdir (Yay, Taşdelen 2020: 21). Bu etkenler doğrultusunda devlet tarafından sosyal sigorta başat olacak şekilde sosyal tazmin, sosyal yardım ve sosyal hizmet gibi araçlarla bu eksiklikler giderilmeye çalışılır. Bu araçlar yoluyla toplumdaki her kesimin geleceğinin güvencesi adına önlem alınmaktadır (Özdemir 2008: 84).

1.2.4. Tam İstihdamın Sağlanması ve İşsizlikle Mücadele

Tam istihdam kavramı geniş anlamıyla bütün üretim faktörlerinin ekonomik sistem içerisinde faaliyet gösterebilmesi olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda ise emeğin cari ücret seviyesinde iş imkanlarının olması anlamına gelmektedir (Aktan 2018: 349).

Devlet tam istihdamın sağlanabilmesi adına bu amaca yönelik olarak çeşitli politikalar uygulamaktadır. Bireyin bir geliri olması ve yaşamını sürdürebilmesi adına çalışma hayatına katılımını sağlamaya yönelik istihdam politikaları, işten çıkarılma ya da işine son verilmesi durumunda işsizlik yardımı ve sigortası gibi uygulamalar işsizlikle mücadeleye yönelik olan bazı örneklerdir (Yay, Taşdelen 2020: 21-22). Bir bireyin iş sahibi olması onun temel ihtiyaçları başta olmak üzere sosyal yönden de pek çok ihtiyacını karşılayacaktır. Tam istihdamın sağlanabilmesi bu açıdan önemli bir amaçtır. Ancak işsizlik problemi de göz önünde bulundurulması gereken bir gerçektir.

Ülkelerin ekonomik yönden karşılaştıkları sorunların en önemlilerinden biri işsizliktir. Gerek ekonomik gerek sosyal yönden toplumun çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olan işsizliğin olumsuz etkilerini asgari düzeye indirmenin, kamunun amaçları arasında başat bir yeri vardır. İstihdam düzeyinin düşük olması nedeniyle yaşanan işsizlik sorunu psikolojik ve sosyal yönden çeşitli problemlere neden olmaktadır (Koç 2019: 66). Bu problemler doğrultusunda sosyal devletin bireylere gelirlerini sağlayacak bir iş imkânı sağlaması ve bunun için gereken şartları yerine getirmesi gerekmektedir (Akgül 2013: 282). İşsizliğin giderilmesi durumunda birey hem kişisel hayatında ihtiyaçlarını sağlayabilecek hem de sosyal hayatında uyumlu biri haline gelecektir. Toplumlar işsizlikle doğru bir şekilde mücadele ettikleri sürece işsizliğin meydana getirdiği olumsuz durumların oranı da önemli ölçüde azalacaktır.

1.2.5. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmayı Sağlamak

Sosyal devletin önemli amaçlarından bir diğeri ise ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesidir. Sosyal devlet, Keynesyen politikalar beraberinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşebilmesini hedeflemiştir. Bu hedefler; sermaye yatırımlarının teşviği ve ekonomik uygulamaların tam istihdamı sağlayacak düzeyde yapılması için gereken şartların sağlanması şeklindedir (Aktan, Özkıvrak 2008: 41).

Ekonomik büyüme ve kalkınma gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkelerin önemli makroekonomik amaçları içerisinde yer almaktadır. Kalkınma politikaları ülkelerin işsizlik, fiyatlardaki istikrar gibi yapısal özellikleri doğrultusunda farklılıklar gösterebilir (Demircan 2003: 100). Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi alanlara yapılan müdahaleler doğrultusunda gerek beşeri gerek ekonomik kalkınmada önemli bir payı olan işgücünü geliştirmek ve bu işgücünün iyi bir şekilde çalışması adına çeşitli önlemler alınmaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 41). Ekonomik yönden güçlü olunması, toplumun iyi bir yaşam

sürdürebilmesi ile bağdaşan bir kavramdır. Ekonominin iyi olması ve kalkınma planlarının düzenli işleyişi hem sosyal hem de ekonomik yönden bireye ve topluma olumlu olarak geri dönüş sağlamaktadır.

1.2.6. Sosyal Denge ve Sosyal Barışın Sağlanması

Sosyal devletin amaçlarından bir diğeri ise sosyal dengenin ve bununla beraber sosyal bütünleşme ve barışın sağlanabilmesidir. Bu doğrultuda ait olunan sosyal sınıf, zümreler, çeşitli din ve mezheplerden kimselerin yasa önünde eşit olmaları gerekmektedir. Bu durumun yanı sıra sayılan aidiyetlere yönelik ya da ekonomik güçlerinden dolayı bireylere ayrıcalıklı davranılması önlenmelidir. (Aktan, Özkıvrak 2008: 40). Sosyal dengenin sağlanması uyum ve denge içerisinde yaşamını sürdüren bir toplumla gerçekleşir. Bu dengenin gerçekleşmesi sosyal yönden mevcut farklılıkların azaltılmasına bağlıdır. Bireylerin farklı bölgelerde yaşadıkları için aynı imkanlara ulaşımındaki farklılık ve eşitsizlik sosyal denge açısından olumsuz bir etkidir. Bu olumsuz etkinin giderilmesi için kalkınma düzeyindeki farklılıkları gidermek ve sosyal hizmetlerden eşit şekilde faydalanabilmelerini sağlamak gerekmektedir. Sosyal barış ise toplum içerisindeki dengeyi olumsuz etkileyen durumların ortadan kaldırılması ve bunun için çeşitli politikaların uygulanmasıyla gerçekleşir (Abakar,Bilgin,Mohamed 2020: 327).

Sosyal devletin amaçlarının gerçekleşmesi bireyin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve refah düzeyi yüksek bir toplumda yaşamasını sağlayacaktır. Sosyal devletin amaçlarına yönelik çalışmalar yapılması hem bireye hem de topluma fayda sağlayacaktır. Sosyal devlet sayılan bu amaçların doğru bir şekilde uygulanması ile olumsuz pek çok etkenin büyük ölçüde engellenmesini sağlayabilmektedir.

Sosyal devlet amaçlarına ulaşabilmek adına sosyal politika araçlarına başvurmaktadır. Geniş anlamda sosyal politika araçları incelendiğinde bunlar ekonomiye müdahale amacı olan ve kamu politikası içerisinde yer alan araçlarken dar anlamda ise sosyal politika araçlarını kapsamaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 31). Sosyal politika uygulamaları ülkelerin ekonomik ve sosyal yönden gelişmişlik düzeyine göre değişiklik göstermektedir. Siyasi sistem ve devletin uyguladığı politikalar doğrultusunda devletin hem ekonomik hem de sosyal açıdan müdahalesinin boyutunu belirtmektedir. Sosyal politikalar da bu doğrultuda şekil almaktadır (Koray, Topçuoğlu 1987: 29).

1.3. Sosyal Devletin Tarihsel Süreci

Sosyal devletin gelişimini incelemek adına tarihsel yönden incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal devletin tarihsel süreci dört bölümde incelenmektedir. İlk dönemi Sanayi Devrimi öncesi olan 1880 öncesi dönemdir. Bu dönemde paternalist bir anlayış biçimi hakimdir. İkinci dönem ise 1880-1945 yılları arasında kapsayan dönemdir. Bu dönemde zorunlu olarak çalışanların tabi tutulduğu sosyal sigorta anlayışı mevcuttur. Çalışmada üçüncü dönem olarak ele alınan 1945-1975 arası yıllar,

refah dönemi olarak adlandırılan dönemi kapsamaktadır. Sosyal sigortaların yanı sıra bu dönem itibariyle sosyal devlet anlayışı gelişmiş, gelir devamlılığı, hayat şartlarının iyileştirilmesi gibi olguların üzerinde durulmuştur. Dördüncü ve son dönem olarak kabul edilen dönem ise 1975 sonrası ve günümüzü kapsayan, sosyal devletin kriz içerisine girdiği ve yeniden düzene girebilmesi adına arayışların başladığı dönemdir (Özdemir 2004: 135-136).

1.3.1. Sosyal Devlet Öncesi Dönem (1880 Öncesi)

Sosyal politika ve sosyal hizmetlerin giderilmesi için gerekli olan kurumlar ele alındığında tarım toplumlarına değin bir inceleme yapılması gerekmektedir. Tarım toplumlarının ilk dönemleri incelendiğinde geniş aile, dini kurumlar ve komşuların pek çok aşamada rolü olduğu görülmektedir. Düzenli tarıma geçiş dönemi sonrası özellikle geniş ailenin ihtiyaçlara yönelik önemli bir rolü olmuştur. Bu durum beraberinde; hasta olan, annesi babası olmayan veya yaşlı olan kimselerin korunması için yapılanlar, bu ihtiyaçların karşılanmasına dair yapılan yardımlardır (Ersöz 2003: 122). Ailenin ve bireyin ihtiyaçlarını giderememesi söz konusu olduğunda ise loncalar, ahilik teşkilatı, dernekler, vakıflar ve kiliseler ön plana çıkmaktadır (Gümüş 2018: 39).

Yardım konusunda muhtaç olanın ihtiyaçlarının giderilmesinde bir başka etken daha bulunmaktadır. Bu etken, gönüllülük esasına dayanmaktadır. Ancak bu gönüllülük hali bir amaca yöneliktir. Orta Çağ'da toplum içerisinde ahlak kavramı yoğun olarak benimsenmiştir. Fazla varlığa sahip olmanın olumsuz karşılanması ve bu bağlamda bu varlığın sosyal hizmete yönelik kullanılması, yardımı yapan kimseyi önemli biri olarak kabul ettiren bir nitelik taşımaktadır. Bu durum hayırseverlik adına yapılan harcamaların oldukça fazla olmasına vesile olmuştur (Özdemir 2004: 137). Ancak Orta Çağ'da Avrupa'da yaşanan savaşlar, salgın hastalıklar, kıtlık ve bazı bölgelerde feodal düzenin bozulması muhtaç insan sayısının yükselmesine neden olmuştur. Bu durum devletin müdahale etmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaca yönelik olarak İngiltere'de çıkarılan yasalar önemli bir örnek niteliğindedir. 1300'lü yılların ortalarından başlayarak 1800'lerin ortasına kadar İngiltere'de pek çok Yoksulluk Yasası çıkarılmıştır. Bu yasaların en önemlisi ise 1.Elizabeth tarafından yapılan 1601 tarihli Yoksulluk Yasası'dır. Bu yasa, İngiltere'nin yanı sıra Amerikan kolonilerinde de uygulanmıştır (Ersöz 2003: 123).

1601 tarihli Yoksulluk Yasası iki şekilde ayrılmaktadır. Çalışamayacak durumdaki yoksul bireylerin yardım alması kabul edilirken, fiziksel yönden çalışabilecek olup çalışmayan yoksulların ise çalışması gerektiği savunulmaktadır. Bu ayrım hak etme durumuyla ilgili kabul edilmiş olan ve günümüzde de varlığını koruyan bir anlayış biçimidir. Yardım almayı hak edenler gerçek yoksullar olarak kabul edilirken diğer yoksulların toplum için olumsuz etki edecekleri kabul edilmiş ve aylak yoksullar olarak nitelendirilmişlerdir (Kovancı 2003: 257-258).

200 yıldan daha uzun süre yürürlükte kalan bu yasanın ardından bir başka yasa olan 1834 tarihli Yeni Yoksulluk Yasası ortaya çıkmıştır. İngiltere’de diğer ülkelere nazaran daha erken yaşanan sanayileşme sürecinin güçlü ve olumsuz etkilerinin bu yasanın oluşumunda önemli bir yeri vardır. Bu olumsuz etkiler sonucunda yasanın oluşum aşamasında hem ekonomik hem de felsefi yönden yaşanan değişimin etkisi bulunmaktadır (Özdemir 2004: 138).

Klasik iktisatçılardan Ricardo ve Malthus yoksullara karşılık beklenilmeksizin yapılan yardımların ekonomik açıdan olumsuz yönleri olacağını ve kaynakların dağılımını olumsuz yönde etkileyeceği düşüncesini savunmuşlardır (Gümüş 2012: 29).1834 yılında oluşturulan bu yasa da bu duruma istinaden düzenlenmiştir.³ Yasanın temel hedefi ise gelir araştırmasının daha iyi yapılmasıdır. Bu durum yoksulluk yardımı almaktan vazgeçirilerek bu yardımların ciddi ölçüde düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Özdemir 2004: 138-139).

Genel hatları ile 1880 öncesi dönem incelendiğinde sosyal politika ve sosyal refah adına yapılanlar genellikle enformel şekilde gerçekleşen aile, dini kurum, mesleki birlik ve gönüllülük esaslıdır (Ersöz 2003: 124). Bundan sonraki dönemde ise durum daha farklı bir şekilde seyretmektedir. Yaşanan bu değişim çalışmada Sanayi Devrimi ve iki dünya savaşı arası geniş bir tarihsel sürecin içerisinde incelenecektir.

1.3.2. Sosyal Devletin Doğuşu ve Gelişimi (1880-1945)

Bu yüzyıla büyük etki etmiş olan Sanayi Devrimi’yle birlikte kapitalizm hem güç kazanmış hem de toplumun siyaset, ideoloji ve diğer pek çok alanına etki etmeye başlamıştır (Gümüş 2018: 32). Sanayi Devrimi toplumun hemen her açıdan büyük ölçüde değişim gösterdiği bir süreçtir. Sanayi Devrimi, olumlu olduğu kadar olumsuz yönden de pek çok değişimi beraberinde getirmiştir.

19.yüzyıl itibariyle sanayileşme sonucunda pek çok gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmeler nüfusun hızlı bir şekilde artışı, kentleşme, ulaşım ve haberleşmenin geçmişe göre kolay sağlanabilirliği ve sanayi alanında yaşanan büyük gelişmelerdir. Sayılan bu önemli değişimler sanayileşmeyle gerçekleşmiştir (Güran 2014: 151). Bu değişimlerin yanı sıra ailelerin ve toplulukların geleneksel doğrultuda üzerine düşen pek çok sorumluluk piyasa ve devletlerin görevi haline gelmiştir (Harari 2016: 350).

Bu görevler kapsamında pek çok ülke çeşitli sosyal düzenlemeler yapmakla yükümlü olmuştur. Özellikle Almanya bu düzenlemeler konusunda önemli adımlar atmıştır. Almanya’da yaşanan sosyal düzenlemelerde ise 19. Yüzyıl sonlarında Bismarck dönemindeki politikalar önemlidir. Almanya’da

---

³ Özellikle Malthus’un düşüncelerinde ayrıca belirtilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Malthus, gerçekten yardıma muhtaç bireylerin tespit edilmesi için yardım kurallarının keskin bir hal almasının gerektiğini düşünüyordu. Yardımı hak etme halinin ahlaki boyutların ötesinde bir durum olarak çeşitli ilkeler doğrultusunda olması gerektiğini belirtmiştir. Jeremy Bentham ise bu ilkelerden yola çıkarak 1834 tarihli Yeni Yoksulluk Yasası’na ilişkin düzenlemelerini bu reformu düzenleyenlere sunmuştur (Kovancı 2003: 265).

1883'te hastalık,1884'te iş kazası ve 1889 yılında yaşlılık ve engellilik sigortalarının yasalaşması sosyal güvenlik alanında gerçekleşen önemli gelişmelerden bazılarıdır (Buğra 2008: 62). Almanya'nın sosyal anlamda yaptığı düzenlemelerin ardından İngiltere de çeşitli düzenlemelerde bulunmuştur. Bu yönüyle İngiltere, Almanya'dan sonra sosyal düzenlemeler yönünden ikinci önemli ülke niteliğindedir (Özdemir 2004: 151).

Ancak tarihler ilerledikçe sosyal düzenlemelerin ilerleyişi önemli olayların etkisi altında kalmıştır.1914 sonrası dünya tarihine büyük etki eden iki dünya savaşı ve siyasi devrimler gerçekleşmiştir (Güran 2014: 194). Almanya'da ve İngiltere'de başlamış olan ve gelişmiş pek çok ülkede temeli atılmış olan bu düzenlemeler, 1.Dünya Savaşı başladığında olumsuz yönde etkilenmiştir. Ülkeler savaşla mücadele etmek adına ekonomik ve politik kaynaklarını kullanmak durumunda kalmışlardır (Özdemir 2004: 141).

Bu dönem içerisinde savaşların yanı sıra yaşanan bir diğer olumsuz durum ise 1929 Büyük Buhranı'dır. Milyonlarca insanın işini kaybettiği, ülkelerin milli gelirlerinin büyük ölçüde düşüş yaşadığı, ekonomilerde küçülmenin yaşandığı ve ticaretin büyük ölçüde hasara uğradığı Büyük Buhran, kapitalizmin yaşadığı en büyük kriz niteliğindedir (Eğilmez 2018: 34).Yaşanan iflaslar, para sorunu, yatırımların durması ve işsizlik gibi sorunlar beraberinde gerçekleşen Büyük Buhranı'nın temelinde yapısal sorunlar olduğu düşünülerek devlet tarafından yapılması gereken müdahalenin gerekliliği gündeme gelmiştir (Koray 2000: 52).

Bu doğrultuda yapılan ekonomik düzenlemeler ise önemli bir adım niteliğindedir. Büyük Buhran sonrasında liberal ekonomi yerine çözüm amacıyla farklı bir yol izlenmiştir. Keynesyen düşünce doğrultusunda sosyal devlet yapısının kapsamı altında yapılan uygulamalara önem verilmesinin, sorunun çözümü için önemli bir etken olacağı düşünülmüştür (Süleymanoğlu 2016: 281). Bir başka düzenleme ise sosyal politika adına yapılmıştır. Atılan bu adım sonraki yıllarda bu konu üzerinde durulacak olmasının da öncüsüdür.1935 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) çıkarılmış olan "Sosyal Güvenlik Yasası" (Social Security Act) kapsamında sosyal güvenlik kavramı kullanılarak sosyal devlet ilkelerinin geliştirilmesi adına önemli bir aşama kaydedilmiştir (Koray 2000: 200).

Ancak sosyal düzenlemelerin kapsamlı bir boyuta ulaşması 2.Dünya Savaşı sonrası döneme tekabül etmektedir.1939-1945 yılları arasında gerçekleşen bu savaş, dünya genelini ve sosyal politikaların geleceğini ciddi boyutlarda etkilemiştir.

Savaş sonrası dönemde toplumun barışı, kalkınmanın gerçekleşmesi, iş imkanlarının herkesin yararlanabileceği biçimde olması, ekonominin siyasi yönde düzenlenmesi gerekliliğinin yanı sıra kapitalizmin olumsuz hareketlerine yönelik siyasal yönden bir müdahalenin ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu

ihtiyaç 1942 tarihli Beveridge Raporu'nun da içeriğini oluşturmuştur. Ancak savaş esnasında bu raporun yalnızca küçük bir kısmı uygulamaya konulabilmiştir (Wahl 2015: 52).

Sosyal haklar adına bu dönem içerisinde çeşitli uygulamaların temeli atılsa da 1880-1945 yılları arası dönem, bir sonraki döneme nazaran sosyal devlet adına gelişmelerin az olduğu bir zaman dilimi olarak kabul edilmektedir. 1.ve 2. Dünya Savaşı arası dönem; 1914 öncesi yapılan yenilikler ve 1945 sonrasında sosyal devletin güçlü olduğu dönem aralığını kapsayan ve sosyal devlet adına yapılan düzenlemeler için oldukça durağan sayılan bir dönemdir. Bu dönem Konsolidasyon Dönemi olarak adlandırılmaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 75-76).

1945 yılı itibariyle bu durağan dönem bitmiş ve biten durağan dönemin ardından yeni bir çağa geçiş yapılmıştır. Bu dönem sosyal politikanın ve sosyal devletin yayılma dönemi olarak nitelendirilmiştir. Bu dönem itibariyle yüksek düzeyde istihdamın sağlanması, ücretlerin ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve sosyal güvenlik kapsamında yapılan önemli düzenlemeler gerçekleşmiştir (Koray 2000: 54).

1.3.3. Sosyal Devletin Genişlemesi (Altın Çağ) (1945-1975)

2.Dünya Savaşı, ülkelerin sosyal yönden yapmaları gereken düzenlemeleri anlamalarına yönelik bir sonuç ortaya çıkarmıştır. İki savaş arasında meydana gelen durağan dönemde pek çok yönden yapılması gereken çalışmalarda kararsız kalınması 2.Dünya Savaşı itibariyle yerini yeni çalışmalara bırakmıştır. Toplumun yeni ekonomik düzene uyum sağlaması, taleplerinin sosyal düzenlemeler aracılığıyla sağlanmaya çalışılması ve bu amaca yönelik politikalar izlenmesi bu duruma örnek niteliğindedir (Göze 1995: 127). Savaş sonrası oluşan ekonomik ve sosyal sorunların çözülebilmemesinin ancak devlet müdahalesi kapsamında gerçekleşebileceği kabul görmüştür (Koray, Topçuoğlu 1987: 35). Bu bağlamda olumsuz etkenler mercer altına alınarak bu sorunların çözümü için gerek ekonomik gerek sosyal yönden çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler devlet mekanizmasının etkisi altında ve geniş çaplı düşünülmüş düzenlemeler olup, yeni bir dönemin de başlangıcına vesile olmuştur. Ekonominin topluma olan olumlu ve olumsuz etkileri yadsınamaz bir boyutta olduğundan bu dönem içerisinde oluşan ekonomik anlayış biçimi toplum adına önem arz etmektedir.

Kapitalizmin ciddi ölçüde hasara uğradığı yılların ardından kendini onarması ve piyasanın kapitalizme etki etmesi yerini devletin gerçekleştirdiği müdahalelere bırakmıştır. Yapılan bu müdahale Keynesyen yaklaşım doğrultusunda gerçekleşmiştir.1930'lu yıllardan 1960'lı yıllara kadar Keynesyen ekonominin hakimiyeti büyük ölçüde etkili olmuştur (Eğilmez 2018: 44). Bu dönemde refah devleti anlayışı ciddi boyutta güçlenmiş ve bahsi geçen tarih aralık, Keynesyen refah devleti olarak isimlendirilmiştir. Bu dönem itibariyle ekonomi güçlü bir boyutta büyüme göstermiş, dış ticarettaki

yükselme, büyüme oranlarının üzerine çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin de etkisiyle bu dönem, kapitalizmin altın çağı olarak tarihe geçmiştir (Gümüş 2012: 51).

Bu dönem itibariyle dünya üzerinde yaşanan toplumsal olaylar ve değişimler beraberinde başta gelişmiş ülkeler sonrasında ise dünya üzerindeki çoğu ülkede sosyal harcamaların yoğunlaştığı bir döneme girilmiştir. Bu harcamalar özellikle sosyal güvenliğe ve sağlığa yönelik olan harcamaları içermektedir (Özdemir 2004: 159).

Sosyal anlamda yapılması gereken düzenlemeler Beveridge Raporu kapsamında ele alınmıştır. Yoksulluğun giderilmesi ve sosyal güvenliğin sağlanabilmesi adına toplum içerisindeki pek çok bireyin maruz kaldığı beş büyük problem⁴ olarak görülen olguların göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmüştür. Bu doğrultuda bu problemlerin aşılabilmesi için devlete önemli görevler düştüğü belirtilmiştir (Koray, Topçuoğlu 1987: 34). İngiltere’de 1908 yılında yalnızca hastalık ve işsizlik problemlerine sigorta amacıyla gerçekleşen düzenlemeler Beveridge Raporu’nun gelişmesi için bir adım niteliğindedir. Savaşın ardından 1946-1948 yılları arasında kapsamlı bir şekilde uygulanmasıyla hem İngiltere özelinde hem de refah devleti kapsamı altında düzenlemeler yapan pek çok ülkede sosyal güvenlik sisteminin başlangıcına vesile olmuştur (Özdemir 2004: 140).1945-1975 yılları arası dönem içerisinde savaşın olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmış, işçi hakları ve sendikal güç yükselişe geçmiş ve sosyal politikalar efektif bir şekilde uygulanmıştır. Devlet müdahalesi kapsamı altında yaşanan bu dönem sosyal refah adına dünya tarihi açısından güçlü bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Altın Çağ olarak adlandırılan bu dönemin 1970’li yıllar itibariyle zayıflama süreci gerçekleşmiştir.

Kapitalizmin yarattığı sınıf farklılıklarını, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri, yoksulluğu, yaşanan ekonomik bunalımın sebep olduğu sosyal ve siyasi yönden değişimlere karşı bir etki alanına sahip olan sosyal devlet algısı, yaşanan mali krizler ve insanların tembelliği güçlendirdiği gibi söylemlerle karşı karşıya gelmiştir (Süleymanoğlu 2016: 279).

Otuz yıla tekabül eden bu dönem 1970’li yıllar itibariyle eski gücünü kaybetme aşamasına gelmiş ve 1980’li yıllara bu gücü büyük ölçüde kaybetmiş bir şekilde girilmiştir. Bu gücün azalmasına neden olan çeşitli etkenler bulunmaktadır. Yaşanan olumsuz etkenler ise petrol krizi, yüksek enflasyon, işsizliğin yüksek ölçüde artışı ve gelirden oluşan durgunluk şeklindedir. Bu olumsuz etkenler karşısında hükümetler devlet müdahalesi konusunda çeşitli düzenlemelere gitmiş ve 1980’li yıllar itibariyle dünya geneline güçlü derecede etki edecek olan neoliberalizmi dikkate almaya başlamışlardır (Öcal 2003: 11-12). Neoliberalizmin kabullenilmesi ise yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Ancak bu yeni dönem

---

⁴ Beveridge Planı’nda bahsi geçen beş büyük problem şu şekilde belirtilmiştir: “*yoksulluk, hastalık, bilgisizlik, pislik ve işsizlik*” (Koray, Topçuoğlu 1987: 34).

sosyal devletin gücünü kaybetmeye başladığı, ekonomik düzenin değişime uğradığı, sosyal hakların gücünün büyük ölçüde azaldığı bir dönemin başlangıcıdır.

1.3.4. Sosyal Devletin Duraksama ve Gerileme Dönemi (1975 ve Sonrası)

Sosyal devletin duraklama sürecine girmesi ve bu duraklama sonrasında oluşan gerileme süreci, kendi geleceği için yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu dönemi ve sosyal devlet için olumsuz sonuçlarını daha iyi anlayabilmek adına dönem içerisinde yaşanan ekonomik ve sosyal gelişmeleri irdelemek gerekmektedir.

1970'li yıllar itibariyle ortaya çıkan kriz, teknolojinin gelişimi, demografik yapı, emek gücünün yapısındaki değişimler ve bu değişimler sonrasında üretim paradigmasında yaşanan dönüşüm sosyal devlet anlayışının tartışılmasına yol açmıştır (Yıldız 2011: 64-65). Oluşan kriz doğrultusunda devletin hem ekonomik hem de sosyal yönden hakimiyetinde önemli ölçüde bir azalma meydana gelmiştir. Sosyal devletin hakimiyetinin azalması, sosyal politika yönünden ciddi bir güç kaybına neden olmuştur (Ersöz 2003: 141).

1980 sonrası dönem itibariyle dışa açılma ve liberalleşme dönemine girilmiş, büyümenin önünde engel olarak düşünülen sosyal devlete ilişkin çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. Eleştirilerden ilki ekonomi politikalarına yönelik gerçekleşmiştir. Diğer bir eleştiri konusu ise devlet tarafından yapılan sosyal harcamalara yöneliktir. Refah harcamaları kapsamında yapılan harcamalardaki büyük yükseliş, ekonomiyi etkilemiş ve vergi oranlarının artmasına neden olmuştur. Bu durumun yanı sıra yapılan harcamalara rağmen yoksulluğun ve işsizliğin önüne geçilememesi, sosyal politikaların etkili olmadığına dair inancın artmasına neden olmuştur. Bu durum, devletin sosyal hizmetlerinin merkezi yapısı ve bürokrasisinin engel oluşturan etkisiz ve işlevsiz bir yapı olduğu şeklinde bir düşüncenin oluşmasına neden olmuştur (Koray 2000: 290).

1980'li yıllar itibariyle sosyal devletin yapısına yönelik yapılan eleştiriler temel alınarak düzenlenmiş olan neoliberalizm, ciddi ölçüde hakimiyet kazanmıştır (Yıldız 2011: 65). Neoliberalizm, 20. yüzyılın son yirmi beş yılında dünyada önemli bir hakimiyet kurmuştur (Eğilmez 2018: 45). Gerek devletlerin anlayış biçimlerine gerekse politikalarının büyük ölçüde değişimine neden olan neoliberalizmin yine ciddi bir biçimde etki ettiği diğer unsur ise sosyal politika olmuştur (Koray 2007: 31). Sosyal politikanın geleceğini ekonomik etkenler dışında olumsuz yönde etkileyen bir başka durum ise sosyalist rejimin yıkılmasıdır. Bakıldığında Batı tarafından kabul gören sosyal politika anlayışının içerisinde Marx'ın sınıf çatışmasının giderilmesi amacıyla belirtmiş olduğu fikirleri kabul görmekteydi. Bu doğrultuda sınıflar arası çatışmayı azaltmak ve toplumsal düzeyde olumlu bir iletişimi gerçekleştirmeye yönelik bir anlayış benimsenmişti. Ancak Doğu Bloku'nun yıkılışı sosyal politikanın dönüşümü açısından bu anlayışın değişim göstermesine neden olmuştur (Şenkal 2003: 113).

Dünya genelinde yaşanan bu gelişmelerden önemli denecek ölçüde etki alan sosyal politika ve sosyal devlet anlayışı, yeni dünya düzenine uygun biçimde düzenlenmiştir. Bu bağlamda bahsedildiği üzere ekonomik anlayış biçiminin düzenlenmesinin yanı sıra sosyal devlete yönelik önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu anlayış biçimine yönelik yapılan en önemli değişimlerden biri ise harcamalara yöneliktir.

Neoliberal politikaların sosyal politikalara etkisi sosyal harcamaların azaltılması şeklinde seyretmiştir (Abakar,Bilgin,Mohamed 2020: 331). Sosyal harcamaların azaltılması sosyal politikalar adına önemli değişimlere neden olmuştur. Bu durum, topluma hizmet eden araçların önemli ölçüde değişim göstermesi şeklinde seyretmiştir (Arısoy 2021: 135). Tüm bunlarla birlikte küreselleşme ve neoliberal politikalar beraberinde yoksulluk düzeyi artmış ve var olan dezavantajlı grupların temel haklarına ulaşması daha da zor bir hal almıştır. Özellikle 20. yüzyıl sonlarına yaklaşırken yaşam biçimine olumsuz yönde etki eden yoksulluk, küresel bir boyuta ulaşmıştır (Kaygalak 2001: 125).

Yoksulluk ve yoksunluk durumunun en büyük ölçüde yaşandığı mekanlar ise kent alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldız 2018: 184). Sanayileşmenin yaşanmaya başladığı yıllardan itibaren köylerden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketleri, kentlerin sayılarının artmasına ve kentlerin özelliklerinin düzensiz bir hale gelmesine neden olmuştur. Üretim ve tüketim anlamında bireylere ciddi imkanlar sağlayan kentler, sınıf ve statü farkının da giderek büyüdüğü alanlar haline gelmiştir (Onur 2022: 134). Kentlerde oluşan zengin ve yoksul mahallelerin arasındaki farklar kentsel yoksulluğu arttırmış ve nihayetinde yoksulluğun mekânsal boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Kaygalak 2001: 131). Küreselleşme sonrasında büyüyen kentsel yoksulluk kavramı; gelir yetersizliği ve kent hizmetlerine erişim eksikliğinin ötesinde eğitim, sağlık, güvenlik ve barınmaya da daha az erişebilmeye, kentin kenarına itilip kentin olumsuz yönleriyle karşı karşıya kalmaya neden olmaktadır (Yıldız 2018: 184). Dezavantajlı gruplar ise toplumsal, ekonomik ve siyasi sorunlardan en çok etkilenen gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır (Arısoy 2021: 135).

Bu duruma ilişkin evsizlik kavramının yaşadığı değişimin de altını çizmek gerekmektedir. Toplumla ilişkili bütün kavramlar tarihsel değişimler etrafında şekillenmiştir. Evsizlik kavramı ele alınırken de yine bu tarihsel değişimleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. (Genç vd. 2022: 30).1960 ve 1970’li yıllarda evsizliğe ilişkin çalışmalarda evsizliğe neden olan etkenler bireysel ya da patolojik olarak nitelendirilirken 1980’li yıllar itibarıyla bu nedenlerin evsizliği açıklamaya ilişkin yetersiz kaldığı görülmektedir. Evsiz sayısındaki artış, özelliklerindeki değişim, emek ve konut piyasasındaki değişimler ve refah devletleri içerisinde yaşanan değişimlerden kaynaklı olarak evsizlik, yapısal nedenler doğrultusunda tanımlanmaya başlamıştır (Bekaroğlu Doğan 2018: 20). Evsizliğin oluştuğu sınırlar ve şartlar bu kavramın günümüzdeki halini oluşturmuştur. Bu bağlamda günümüzdeki

evsizlik kavramı ile geçmişteki evsizlik kavramı arasındaki fark da birbirinden farklı anlamlar taşımaktadır (Genç vd. 2022: 30-31).

Evsizlikle mücadeleyle ilişkin sosyal devletin görevleri de evsizlik kavramının kendisi kadar değişime maruz kalmış başka bir etkidir. Geçmiş dönemlerde evsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar sosyal devlet uygulamaları ya da toplumsal ve mesleki hareketlilik ile önlenebilmekteydi (Mingione 1993: 326). Neoliberal dönem itibariyle sosyal politikaların uygulanma biçimindeki değişim ve küresel yönden ekonomiye yönelik etkilerin değişimi sonucunda sosyal devlet anlayışında yaşanan küçülme, sosyal hizmetlerin işleyişini değiştirmiştir. Bu dönemde sivil toplum kuruluşları ve özel sektör önemli bir işlev kazanmış ve hem sosyal hizmetler hem de önleyici politikalar bu kurumların rolünü artmıştır. Evsizlere yönelik yapılan yardımlar da yine sivil toplum bazında bir etki alanına girmiştir (Bekaroğlu Doğan 2021: 45). Sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra bu dönem sonrasında bir diğer önemli sosyal politika mekanizması olan yerel yönetimler güç kazanmıştır. Bu değişimin incelenmesi adına yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının küreselleşme sonrası yaşadığı değişimin incelenmesi gerekmektedir.

Yerel yönetimler merkezi yönetime nazaran daha küçük bir mekanizmadır. Ancak günümüz itibariyle önemli sorumluluk alanına sahiptir. Tanım olarak köy, mahalle, kasaba, şehir veya bölge gibi yerleşim birimlerinin yönetim biçimi yerel yönetim olarak adlandırılmaktadır (Heywood 2014: 223).

Altın Çağ dönemi incelendiğinde yerel yönetimlerin çeşitli etkinlikleri bulunmaktadır. Bilindiği üzere 1945 sonrası Avrupa’da sosyal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi adına benimsenen sosyal devlet anlayışı, farklı refah modelleri olmasına rağmen gelişmiş ya da az gelişmiş pek çok ülkeye yayılmıştır. Yerel yönetimlerin desteği doğrultusunda merkezi yönetim, uygulamalarının uygulanabilirliğini sorunsuz bir şekilde sürdürmüştür (Kesgin 2012: 171). Esasen yerel yönetimler, merkezi yönetimin yanında görev alan ve sosyal refah için gerekte olan hizmetlerin gerçekleşmesine yönelik sorumluluğu olan bir birimdir. Ancak sosyal devletin gerileme dönemi itibariyle sosyal devletin küçülmesi ve liberalleşme kapsamı altında devletin görevlerini devrettiği bir yapı haline gelmiştir (Özdemir 2004: 284).

Küreselleşme sonucunda yaşanan büyük değişimler ulus devlet olgusunu değişime uğratarak *yerelleşme*, *sivil toplumun etkinliği*, *katılım ve yönetişim* gibi kavramların önemi artmaya başlamıştır. Bu dönem itibariyle yerel birimler yönetim ve kamu hizmetleri yönünden önemli bir işleyiş kazanmıştır. Merkezi yönetimlerin gücü küreselleşme sonrası azalırken, yerel yönetimler özellikle kentlerde güçlü ve görünür bir hale gelmiştir (Kesgin 2012: 171-172). Bu bağlamda neoliberal rejimin ve küreselleşme sürecinin sosyal devlet anlayışına yönelik olumsuz etkisi ve baskısı onun küçülmesine sebebiyet

verirken kaynakların daha efektif kullanılması adına yerel yönetimlere aktarılmasına neden olmuştur (Bekaroğlu Doğan 2021: 184).

Yerel yönetimlerin rolünün güçlenmesinden bahsedilirken sosyal belediyeçilik anlayışına da ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Sosyal belediyeçilik kavramsal olarak Türkiye’de kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı’da belediyeler tarafından “*yerel sosyal refah*”, “*belediyelerin sosyal hizmetleri*”, “*belediyeler ve sosyal gelişme*” kavramlarıyla tanımlanmaktadır⁵ (Koray, Temiz 2014: 19). Örneğin 1930’lu yıllarda Batı Avrupa ve İskandinav ülkelerinde işleyen belediyeçilik anlayışı “*refah devleti belediyeçiliği*” olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda sosyal yardımlar, anne ve çocuk sağlığı, kreş, eğitim ve konut ile ilgili çalışmaları içerisinde barındırmaktadır. Yapılan çalışmalar yeniden dağıtım ve şartların kuvvetlendirilmesi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Kesgin 2008: 48). Sosyal belediyeçilik kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler sosyal devlet gibi toplumsal değişime ve yeni gelişen sosyal tehlikelere göre değişim gösterebilmektedir. Bunun dışında zamana göre de farklılık gösterebilen bir mekanizmadır (Kalkışım 2015: 60).

Küreselleşme ile belediyelerin, sosyal belediyeçilik anlayışını benimseyerek yerelde oluşan ihtiyaçların giderilmesi adına bir sorumluluğu oluşmuştur (Yay, Taşdelen 2020: 181). Yerel yönetimlerin artan yetkisiyle birlikte sosyal belediyeçilik kavramıyla yola çıkan belediyeler daha aktif politikalar üretme sorumluluğu almışlardır. Sosyal belediyeçilik anlayışı ile belediyeler; yerel kalkınma, istihdam arttırma, çeşitli politikalar ile işsizliği önleme gibi çalışmalar yaparken sağlık, eğitim ve sosyal yardımlarla ilgili de yoğun bir sorumluluk edinmişlerdir (Kesgin 2008: 55). Sosyal devletin yerel anlamda önemli bir temsilcisi konumunda olan sosyal belediyeçilik anlayışı; sağladığı hizmetlerin verimli olması, halka verdiği çeşitli demokratik haklar ve halkın memnuniyetini sağlamak adına bu faaliyetleri gerçekleştirme hedefindedir (Yay, Taşdelen 2020: 178). Ancak nihai hedefi yoksul grupların hem ekonomik hem de sosyal durumlarının daha iyi hale getirmek, refah düzeylerini yükseltmektir (Kesgin 2008: 56).

Sosyal devletin gelişimi ve günümüzdeki haline gelmesi arasındaki süreç çok boyutlu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncesinde sorumluluklar merkezi yönetime aitken günümüze yaklaştıkça devlet yerini yerel ve özel kurumların sorumluluğuna teslim etmiştir. En nihayetinde toplumun ihtiyaçları çeşitli şekillerde giderilmeye çalışılmıştır.

Sivil toplum kavramı, devletin hakimiyeti ve kanun beraberinde yönetilen toplum biçimi diğer bir deyişle “*siyasi topluluk*” olarak tanımlanmıştır. Daha geniş bir anlamda tanımlandığında ise

---

⁵ Literatürde sosyal belediyeçilik kavramına ilişkin bir diğer tanımlama ise Batı’da kullanılan belediye sosyalizmi tanımının Türkçe literatürde “toplumcu belediyeçilik” olarak kullanılmış 1990’lı yıllarla birlikte “sosyal belediyeçilik” kavramı oluşmuştur (Bingöl 2015: 177).

hükümete bağlı olmayan ve kendisine dahil olan kişilerin hedefleri doğrultusunda işleyen özel bir kurum⁶ olarak nitelendirilir (Heywood 2014: 28). Büyük Buhran sonrasında Keynesyen politikaların kabul edilmesi ve bu doğrultuda devletin rolünün artarak müdahaleci bir anlayış biçimini benimsemesi, sivil toplum kuruluşlarının o dönemde önemli bir mekanizma olarak görülmemesine neden olmuştur. Bu durumun sebebi ise devletin hem ekonomik hem de sosyal alana yönelik çalışmaları kendisinin yapmasıdır (Özdemir, Başel, Şenocak 2009: 167). Ancak Altın Çağ sonrası bu durum farklı bir hal almıştır. 1970'li yıllarda devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal politika hizmetlerinin zayıflaması gönüllü kuruluşların önemini arttırmıştır (Ersöz 2003: 138).

Sosyal devlet anlayışının 1975 sonrası dönemi incelendiğinde en belirgin olgu olarak sosyal devletin küçülmesi ile ilgili yapılan tartışmalar ve bu doğrultuda çeşitli düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. Sosyal devlet bağlamında devlete düşen görevlerin azaltılması adına toplumsal girişimlerle ilgili çeşitli teşvikler yapılmaktadır. Bu durumda sivil toplum kuruluşlarına neoliberalizmin önemli bir eklentisi olma sorumluluğu yüklenmiştir (Özbek 2002: 23-26).

Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve şirketlerin meydana getirdiği sivil toplum kuruluşlarının devlete nazaran daha esnek ve verimli olduğu düşünülerek, desantralize⁷ yapısının da gelişmesiyle birlikte yeni sosyal devlet anlayışının oluşturulması kabul görmüştür. 1980'li yıllar itibariyle de özellikle Avrupa ülkelerince devlet-özel sektör bileşimi konusu masaya yatırılmıştır (Uslu 1999: 8).

Sivil toplum kuruluşları günümüz itibariyle yerel, ulusal ve uluslararası yönden oldukça önemli kurumlar olarak kabul edilmektedir. Hem ekonomik hem de sosyal yönden en önemli güç haline gelen sivil toplum kuruluşları, aidiyet yönünden çok yönlü kurumlardır. Özel sektöre ait olmakla birlikte çalışmalarını gönüllü gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları, kamunun faydasına yönelik çalışmalarda bulunmayı da göz önünde bulundurmaktadır. STK'ların bu özelliği bu kuruluşların hem özel sektör hem de kamu kesimlerinin ortak bir mekanizması görevi görmesini sağlamaktadır. Sivil toplum kuruluşları amaçları doğrultusunda farklı şekillerde dağılım göstermektedir. Bu kuruluşlar üç şekilde ayrılmaktadır:

“1) Aktivite merkezli STK'lar (spor, kültür, rekreasyon vb. alanlarda faaliyet gösterirler),

2) Toplum merkezli STK'lar (siyasi partiler, sendikalar, çevre örgütleri, yerel toplum örgütleri vb.),

3) Refah merkezli STK'lar (sosyal hizmet, sağlık, eğitim vb. hizmeti sunarlar).” (Özdemir, Başel, Şenocak 2009: 158-173).

---

⁶ Sivil toplum kuruluşları “*Kar Amaçsız Örgütler*”, “*Üçüncü Sektör veya Gönüllü Kuruluşlar*” şeklinde farklı şekillerde de isimlendirilmektedir (Şenkal 2003: 101).

⁷ Desantralizasyon; sosyal politika konusunda merkezi gücün etkisinin azalarak yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yarı resmi kuruluşlarının sosyal politikaları uygulamayla ilgili rolünün güçlenmesi anlamına gelmektedir (Uslu 1999: 8).

Sivil toplum kuruluşlarının amaçları incelendiğinde çoğu yönüyle sosyal politikanın amaçlarıyla bağdaşık bir kapsamda hareket ettiği görülmektedir. Toplumsal yaşam ve değişimler ile ilgili hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelere yönelik ciddi etkileri bulunmaktadır (Şenkal 2003: 105). Özellikle yoksullara yönelik ihtiyaçların giderilmesi adına sivil toplum kuruluşlarının günümüz toplumlarında önemli bir yeri vardır. Gönüllü olarak gerçekleşen yardımlar ve faaliyetler ile sosyal politikaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin önemi sosyal politika açısından önemli denecek şekilde artmış ve buna bağlı olarak müdahale işlevi yönünden hem yasal hem de kamu kuruluşlarına neredeyse eş değer bir hale gelmiştir. Bu durum sivil toplum kuruluşlarının günümüz itibarıyla pek çok ülkede önemli bir araç olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir (Şenkal 2003: 114).

Refah adına yapılan uygulamalar incelendiğinde ise ülkelere göre farklı uygulama biçimleri bulunmaktadır. Yapılan refah uygulamalarının farklı olmasının sebebi ülkeden ülkeye farklılık gösteren sosyal, ekonomik ve siyasal şartların oluşturduğu farklılıkların varlığıdır. Refah devletleri farklı şekillerde sınıflandırılmakta ve farklı modeller karşımıza çıkmaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 56). Bu ayrımın yapılabilmesi adına refah rejimi modellerini incelemek gerekmektedir.

1.4. Refah Devleti Sınıflandırması

Refah devletlerinin sınıflandırılması adına neler yapıldığı incelendiğinde Wilensky ve Lebaux'un 1958 tarihinde yapmış oldukları sınıflandırma örnek olarak gösterilebilir (Gümüş 2020: 102). Refah devletlerini sınıflarken kalıntı ve kurumsal model olarak adlandırmışlardır. Kalıntı refah modeli; ailenin ve piyasanın refah görevini yerine getiremediği durumlarda görevi devletin üstlendiği modeldir. Kurumsal refah modeli ise refahın sağlanması görevini doğrudan devletin üstlendiği modeldir. Kurumsal refah modeli, bu işlevi ile modern toplumlarda olması gereken biçimin önemli bir örneğidir (Özdemir 2004: 90).

Bir diğer sınıflandırma ise Titmuss'a aittir. Titmuss sınıflandırmayı üç şekilde yapmıştır. Kalıntı refah modeli; oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda önemli rolü olan piyasa ve ailenin ihtiyaçları tamamlayamadığı zamanlarda bu ihtiyacı kurumların karşıladığı model biçimidir. Endüstriyel başarı-performans modeli ise ihtiyaçları için alacakları hizmetlerin performansa dayalı ve ekonomik yönden katılım odaklı olduğu modeldir. Son olarak kurumsal yeniden dönüşümcü model ise verimli bir yaşam sağlayabilmek adına sosyal hizmet sisteminin düzenli bir biçimde işlediği ve yararlanma temelli bir anlayışa sahip olan modeldir (Marangoz 2001: 64-65).

Bir başka sınıflandırma ise Bismarck, Beveridge ve Karma Model'dir. Bismarck modelinde sosyal refah adına oluşan harcamanın, kişinin kendisine ya da işverenine ait olduğu bir anlayış

benimsenmiştir. Beveridge modelinde ise ülke geneli sigorta kapsamındadır. Bu iki modelin bileşenlerini oluşturan model ise Karma Model olarak adlandırılmaktadır (Özdemir 2005a: 236).

Refah devleti sınıflandırmaları için temel alınan eserler ise Gosta Esping-Andersen'e aittir. Bu eserlerden ilki *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (1990), ikincisi ise *Social Foundations of Postindustrial Economies* (1999) isimli eseridir. *The Three Worlds of Welfare Capitalism* isimli kitabında kurumlar ve programları geniş bir çerçevede ele alan Esping-Andersen, yaptığı çalışmada "refah rejimleri" kapsamında refah devletlerini sınıflandırmıştır (Özdemir 2005a: 238-239).

Esping-Andersen çalışmada sosyal haklar ve refah devleti sınıflandırmalarında farklılıklar bulunduğunu ifade etmiştir. Bu farklılıklar devlet, piyasa, aile olarak belirlenmiş, düzenli bir biçimde olmasa bile rejim türlerine göre sınıflandırılmıştır (Esping-Andersen 1990: 26).

Yapılan bu refah devleti sınıflandırması ise üçe ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma, Liberal refah modeli, muhafazakar refah devleti modeli ve sosyal demokrat refah modeli olarak adlandırılmaktadır (Özdemir 2004: 94). Sınıflandırmanın temelde iki kriteri vardır. Bunlar dekomodifikasyon (piyasadan bağımsız olma durumu) ve toplumsal tabakalaşma (bireyin sınıflar arasındaki hareketliliği) şeklindedir (Josifidis vd. 2011: 655). Bu olguların yanı sıra istihdam ölçütleri olgusu da bu sınıflandırmada incelenmiştir (Özaydın, Karaman 2020: 183).

Yapılan diğer sınıflandırma ise yine Esping-Andersen'e ait olan 1999 tarihli sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada ülkeler; kalıntı, sosyal sigorta ve evrensel olarak üç şekilde sınıflandırılmıştır. Kalıntı rejimdeki ülkeler; ABD, Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda iken sosyal sigorta modeli; Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Belçika, Japonya gibi ülkeleri kapsar. Evrensel sınıflandırma kapsamındaki ülkeler ise İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya, Hollanda'dır. Britanya ise belirli bir dereceye kadar kalıntı ve evrensel refah rejimleri içerisinde kabul edilmektedir (Gümüş 2020: 104). Bu sınıflandırmalar haricinde alternatif başka sınıflandırmalar da karşımıza çıkmaktadır. Güney Avrupa ve Doğu Avrupa Rejimi, Asya ve Radikal Refah Rejimleri bu alternatifler arasındadır.⁸

Çalışmada refah rejimlerinden liberal, muhafazakar, sosyal demokrat ve Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı Güney Avrupa refah rejimi ele alınacaktır. Refah rejimlerinin temelde ele alınan türleri olan liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat rejim türleri olarak ayrılması Tablo 1'de görülmektedir.

---

⁸ Çalışma kapsamında bağdaşık olan model Güney Avrupa modeli olduğundan bu model ile ilgili bilgi aktarılmıştır. Diğer alternatif modeller için Süleyman Özdemir (2004), "Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti", Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 112-117 arası incelenebilir.

Tablo 1
Refah Rejimleri

Rejim	Liberal	Muhafazakar	Sosyal Demokrat
Önde Gelen Örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi Temelli	Klasik liberalizm	Muhafazakar sosyal politika	Sosyalizm/Marksizm
Dekomodifikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal Haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah Önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal politika sağlayan kurumlar	Piyasa (kalıntısar)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Özdemir 2005a: 240.

Refah rejimlerinden liberal, muhafazakar ve sosyal demokrat refah rejimlerine ilişkin Tablo 1’deki sınıflandırma incelendiğinde hem bu rejimlerin uygulandığı başlıca ülkeler hem de bu rejimlerin uygulanmasında izlenen yollar görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü üzere bu ayırım dekomodifikasyon, sosyal haklar, refah önlemleri, haklar ve sosyal politika sağlayan kurumlar bağlamında ele alınmıştır. Üç temel refah rejiminin arasındaki farkların analizi için ise bu rejimler detaylı şekilde bir incelenecektir.

1.4.1. Liberal Refah Rejimi

Liberal refah rejimi; Kalıntı refah rejimi ya da Anglo-Sakson modeli olarak da bilinen bir modeldir (Gümüş 2020: 106). Bu modelin kapsamı altındaki ülkeler ABD, Kanada ve Avustralya olarak kabul edilir (Esping-Andersen 1990: 27). İngiltere ve Yeni Zelanda ise belli bir dereceye kadar bu kapsam içerisinde sayılabilir (Özdemir 2005a: 242).

Bu refah rejiminde devletin bireylerden beklentisi, ihtiyacının oluşması halinde piyasaya başvurmasıdır. Yardımların piyasadarı karşılanamadığı durumlarda ise bu görev devlete düşmektedir. Ancak yapılan yardımlar kısa sürelidir (Gümüş 2020: 106). Liberal refah devletinde yardımlar teste tabi tutulur, evrensel transfer ve sosyal sigorta düzenlemeleri ise mütevazı denilecek düzeydedir. Yardımlardan düşük gelirliler, işçi sınıfı ve devletin yardımlarına bağlı yaşayan kimseler faydalanmaktadır. Sosyal reformların gelişme göstermesi, geleneksel ve liberal etik normlar dolayısıyla oldukça sınırlı bir düzeyde kalmıştır (Esping-Andersen 1990: 26). Bunların yanı sıra devlet bir istihdam devleti sayılmamakla birlikte istihdam yaratma ile de yükümlü değildir. Bu nedenle istihdam adına sorumluluğu olan bir telafi devleti niteliğinde sayılmamaktadır (Toprak 2015: 165).

1.4.2. Muhafazakar Refah Rejimi

Bir diğerk sınıflandırma ise Avusturya, Fransa, Almanya, İtalya gibi ÷lkeleri kapsayan muhafazakar refah rejimi sınıflandırmasıdır (Esping-Andersen 1990: 27).Muhafazakar korporatist refah rejimleri; sosyal sigorta modeli, Kıta Avrupası modeli, kurumsal refah rejimleri, Bismark ÷lkeleri modeli, Alman modeli, Hristiyan demokratik modeli gibi çeşitli şekillerde isimlendirilmektedir (Özdemir 2005a: 245).Kilise tarafından düzenlenen bu model geleneksel aile yapısına oldukça önem atfetmektedir (Esping-Andersen 1990: 27).Bu rejim türünde sosyal harcamalar oldukça fazladır. Yapılan bu harcamaların çoğunluğu ise sosyal transfer ve emeklilik adına yapılan harcamalardır. Kamuda istihdam oranı az olmakla birlikte erken emeklilik, işsizlik, engellilik ile ilgili durumlar da mevcuttur (Gümüş 2020: 107). Çalışmayan eşler sigorta dahilinde sayılmamaktadırlar. Bu rejimde aile yardımları ile anneliğe teşvik edilmektedirler (Esping-Andersen 1990: 27). Çocuk bakımı adına hizmetlerde kısıtlılık bulunmakta ve istihdamda artış düşük düzeyde desteklenmektedir. Bu durum kadınların işgücüne katılım düzeylerinin düşük kalmasına neden olmaktadır (Gümüş 2020: 107).

1.4.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimi

Sosyal demokrat refah rejimleri; evrensel refah rejimleri, İskandinav modeli, modern refah rejimleri gibi çeşitli isimlere sahiptir. Bu modelin kapsamındaki en belirgin ÷lke İsveç olduğu için İsveç modeli olarak da bilinmektedir. Bu model içerisindeki diğerk ÷lkeler ise Norveç, Danimarka, Hollanda ve Finlandiya'dır (Özdemir 2005a: 248). Bu isimlendirme ise sosyal demokrasinin arkasındaki önemli bir güç olan sosyal reformun varlığından kaynaklanmaktadır (Esping-Andersen 1990: 27). Bu modelde "evrensellik" önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilke doğrultusunda devlet bütün vatandaşları ile ilgili olarak temel haklara sahip olabilmelerinin üzerinde durmaktadır. Çatışmacı bir yapının aksine sosyal yönden dayanışmanın olması gerekliliği önemsenmektedir (Koçak 2019: 12).

Aileye bağlılığın arttırılmasından ziyade bireysel yönden bağımsızlık üzerinde durulmaktadır (Esping-Andersen 1990: 28). Bu durum aile ve işgücüne ilişkin politikaların destekleyici nitelikte olmasını ve hem erkek hem de kadınların çalışma oranlarının yüksek olmasını sağlamaktadır (Gümüş 2020: 108). Sosyal demokrat refah modeli genel hatlarıyla vergilerin yüksek olduğu, işsizlik ve yaşlılıkla ilgili harcamalar konusunda gerek gelir gerekse sosyal politika açısından güçlü olan, bununla birlikte genç, hasta, engelli ve yaşlılara yönelik güçlü bir sosyal hizmet sağlayıcısıdır. Ücret farkı ve gelir eşitsizliği ise oldukça düşük denilebilecek bir düzeydedir (Marangoz 2001: 101).

1.4.4. Güney Avrupa Refah Rejimi

Diğerk sınıflandırmalar haricinde yapılan bu sınıflandırma Stephan Leibfried tarafından yapılmıştır (Gümüş 2020: 109). Leibfried, Güney Avrupa sınıflandırması ile Latin Bölgesi isimli bir refah rejimini tanımlamaktadır. Ferrera ise benzer bir şekilde Güney Avrupa ÷lkelerini kapsamı altına

alan ve diğer modellerden farklı olan bu modeli tanımlamış, bu modeli Güney Avrupa modeli şeklinde ifade etmiştir (Gümüş, Tatlıyer 2013: 6). Bu model; Tam Oluşmamış Model, Katolik Korporatist Model ve Latin Kuşağı Modeli gibi farklı adlandırmalara sahiptir (Özdemir 2004: 114).

Güney Avrupa refah rejimi sınıflandırması Yunanistan, İspanya, Portekiz İtalya ve belirli bir düzeyde İrlanda'yı kapsamaktadır (Özdemir 2005a: 258). Güney Avrupa ülkesi olmasa bile Türkiye de refah rejimi yapısı gereği bu modele dahil olarak kabul edilmektedir (Tiyek 2018: 1469).

Bu modelin de diğer modeller gibi çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Modelde tarımın emek piyasası içerisinde önemli bir yerinin olması ve sosyal güvenlik adına yapılan uygulamaların yeterli düzeyde olmaması gibi durumlar söz konusudur. Bu refah modeli ile ilgili önemli bir diğer özellik ise refah politikaları doğrultusunda yapılan düzenlemelerin (yardım vb.) belirli kesimler tarafından gelir kaynağı niteliğinde kabul edilmesidir (Koray 2004: 10).

Bu modelde sağlık sistemi evrensel bir şekilde yürütülmektedir (Ferrera 1996: 20). Ancak Anglo-Sakson ülkelerden farklı olarak bu modelde yapılan yardımlar geleneksel (kilise vb.) boyuttadır. Bunun yanı sıra aile dayanışması da yoğun olarak görülmektedir (Koray 2004: 10). Güney Avrupa refah rejimi dahilinde bulunan ülkeler diğer üç rejimdeki gibi kurumsal bir yapıda değildirler bunun yanı sıra diğer alternatifler gibi kurumsal yapıdan uzak bir durum da söz konusu değildir (Güler 2015: 64). Kurumsal yapının zayıf olmasının yanı sıra bir başka unsur ise sosyal yönden sağlanması gereken faydaların kısıtlı olmasıdır (Tiyek 2018: 1470). Gerek kurumsal yapısının gerekse sosyal yönden sağlanması gereken faydaların yetersiz olması bu modelin tanımlanmasında etkili olmaktadır. Bu ülkelerin anayasaları modern refah devletine ilişkin vaatler içermektedir. Bu vaatler bu ülkelerin “kurumsallaşmış vaatler” ülkesi şeklinde tanımlanmasına neden olmaktadır (Koray 2004: 10).

Eğitim ve istihdam yönünden Güney Avrupa ülkeleri incelendiğinde ise bu ülkelerde hem eğitim hem de istihdam düzeyinin diğer ülkelere nazaran düşük olduğu görülmektedir (Öcal 2014: 72). Bu özellikler dışında bir diğer önemli etken ise sosyal politikaların işleyişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu modelde sosyal politikanın sağlanması yönünden piyasanın ve devletin orta düzeyde bir etkisi varken, aile faktörünün etkisi ise oldukça yüksek düzeydedir (Kaya 2022: 15).

Güney Avrupa modeli içerisinde yer alan ülkelerden biri olan Türkiye incelendiğinde ise bahsedilen pek çok etkeni içerisinde barındıran bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yardım ve hizmetlerin dağınık ve parçalı yapısı, ailenin önemli bir etken olduğu sistem dışı bir yardım mekanizmasının oluşumu ve kayıt dışı emeğin kontrolsüz olması gibi pek çok sebep Türkiye'nin diğer Güney Avrupa refah modeli ülkeleriyle benzer nitelikte olduğunun bir göstergesidir (Günel 2009: 99).

Türkiye, Güney Avrupa ülkelerine benzer şekilde geç sanayileşmiş bir ülkedir. Bu durum sosyal politika sağlamada enformel ve gönüllük kavramlarının kullanıldığının göstergesidir (Tiyek, Yertüm

2016: 43). Sosyal politikaların geldiği nokta Güney Avrupa ülkelerinin benimsediği refah rejimiyle bağdaşmıştır (Buğra 2008: 223). Güney Avrupa refah rejiminde devlet ve piyasanın yeterli şekilde etkili olmaması enformel sektör, aile, komşu ve akrabalık gibi ilişkilerle tamamlanmaktadır. Özellikle aile, sosyal refahı sağlamada önemli bir konumdadır (Kesgin 2014: 94).

1.5. Türkiye’de Sosyal Devletin Tarihsel Süreci

Türkiye’deki sosyal politikanın işleyişinin tarihsel olarak incelenmesi için bu politikaların gelişim gösterdiği ortama ve koşullara değinmek gerekmektedir. Bu sebeple Türkiye’de sosyal politikaların gelişimi bağlamında Osmanlı’daki sosyal uygulamaların da incelenmesi gerekmektedir (Şişman 2017: 1).

1.5.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde Sosyal Devlet

Osmanlı’da merkezi denetimin sınırlı erişimi nedeniyle aile, akrabalık, cemaat, mahalle, köy ilişkileri, ahilik ve lonca gibi kuruluşlar oldukça ön plandadır. Bu ilişkiler bütünü refah sisteminin başlangıcı niteliğindedir (Özbek 2002: 10) Bununla birlikte sosyal sorunlar dini temellere dayalı olarak kutsal kitaplar ve diğer ahlaki görüşlerle ele alınmıştır. Yoksullara, kimsesi olmayanlara, hastaların ve muhtaçların sorunlarına bu doğrultuda çözümler aranmıştır (Tetik, Korkmaz 2022: 424).

Osmanlı’da sosyal bağlamda yapılan uygulamalar incelendiğinde Ahilik, önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu’da 13. Yüzyıl itibariyle esnaf ve zanaatkarlar menşeli gelişen Ahilik teşkilatı, sosyal güvenlik adına önemli bir örnektir (Çam 2022: 31). Ahilik kavramında yardım ve dayanışma mekanizmasının işleyişinin yardımlara ve dayanışmaya bağlı olduğu görülmektedir. Bu sistemde evlenme, doğum, hastalık, ölüm, iş kurma ve işsizlik gibi pek çok durum karşısında faydalı olabilmek adına dayanışma sandıkları kurulmuştur (Özaydın 2018: 63).

Ahilik dışında ele alınması gereken bir diğer kurum ise loncalardır. Osmanlı’da iş hayatı ve sosyal güvenliğe yönelik güçlü bir etkisi olan loncalar, uzun yıllar işleyişini sürdürmüştür. Ancak Avrupa’da yaşanan gelişmelerin etkilerinin Osmanlı’da yoğun bir şekilde hissedilmesi, artan rekabet ve kapitülasyonlar küçük sanayiye olumsuz etkilemiştir. Bu durum loncaların ve dayanışma amacıyla kurulan yardımlaşma sandıklarının yok olmasına neden olmuştur (Özdemir 2008: 110-111).

Ahilik ve lonca sistemine ek olarak vakıflar da hem dezavantajlı kimseler için hem de toplumsal hayata yönelik olarak etkili kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Çam 2022: 34). Özel mülkiyetlerin toplumsal mülkiyet olarak kullanıma sunulduğu vakıflar, İslam kültürü adına önemli bir alan olmakla birlikte ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan da önemli bir işleve sahiptir (Özaydın 2018: 62). Ancak loncalara benzer şekilde 19. ve 20. Yüzyıl itibariyle vakıf sistemi de güç kaybetmeye başlamıştır (Çizakça 2000: 21).

Tarih boyunca yaşanan çeşitli olumsuzluklar reformları da beraberinde getirmiştir. Nitekim Tanzimat Fermanı da bu reformlardan biridir (Yamaç 2014: 55). Taşradaki gücün artmasının merkezi yönetime etkisi olumsuz yönde olmuştur. Ancak 2. Mahmut Dönemi itibariyle devlet güçlenme safhasına geçmiştir. Genel itibariyle 1820'lerde ve Tanzimat sonrası süreçte siyasal, kurumsal ve yönetsel yönden çeşitli düzenlemeler gerçekleşmiş ve taşradaki ayanın gücü azaltılmış, merkezi yönetim ise güçlendirilmiştir (Pamuk 2008: 60-61).

1839 yılında Tanzimat Fermanı ile çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Tanzimat Fermanı etkisiyle oluşturulan komisyonlar, sosyal ve ekonomik sorunların çözülmesi amacıyla çeşitli kanunlar düzenlenmiştir. Komisyonlar içerisinde Mecelle de hazırlanmıştır (Ekinci 2019: 337). İlk anayasa olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girmesi ve ilk Medeni Kanun olan Mecelle sosyal devlet bağlamında hukuksal açıdan önemli adımlardır. (Gök 2020: 116).

Tanzimat Dönemi'ne değin örfi hukuk ve İslami hukuk anlayışını benimseyen Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı sonrasında Batı'nın uygulamalarının hukuk sistemine yönelik uyarlamaları gerçekleşmiştir (Özaydın 2018: 64). Ancak genel itibariyle yaşanan reform hareketlerindeki aksaklıklar ve dönemin siyasi şartları Osmanlı'nın sosyal politika bağlamında yeterli düzeyde gelişim gösterememesine neden olmuştur (Koray 2000: 98).

Genel itibariyle 19. yüzyılın son dönemlerinde çok düzenli bir işleyişi olmasa bile Osmanlı Devleti'nin yoksullara yardımlar yaptığı, emeklilik ve halk sağlığına ilişkin çeşitli uygulamalarının bulunduğu görülmektedir (Özbek 2006: 36). Osmanlı döneminde sosyal politikaların işleyişi sosyal yardımlar etrafında şekillenmiştir. Muhtacın maaşı, avarız vakıfları ve fukaraperver cemiyetleri gibi düzenlemeler ile Osmanlı Dönemi'nde sosyal yardımlar konusunda önemli adımlar atılmıştır (Tetik, Korkmaz 2022: 425). Bu yardımlar içerisinde yer alan muhtacın maaşı uygulaması; yoksul kimselerin yönetmelik kapsamında maaşa bağlanmasıyla oluşan bir yardım türüdür. Bu uygulama 19.yüzyıla kadar sürmüştür (Özbek 2006: 32). Avarız vakıfları ise mahallelerde ve köylerde yoksullar için kurulan vakıflardır. Bu vakıflar barınma, tedavi, eğitim, cenaze ve diğer pek çok yardımın karşılanmasını sağlamıştır (Çam 2022: 34). Fukaraperver Cemiyeti ise 1908-1913 yılları arasında faaliyet gösteren ve İstanbul'un bazı mahallelerinde bulunan yardım kuruluşlarıdır (Özbek 2006: 63).

Emeklilik adına yapılan çalışmalar ise yine 19. yüzyılda yapılmış olan bir başka düzenlemedir. Bu doğrultuda askeriye, mülkiye ve ilmiye sınıflarına yönelik emeklilik ödemesini kapsayan tekaüt sandıkları uygulaması oluşturulmuştur. Bu düzenlemelere ek olarak Osmanlı refah sisteminde yapılan bir başka düzenleme ise halk sağlığına ilişkindir. Halk sağlığı alanında yapılan düzenlemelerde ise ana sorunlardan birisi salgın hastalıklardır. Özellikle bu dönemde kolera salgınına ve çiçek hastalığına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Özbek 2006: 45-56).

Yapılan düzenlemelerin yanı sıra korunmaya muhtaç kimselerin sorunları da oldukça önem taşımaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde korunmaya muhtaç kimseler için bazı kurumlar açılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Darülaceze, Darüleytam ve Darüşşafaka bu kurumlardan bazılarına örnektir (Çam 2022: 35). Başlangıçta ordunun sağlık hizmetlerinin karşılanması ve savaşta yaralıların iyileştirilmesi amacıyla kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti, sonrasında sosyal yardım adına önemli bir kuruluş haline gelmiştir (Özbek 2006: 79).

Darülaceze'nin kuruluşunu incelediğimizde Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yaşanan göçlerden kaynaklı evsiz ve kimsesiz kalan, hasta olan ve dilencilik yapmak durumunda kalan kimseler için kurulduğu görülmektedir. Bakıma muhtaç, yaşlı ve engelli bireylere bu kurumda hizmet verilmiştir (Darülaceze 2023). Darüleytam ise Balkan ve 1. Dünya Savaşı'nda kimsesiz kalan çocukların barınmaları ve meslek edinmeleri amacıyla kurulan bir yetimhanedir (Darüleytam 2023). Son olarak Darüşşafaka ise eğitim alanındaki ilk sivil örgütlenmelerden birisidir. Darüşşafaka, Osmanlı-Rus Savaşı sonrası barınma, ardından yetim çocukların eğitimi amacıyla işleyişini sürdürmüştür (Darüşşafaka 2023).

Yaşanan olumsuz etkiler beraberinde savaş ve göç faktörü de ele alındığında yardıma muhtaç, korumasız ve kimsesiz pek çok insan dönemin önemli sorunları arasında yer edinmiştir. Özellikle bu dönemde kadınlar, çocuklar en nihayetinde yetim ve öksüz kalan çocuklar önemli bir sorun olarak kabul edilmekteydi. Bu grupların barınma sorunu, eğitimleri ve topluma kazandırılmalarına yönelik devletin, sivil toplum tarafından yapılan girişimlerin ve yardımlaşma anlayışının çeşitli adımları bulunmaktadır (As 2020: 81). Özellikle 19. yüzyılın sonlarında göçün artması muhtaçların sayısında artışa neden olmuş ve sosyal devlet bağlamında Osmanlı'nın önemli uygulamalarından biri olan Darülaceze'nin kuruluşu gerçekleşmiştir (Bekaroğlu Doğan 2021: 10-11). Darüleytam ve Darüşşafaka da yine benzer amaçlar doğrultusunda hizmet vermiş olan kuruluşlar olarak karşımıza çıkmıştır.

Savaş öncesinde yöneticilerin güçlenmesi hedefi doğrultusunda halka yapılan yardımlar savaş yıllarında zorunlu hale gelmiştir. Yardıma ilişkin düzenlemeler savaşın etkilediği kesimlere yönelik yapılmıştır. Ancak hayır kurumlarının görevlerini tam olarak yerine getiremediği görülmüştür. Darülaceze, Darüleytam gibi kurumlarla karşılaştırıldığında itibarlarını kaybetmiş ve savaş yıllarında olumsuz ölçüde etkilenmişlerdir. Savaş yılları genel itibarıyla olumsuz durumların yaşanmasına neden olurken asıl görev ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin sorumluluğuna kalmıştır (Kıranlar 2005: 406-408). Bu dönem itibarıyla Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrasında sosyal devletin işleyiş biçimi önem taşımaktadır.

1.5.2. 1923-1945 Arası Dönemde Türkiye’de Sosyal Devlet

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yoksulluk kapitalizmden ziyade savaş ve siyasi gelişmelerden kaynaklanmaktaydı (Buğra 2008: 99). Bu dönemde sosyal politikalara ilişkin düzenlemeler; eski düzenden kalan sorunlar, kurumsal yapılardaki eksiklikler ve her şeyden önce savaş sonrası oluşan ekonomik ve bireysel sorunlara göre düzenlenmiştir. Merkezi yönetimin yeni devlet düzenine ilişkin yaptığı çalışmalar gönüllü, sivil ve yarı sivil kurumların da etkisiyle şekillenmiştir (Özbek 2006: 89).

1. Dünya Savaşı ve küresel dengesizlikten kaynaklı olarak 1920’li yıllar ekonomik yönden dünya genelinde sorunlu bir yapıda seyretmektedir (Pamuk 2014: 180). Nitekim bu sorunlar yerelde de oldukça etkili düzeydedir. Osmanlı Dönemi’nde endüstrinin gelişmiş bir yapıda olmaması, Cumhuriyetin kuruluşu itibarıyla ekonomik açıdan çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin kuruluşunda ekonomik ve sosyal sorunlar zorlu bir süreç yaşanmasına neden olmuştur (Özdemir 2008: 127).

Bu doğrultuda öncelikle ekonomide izlenecek anlayışın düzenlenmesi amacıyla İzmir’de 1923 yılında İktisat Kongresi düzenlenmiştir (Kongar 1998: 350). Kongrenin amacı ise yeni kurulacak devletin ekonomisine yönelik bir düzenleme belirlemektir. Bu doğrultuda kongrede liberal iktisat anlayışı benimsenmiştir (Makal 1999: 202-211).

Sosyal devlet bağlamında merkezi yönetim uygulamaları için ise öncelikle 1921 Anayasasına değinmek gerekmektedir. Bu anayasa savaş şartlarında hazırlanan bir belge niteliğindedir. Kanun-i Esasi’nin yürürlükte olması 1921 Anayasası içerisinde temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir düzenlemenin yer almamasına neden olmuştur. Ancak Anayasada millet egemenliği ve özgürlüğüne ilişkin tutumların benimsenmiş olması oldukça önemlidir. Bu anayasa 1924 Anayasasının başlangıcına vesile olmuştur (Arslan 2005: 276).

Cumhuriyetin ilanından sonra kabul edilen ilk anayasa ise 1924 Anayasasıdır. Sosyal devlet anlayışına dair 1924 Anayasasındaki bazı hükümler örnek gösterilebilir. Devletin görevleri ve yükümlülüklerine ilişkin kesin bir hüküm olmamakla birlikte 80. ve 87. maddede eğitim ve öğretimin parasız olması için çeşitli hükümler bulunmaktadır (Kantarıcı 2003: 76). 1924 yılında meclis konuşması sırasında eğitim konusu da ele alınmış ve bu doğrultuda birleştirilmiş bir Milli Eğitim sisteminin kurulması öngörülmüştür (Lewis 1993: 269).

Bu adımlarla birlikte 1928 yılında Harf Devrimi ile okuma yazma seferberliği başlatılmıştır (Bitmez 2018: 108). Kısa zamanda okuma yazmanın öğrenilmesi adına 1929 yılında Millet Mektepleri açılmıştır (Sakaoğlu 1992: 47). Okuma yazmaya ilişkin düzenlemeler haricinde eğitim alanında yapılan diğer önemli düzenlemeler ise Halkevleri ve Köy Enstitüleri’dir. Halkevleri 1932 yılında çeşitli alanlarda eğitim veren bir kültür merkezi niteliğindedir. Köy Enstitüleri ise 1940 yılında açılmış olup

hem öğretmen yetiştiren hem de çeşitli alanlarda dersler veren önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Katoğlu 1990: 406-411).

Çalışma hayatına ilişkin yapılan düzenlemeler incelendiğinde ise 1924 tarihli Hafta Tatili Kanunu bulunmaktadır. Bu kanunda çalışanların haftada bir gün izinli olacakları şeklinde bir düzenlemeye gidilmiştir (Makal 1999: 333). 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte Borçlar Kanunu'nun 332. Maddesinde iş sağlığı ve iş kazalarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 112. maddede ise yine işçileri ilgilendiren, işçilerin sigortalanması gerekliliğine dair hüküm bulunmaktadır (Kantarıcı 2003: 76-77). Daha sonrasında ise 1935 tarihli Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunda resmi ve dini bayramlara ilişkin düzenleme yapılırken haftalık izin günü Pazar olarak düzenlenmiş, cumartesi günleri ise yarım gün tatil edilmiştir (Makal 1999: 351-352).

İşçi ve işveren ilişkilerinin düzenlenmesi bağlamında ise 1926 Borçlar Kanunu önemli düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Özbek 2006: 125). Çalışma hayatına ilişkin ilk kapsamlı müdahale ise 1936 yılında çıkarılan 3008 sayılı İş Kanunu'dur. Bu kanun, planlı devletçi ekonomi politikası ve devlet paternalizmine yönelik düzenlenmiş bir kanun niteliği taşımaktadır (Özaydın 2018: 68).

Sağlık alanına ilişkin yapılan önemli uygulamalara gelindiğinde 1930 yılında çıkarılan Umumi Hıfzısıhha Kanunu oldukça önemlidir. Halk sağlığının korunmasına yönelik çıkarılan Umumi Hıfzısıhha Kanunu, kadın ve çocuğa yönelik ilk sosyal politika önlemi mahiyetindedir (Özbek 2006: 125). Bu kanun ile hastalık, kaza ve doğum gibi durumlarda sağlık yardımı sağlanmıştır (Makal 1999: 423). Umumi Hıfzısıhha ve İş Kanunu'nun, emeklileri ve işçileri koruduğu kabul edilmekte ve dolaylı da olsa sosyal yardım niteliği taşımaktadır. Sosyal yardıma yönelik yapılan düzenlemelerde bir diğer önemli adım 1930 yılında 1580 sayılı kanun olan Belediyeler Kanunu'dur. Bu kanunla yerel yönetimler sosyal yardıma ilişkin bir rol üstlenmişlerdir. Muhtaçlar için kuruluş açabilme, barınak sağlama ve yardım sandığı kurabilme gibi yetkiler elde etmişlerdir (Taşçı 2007: 105-106).

Osmanlı ve Türkiye'yi içerisinde bulunduran 1850'den 1950'lere uzanan dönem sosyal devletin oluşum süreci olarak nitelendirilebilir. Ancak 2. Dünya Savaşı'na tekabül eden yıllara gelindiğinde bu durumun değişiklik gösterdiği görülmektedir. Kapitalizmin altın çağının başlangıcı olarak kabul edilen bu dönemde sosyal alanın, emek sermaye ilişkisine yönelik farklı boyutlarda düzenlendiği görülmektedir (Özbek 2002: 19-20).

1.5.3. 1945-1980 Arası Dönemde Türkiye'de Sosyal Devlet

1940'lı yılların ikinci yarısı incelendiğinde savaştan kaynaklı meydana gelmiş olumsuzlukların çözümü adına mücadele edilen ve uluslararası iktisadi bir düzenin başlangıcı olan bir süreç görülmektedir (Pamuk 2014: 223). 2. Dünya Savaşı sonrası ve 1980 arası dönem genel itibariyle devletin

müdahalesinin yoğunlukta olduğu bir dönemdir. Bu süreçte devletlerin vergilendirme ve harcamaları oldukça fazla düzeydedir. (Özdemir 2005: 159).

Bu dönemin başlangıcının hemen ertesi olan 1946 yılı ise Türkiye genelinde hem iktisadi hem de siyasi açıdan önemli bir değişimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu dönem itibariyle Türkiye çok partili döneme geçmiş ve 1950 yılında yapılan seçimler beraberinde iktidar değişimi yaşanmıştır. Bu değişim iktisadi yönden ele alındığında, içedönük ekonomi modelinin yerini dış ticarete dayalı bir ekonomi modeline bıraktığı görülmektedir (Boratav 2003: 93-94). Bu dönemde ithalat artış göstermiş, dış yardımlar yapılmış ve tarımda makineleşme süreci başlamıştır. Ekonomide tarım sektörü önem kazanmış, bu doğrultuda kalkınma ve gelir artışı yaşanmıştır (Özaydın 2018: 69).

Savaş sonrasında ise hem sosyal hem de iktisadi yönden önemli değişimler yaşanmıştır. Almanya'dan Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi'nde çalışmaya başlayan Alman akademisyenler hem Beveridge Planı hem de diğer ülkelerdeki uygulamaları ele alarak bir inceleme yapmışlardır. Bu doğrultuda 1945 sonrası Keynesyen dönem beraberinde kurumsallaşma süreci gerçekleşmiş, Türkiye'de sosyal güvenlik uygulamaları kurumsal bir boyuta ulaşmıştır (Özbek 2006: 143). 1945 yılında Çalışma Bakanlığı kurulmuş aynı yıl İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası'na ilişkin kanun yürürlüğe girmiştir. 1946 yılına gelindiğinde İşçi Sigortaları Kurumu kurulmuş, 1949'da ise Emekli Sandığı kurularak emeklilik sistemine ilişkin düzenlemeler gerçekleşmiştir (Buğra 2008: 160-161).

1950'li yıllar itibariyle sosyal hizmetlerin toplumsal kalkınma adına önemli bir mekanizma olduğu düşünülmüştür. Bu dönem sonrasında daha kontrollü bir sosyal hizmet anlayışı benimsenmiştir. Savaş sonrasında ekonomik büyümeye duyulan ihtiyaç, geçmişte sosyal hizmetleri şekillendirmiş bir faktördür. Ancak toplumsal kalkınma, sosyal gelişme perspektifinde de ele alınması gereken bir kavramdır. Bu bağlamda sosyal hizmetler ekonomik gelişmenin yanı sıra toplumsal kalkınmayla da ilişkili olarak düzenlenmesi gereken bir kavram olarak ele alınmıştır (Özbek 2006: 189-190). Bu doğrultuda 1959 yılında Sosyal Hizmet Enstitüsü kurulmuştur. Bu enstitü kapsamında alanında uzman kimseler yetiştirilmiş ve bu alana dair çeşitli araştırmaların yapılmasına olanak sağlanmıştır (Taşçı 2007: 107-108). 1963 yılında ise Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olan Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Kesgin 2014: 155).

1950'ler itibariyle Türkiye'de ekonomide yaşanan büyümenin durması, borçların ödenmesine ilişkin sorunlar ve siyasal sorunlar nedeniyle 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir (Alpkaya, Alpkaya 2004: 207-208). 27 Mayıs sürecinin ardından, öncesinde yaşanmış olan ekonomik sıkıntıların, ekonominin plana dayalı bir yapıda olmamasından kaynaklandığı düşünülmüştür. Bu doğrultuda 1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planını sunmuştur (Kongar 1998: 361).

İstikrarlı bir ilerleme amaçlanması kalkınma planlarının başlangıcını sağlamıştır (Özaydın, Çevik 2017: 601).

Türkiye’de 1946-1960 dönemi ile 1960-1980 aralığındaki dönem arasında bazı farklar bulunmaktadır. Bunlardan birisi sanayileşmenin hız kazanması ikincisi ise sol siyasetin güçlenmesi doğrultusunda hak temelli sosyal politika anlayışının oluşum göstermesidir (Buğra 2008: 158). Demokrat Parti Dönemi’nde sosyal politika alanındaki uygulamalar görece daha sınırlı düzeydedir. Çok partili dönemin başlangıcında kapitalizmin sorunlarının henüz hissedilmemesi daha az düzenleme yapılmasına neden olmuştur (Ezgin 2011: 60).

Bu dönemin ardından 1960-1980 arası dönem incelendiğinde 1961 Anayasası ve bu anayasa doğrultusunda yapılan değişiklikler yeni bir süreci beraberinde getirmiştir. (Koray 2005: 51). 1924 Anayasası “*kapitalizme dönük liberal devlet anlayışını*” benimserken bir diğer anayasa olan 1961 Anayasası “*sosyal refah devleti*” anlayışını benimsemektedir (Kongar 1998: 161-162). Bu anayasanın 2. Maddesinde “*Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.*” ibaresi yer almaktadır (1961 Anayasası, md.2). 1961 Anayasası, gerek demokratik gerek sosyal devlet açısından bir ilk niteliğindedir (Koray 2005: 51). 1961 Anayasasında hak ve özgürlük, devletin niteliği ve görevlerini oluşturan kavramlardır (Tanör 1986: 25).

Bu anayasa sosyal güvenlik hakkının ilk defa bir hak olarak düzenlendiği anayasadır. Bununla birlikte sosyal yardım ve sosyal hizmetlere yönelik devletin sorumluluklarıyla ilgili devletin görevli olduğuna dair bir düzenleme yapılmıştır (Özaydın, Çevik 2017: 604). Bu duruma ilişkin madde ise 48. maddedir. Bu madde; “*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir*” şeklindedir (1961 Anayasası). 1961 Anayasası ile sosyal haklar korunmuş, çeşitli sosyal güvenlik düzenlemeleri yapılmış ve sosyal yardımların gelişmesine önemli katkılar sağlanmıştır (Taşçı 2007: 108). Ancak Anayasada 53.maddede yer alan “*Devlet, bu bölümde belirtilen iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynaklarının yeterli ölçüsünde yerine getirir*” detayı, mali kaynakların yeterli olması ve kişisel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırların bulunduğu dikkat çekmektedir (Özaydın, Çevik 2017: 604).

Tüm bu gelişmeler doğrultusunda sendikal hareketliliği de ele almak gerekmektedir.2.Dünya Savaşı sonrasında sendikal hareket toplumdaki ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel şartların da etkisiyle önemli bir yapı haline gelmiştir (Selamoğlu 2003: 67). Sendikalar, sosyal politikanın önemli taraflarından biri olmuşlardır. Toplu pazarlık, grev ve toplu sözleşme gibi haklar beraberinde çalışma hayatına ilişkin sosyal politikaların şekillenmesine katkı sağlanmıştır (Özaydın 2018: 75). 1961

Anayasası, sendikal ve sosyal hakları güvence altına alan ve çalışma ilişkilerinin kurumsallaşmasını sağlayan bir anayasadır (Çelik 2018: 165-170).

1970’li yıllara gelindiğinde ise Türkiye’de bunalımlı ve zorlayıcı koşulların yaşandığı bir dönem başlamıştır. Ekonomik ve siyasal sorunlar pek çok olumsuz sorunu da beraberinde getirmiştir (Özaydın 2018: 71). Nitekim yaşanan iki petrol şoku, ithal ikameci ekonomiler kapsamındaki ülkelerin enflasyon ve dış ödemeler açısından önemli bir kriz yaşamasına neden olmuştur (Tekeli 2017: 9).

1973 yılında petrol fiyatları arttırıldığında Türkiye henüz döviz sıkıntısı sorunuyla karşı karşıya değildir (Pamuk 2014: 243). Ancak Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün (OPEC) 1979 yılında petrol fiyatlarını yeniden artırması ithal ikameci ülkelerin oldukça zor bir süreçle karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur. Bu dönemde siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya olan Türkiye bu krizden ciddi şekilde etkilenmiştir (Kazgan 2006: 117). Bu süreçte Türkiye artan petrol fiyatlarına çözüm amacıyla dış borçlanmaya gitmiş ve artan dış borçlanma ciddi boyutlara ulaşmıştır (Pamuk 2014: 242). Yaşanan ekonomik krizin geçmiş yıllardaki krizlere benzer olduğu düşünülse de bu kez krizin geçici olmadığı anlaşılmıştır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de öncelikli olarak ekonominin kurtarılması ve değişiminin amaçlanması hem sosyal devleti hem de toplumsal sınıfları olumsuz yönde etkilemiştir (Alpkaya, Alpkaya 2004: 220-221).

1.5.4. 1980-Günümüz Arası Dönemde Türkiye’de Sosyal Devlet

20. yüzyılın son yirmi yılı ele alındığında sosyal devletin küçülmesine yönelik uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaların ülkeden ülkeye farklı şekillerde gerçekleştiği görülmektedir (Özbek 2002: 23). Türkiye özelinde 1980 sonrası dönemin en önemli gelişmeleri ise 24 Ocak 1980 kararları ile 12 Eylül 1980 Askeri darbesidir (Çelik 2018: 199).

24 Ocak kararlarının içerisinde ithalatın serbestleşmesi, yabancı sermayeye özendirme, kur uygulamasında düzenleme, fiyatlarda denetimin kaldırılması, sübvansiyonların azaltılması gibi hedefler bulunmaktadır (Yılmaz 2005: 349). Ekonominin liberalleşmesi amacını taşıyan 24 Ocak Kararları’nın uygulanması için siyasi ve ekonomik yönden bir dönüşümün gerçekleşmesi kararına varılmıştır. Bu karar Latin Amerika’ya benzer şekilde uygulanabilir olduğu düşünülen askeri bir müdahale kararıdır (Özel, Sarıkaya 2005: 464). Serbestleşme süreci, demokratik hakların olumsuz şekilde etkilenmesine neden olan 12 Eylül Askeri Darbesi sonucunda başlamıştır (Kazgan 2006: 118).

1980’li yıllar itibariyle anayasa hakkında yaşanan değişim incelendiğinde ise 1982 Anayasasının 2.maddesi Türkiye Cumhuriyeti’nin “sosyal bir hukuk devleti” olduğuna ilişkin hükme bağlanmıştır (Pektaş 2010: 9). Anayasanın sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlıklı üçüncü bölümü “sosyal devlet” bağlamında devletin bu görevlerini ve sorumluluklarını belirtmektedir (Özdemir 2008:

139). Ancak bu anayasa 1961 Anayasasından farklı bir anayasa olmakla birlikte hakların ve özgürlüğün sınırlanmış olduğu bir anayasa olarak karşımıza çıkmaktadır (Özaydın 2018: 72).

1980'li yıllar itibariyle ithal ikameci içe dönük politikalarının yerini dışa açık büyüme modeli almış, bu doğrultuda küresel etkiler giderek kendisini göstermeye başlamıştır (Özaydın 2018: 72). Bu süreç özelleştirme, esnek çalışma ilişkileri ve sendikaların etkilerinin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelere ek olarak sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet yeniden yapılanmıştır (Erdoğan 2018: 246). Ancak bu yeniden yapılanma olumlu bir gelişmenin aksine var olan durumu daha da güçleştiren bir hale gelmiştir. 24 Ocak kararları; ekonomik ve kurumsal yönden sağlam temelleri olmayan bir uygulamadır. Bu durumdan kaynaklı olarak ekonomik ve toplumsal bağlamda sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönem itibariyle gelir dağılımında bozulmalar yaşanmış ve orta sınıf giderek gücünü kaybetmiştir (Kazgan 2006: 124).

Kapitalizmin daha da güçlenmesi, aile ve akrabalık gibi ilişkilerin yardımlarda yeterliliği sağlayamaması sonucunda sosyal politikaların üretimine ve uygulanmasına ilişkin çalışmalar gerekli hale gelmiştir. Bu doğrultuda kamu sosyal hizmet uygulamalarının tek bir çatı altına toplanması amacıyla 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur (Şişman 2017: 15-16). Bu kurum yaşlılar için huzurevi, kimsesi olmayan çocuklar için bakım evleri ve yuvalar gibi kurumları kapsamaktadır (Arın 2004: 88-89). Bununla birlikte 65 yaşını dolduran, muhtaç ve engelli kimselere yapılan yardım 1983'te muhtaçlığın ispat edilmesi gerektiği şeklinde düzenlenmiştir. Bu kurala yönelik olarak muhtaç kimselerin bu durumu kanıtlaması için belediyeden ya da muhtardan belge alarak ispat etmeleri şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Daha sonrasında ise il ya da ilçe idare heyetinden belge ispat şartı olacak şekilde bir düzenleme yapılmıştır. 1986 yılına gelindiğinde sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ilişkin karşımıza çıkan bir diğer uygulama 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'dur. Bu kanun beraberinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Bu fonun dağıtımının sağlanması adına her il ve ilçede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYD) açılmıştır (Topak 2007: 182). Bir diğer sosyal yardım uygulaması ise Yeşil Kart uygulamasıdır. Bu uygulama 1992 yılında sağlık yardımı amacıyla oluşturulmuştur. Yeşil Kart sahibi olmak için temel hususlar ise sigortasız olmak ve asgari ücretin üçte birinden az bir gelir etmek etmektedir (Arın 2004: 86).

Bu döneme ilişkin olarak 1999 Marmara Depremi'ne değinmek gerekmektedir. Marmara Depremi binlerce evin yıkılması ve hasar alması doğrultusunda barınmaya ilişkin beklenmedik bir süreçtir. Nitekim bu felaket önce barınma sorununa neden olmuş ardından ekonomik krizi beraberinde getirmiştir (Buğra 2008: 212). Bilindiği üzere Türkiye 2001 yılında önemli bir ekonomik kriz meydana gelmiş ve krizin etkilerinin giderilmesi amacıyla Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) finansman desteği verdiği istikrar programı uygulanmıştır (Eğilmez 2018: 151-152). 2001 yılında meydana gelen krizin

olumsuz etkilerini yaşamakta olan Türkiye’de hükümet değişimi yaşanmıştır (Durmaz 2016: 153). Neoliberal yeniden yapılanma bu dönemde yaşanan dönüşümün de temel mekanizması niteliğindedir (Metin 2011: 193). Türkiye, dünyada yaşanan değişime uyumlanabilmek adına hareket etmiştir (Eğilmez 2022: 68). Böylelikle 2002 yılında yaşanan hükümet değişimi sonrasında IMF politikası benimsenmiş ve uygulanmıştır (Eğilmez 2018: 152).

Kriz nedeniyle önemli bir sorun haline gelmiş olan yoksulluğa ilişkin olarak ise çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu dönem itibarıyla gerçekleştirilen sosyal düzenlemeler içerisinde olan ve hükümetin ilk uygulamalarından birisi olarak kabul edilen ilköğretim ders kitaplarının parasız olarak dağıtılması bulunmaktadır. Yapılan bir başka düzenleme ise Dünya Bankası’nın projesi olan Şartlı Nakit Transferleri’nin hızlandırılmasına yöneliktir. “Sosyal Riski Azaltma” projesiyle uygulamaya konulan hizmetler arasında yoksul olan ailelerin okul çağındaki çocuklarının okula gönderilmesi, yaşı daha küçük olan çocukların ise sağlık kontrolü ve aşılınmaları şartıyla düzenli olarak nakit yardımı yapılmasını kapsamaktadır (Buğra 2008: 233-234).

Sosyal güvenlikle ilgili yapılan düzenlemelerde ise 2006 yılında sistemin üçe ayrılmasının son bulması bulunmaktadır. Bu düzenleme ile Sosyal Sigortalar Kurumu, Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu (BAĞ-KUR) ve Emekli Sandığı olarak ayrılan sosyal güvenlik düzenlemesi 5502 Sayılı Kanun beraberinde Sosyal Güvenlik Kurumu altında birleştirilmiştir (Bulut 2011: 62-63).

Yine bu dönemde yapılan önemli bir başka düzenleme ise 2022 sayılı kanunda yapılan değişikliklerdir. 1976 yılında düzenlenmiş olan kanun 2005 yılında yeniden düzenlenerek “65 yaşını doldurmadığı halde başkasının yardımı olmaksızın hayatını devam ettiremeyecek şekilde malul oldukları tam teşekküllü hastanelerden alacakları sağlık kurulu raporu ile kanıtlayanlarla, uygun bir işe yerleştiremeyen engelliler” olarak değişmiştir. Kanun kapsamındaki kimselerin tedavi masrafları ise Yeşil Kart ile karşılanmaktadır (Metin 2011: 187).

Yakın dönemde sosyal devlet olgusuna ilişkin olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu kapsamındaki sosyal yardımlar örnek gösterilebilir. Aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, sağlık, eğitim yardımları ve proje desteklerini içeren rapor yakın dönemde sosyal devlete ilişkin yapılan uygulamalar konusunda örnek niteliğindedir. Raporunda yer alan barınma ve gıda yardımları tek bir başlık altında toplanmış olup; gıda yardımı, öğle yemeği yardımı, aşevleri, barınma yardımlarının yapılması, sosyal konut projeleri, yakacak yardımı yapılması, elektrik-doğalgaz tüketim desteği ve sosyal uyum yardımı, tamamlayıcı sosyal uyum yardımı gibi yardımları içermektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022).

Genel itibariyle bu döneme ilişkin olarak sosyal devlet olgusuyla ilgili dikkat edilmesi gereken nokta bu dönemde benimsenen sosyal yardım anlayışının hem tarihsel bağlamda hem de yeni değişimler eklenerek gerçekleşmiş olmasıdır. Sosyal yardımların devletin görevi olmadığını geçmiş dönemler ve kriz sonrasında ortaya çıkan yeni yoksullukla mücadele edilmesi adına devletin etkili olması gerektiği söz konusudur. Bu doğrultuda ise vatandaşlık hakkı olan geri planda kalmış sosyal dayanışma oluşumu ön plana çıkmıştır. Bu durum hak temelli sosyal politika anlayışının hayırseverliğe dönüşümüyle kendisini göstermiştir. (Buğra 2018: 218). Bu doğrultuda değinilmesi gereken bir diğer nokta ise yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının işleyişine yöneliktir. Kamu harcamalarının azalması, merkezi yönetimin yükümlülüklerinin bir kısmının yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına devredilmesine neden olmuştur (Özdemir 2005: 194).

Yerel belediyelerin sosyal yardımlar bağlamında önemli bir yeri olsa da konularının güçlenmesi daha yakın tarihe tekabül etmektedir (Kesgin 2014: 197). Tüm bunların yanı sıra sosyal devletin küçülmesinin ardından çeşitli yoksulluk yardımları artış göstermiştir. Nitekim yerel yönetimlerin siyasileşme süreci, çeşitli yardım faaliyetlerinin de artış göstermesine neden olmuştur. Bu doğrultuda sosyal yardım hak temelli olmaktan çıkmış kontrol mekanizması haline gelmiştir. (Özbek 2002: 25).

Kentleşme ve hızlı nüfus artışı gibi faktörler, yoksulluğun kentteki yayılımını ve artışını etkilemekte, sosyal yardımlara ihtiyacın artışı söz konusu olmaktadır. Bu durumla ilişkili olarak küreselleşme sonrasında yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarında artış meydana gelmiştir. Yerel yönetimlerde meydana gelen yetki artışı, yerel yönetimlerin sorunlara yönelik daha aktif politikalar üretmelerini beraberinde getirmiştir (Kesgin 2014: 195).

Türkiye’de ilk belediye teşkilatının kurulmasına bakıldığında bu durumun Osmanlı dönemine kadar uzandığı görülmektedir.1854 yılında İstanbul’da kurulmuş olan belediye teşkilatı, toplumsal yaşama önemli etkileri olan bir kuruluştur (Kesgin 2014: 186).1930 yılında ise belediyecilik adına önemli bir adım atılmış ve bu doğrultuda 1580 sayılı Belediyeler Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun günümüze kadar belediyeciliğe dair benimsenen uygulamaları belirleyen bir yasadır (Tekeli 1983: 8-9).

1973 yılında yapılan yerel yönetimler seçimi ise bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır (Kesgin 2014: 189).1973 seçimleri “*demokratik belediyecilik*” anlayışının doğduğu bir süreçtir (Tekeli 1992: 10-12). Belediyecilik adına önemli bir dönem olarak nitelendirilen 1973-1980 dönemi 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında sona ermiştir (Köse 2010: 60). Bu doğrultuda yerel yönetimlerde hiyerarşik, bürokratik, merkezîyetçi ve vesayetçi anlayış daha da katı bir şekilde uygulanmıştır. Büyükşehir Belediyeleri kurulmuş ve belediyelerin kaynakları arttırılmıştır. Tüm bunlar yerel hizmetlerin

metalaşması ve kentsel mekânda kutuplaşmanın yoğunlaştığı bir dönemi beraberinde getirmiştir (Kesgin 2008: 100-101).

Sosyal belediyeciliğe dair bir diğer önemli adım ise 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Bu dönem belediyeyi kazanmış olan Refah Partisi tarafından İslami anlayış çerçevesinde bir sosyal yardım anlayışıyla çeşitli yardımlarda bulunulmuştur. Partinin seçim öncesi ve sonrası uygulamaları doğrultusunda diğer siyasi partiler de sosyal yardımlara ilişkin çalışmalar yapmışlardır (Şahinoğlu 2014: 70).

Sosyal belediyecilikle ilgili olarak bir diğer önemli dönem ise 2000'li yıllarda gerçekleşmiştir. (Şahinoğlu 2014: 71). 5393 sayılı kanun kapsamında il belediyelerinin, 5216 sayılı kanunla ilçe belediyelerinin, 5302 sayılı kanunla da il özel idarelerinin sosyal yardım faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Akyıldız 2020: 124). Bu yasalar doğrultusunda yerel yönetimler güçlendirilmiştir (Alan 2019: 47). Yasaların sosyal hizmet bağlamında yapılması gerekenlere ilişkin önemli bir gücü olsa da yerel yönetimlerin bu hususta serbest bırakılması oy ve seçmen olgusuna yönelik güçlenmesine neden olmuştur (Kesgin 2016: 321).

Sosyal belediyeciliğin işlevleri genel itibarıyla dörde ayrılmaktadır. Bunlardan ilki *sosyalleştirme, sosyal kontrol ve rehabilitasyondur*. Bilindiği üzere sosyalleşme tüm insanlar için oldukça önemli bir anlam taşımaktadır. Bu doğrultuda belediyeler sosyal yönden kontrol sağlamakla yükümlüdür. Yerel yönetimler yapılan toplantılar, halk meclisleri, esnaf gezileri, afişler ve mahalle kütüphaneleri gibi pek çok araç doğrultusunda iletişimi güçlendirmektedir. Sosyal belediyeciliğin bir diğer işlevi ise *mobilize etme, yönlendirme, kılavuzluk ve rehberlik etmedir*. Yerel yönetimler bu doğrultuda danışmanlık hizmeti sağlamakta, toplumu çeşitli durumlarda yönlendirmekte ve sorunlarına ilişkin olarak kurumlarla iletişimlerinde aracı olmaktadır. Sosyal belediyelerin üçüncü işlevi olan *yardım etme, gözetme* kapsamındaysa yerel yönetimler muhtaç kimselerin iletişim bilgilerini elde edip onlara ihtiyaçları dahilinde yardımcı olmaktadır. Son olarak *yatırım* kapsamında maddi yönden muhtaçlar için ciddi bir değişikliğe gidilirse bile tanzim satış mağazası kurularak, ekmek, aşevi, sığınma evi, kütüphane ve sağlık ocağı gibi uygulamalar sağlanarak hizmet verilmektedir (Toprak, Şataf 2009: 16).

Genel itibarıyla 1980 sonrasında değişim yerel yönetimlere önemli ölçüde etki etmiştir. Küreselleşme beraberinde yerel yönetimlerin önemli hale gelmesi refah uygulamalarında da etkili olmalarını sağlamıştır (Kesgin 2014: 190-191). Yerel yönetimler beraberinde önemli etkisi olan sivil toplum kuruluşları da sosyal yardımlar konusunda etkili olan bir diğer önemli kuruluşlardır. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının önemli bir etki kazanması ise yine küreselleşme dönemi sonrasına tekabül etmektedir.

Bilindiği üzere Osmanlı'dan kalan gelenek doğrultusunda cumhuriyet döneminde de gönüllü, sivil ve yarı sivil kurumların önemli işlevleri olmuştur⁹. Nitekim bu durum sosyal politikanın değişime uğradığı 2. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar sürmüştür (Özbek 2006: 89).

Geçmişten günümüze uzanan sürece bakıldığında sosyal yardımlaşmaya bağlı olarak sivil topluma ilişkin çeşitli örnekler görülmektedir. Nitekim geleneksel yönden incelendiğinde yardımlaşma ve mesleki dayanışmanın kurumsallaştığı görülmektedir. Mesleki yapılaşmaya ilişkin olarak ahilik ve loncalar örnek gösterilebilir. Kamu ve özel hizmetlerin birleşimi olarak nitelendirilen vakıflar da pek çok alanda sosyal yardım yapmış olan kuruluşlardır (Kesgin 2014: 158-161). Tüm bunlar haricinde dernekler, Osmanlı'da sivil toplum örgütlenmesi yönünden bir diğer örnek kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdemir 2004: 295).

1923-1980 arası dönemi ele aldığımızda ise sivil toplum kuruluşlarının oldukça az bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bakıldığında devletin denetimi haricinde sivil toplum kuruluşuna yönelik bahsi geçen dönemde fazla bir girişim mevcut değildir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus sivil toplumun bir alt dalı niteliğindeki örgütlülüğün oldukça gelişmiş düzeyde olmasıdır. Örgütlenme gücüne ilişkin olarak profesyonel bazlı organizasyonlar, köy enstitüleri ve hemşeri dernekleri gibi oluşumlar oldukça önemlidir (Scholte, Keyman 2005: 20-21). Genel itibariyle Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarına örnek gösterirsek; STK'lar, meslek ve ticaret birlikleri, sendikalar, çeşitli topluluklar, mesleki birlik ve dernekler karşımıza çıkmaktadır (Tüsev 2006: 41-42).

Sivil toplum kuruluşlarının yaşadığı değişim ise 1980 sonrasında devletin yaşadığı tarihsel dönüşümle ve değişimle ilişkilidir. Hem ekonomik hem de siyasal ve kültürel yönden yaşanan değişimlerden kaynaklı olarak, STK'lar, devletin kontrolü dışında gelişim gösteren bir yapı olmuştur (Tüsev 2006: 37). Bakıldığında devletin ve STK'ların arasında güçlü bir ilişki görülmemektedir (Özdemir 2004: 295). Bu durumun ise bazı sebepleri bulunmaktadır. Yasal mevzuata ilişkin sorunlar, mali yetersizlik, toplumsal altyapıdan kaynaklı sorunlar, siyasal sorunlar ve örgüt içi sorunlar bu konuya ilişkin önemli sorunlar arasındadır. Bu sorunlar haricinde STK'ların bir diğer sorunu ise toplumun bakış açısıyla ilişkilidir. Patronaj ilişkileri, ideolojiler ve siyasallaşma STK'lara ilişkin güveni azaltan hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Göz 2022: 49). Yine de yakın tarih özelinde ele alındığında STK'lar 1980-2000 yılları arasında yaygınlık kazanmış, 2000'li yıllar sonrasında ise toplum içerisinde etkin bir yapı haline gelmiştir (Scholte, Keyman 2005: 19). STK'ların özellikle 1999 Marmara Depremi sırasında ön plana çıktıkları görülmektedir. Aynı şekilde 2011 tarihli Van Depremi'nde de acil durumlara yönelik

---

⁹ Osmanlı Dönemi'nde kurulmuş sağlık teşkilatı ve sosyal yardım kuruluşları Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını korumuştur (Özbek 2006).

olarak etkili düzeyde hareket etmişlerdir (Taşçı 2017: 49). Son olarak 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremde STK'lar önemli görevler üstlenmişlerdir.

Çalışmanın esas konusu olan Türkiye'de evsizliğe yönelik yapılan yardımların incelenmesi adına hem dünyada hem de Türkiye'de uygulanan sosyal devlet anlayışının iyi bir şekilde kavranması gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle sosyal devletin temel özellikleri, oluşum aşaması ve tarihi aktarılmıştır. Dünyada sosyal devletin gelişiminin ardından refah rejimleri incelenmiş ve ülkelerin refah rejimleriyle bağlantılı olarak sosyal işleyiş mekanizmaları üzerinde durulmuştur.

Refah rejimi modellerinden biri olan Güney Avrupa Refah Rejimi, çalışmanın konusu ile doğrudan ilişkili niteliktedir. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı bu refah rejimi modeli, yapılan yardımların işleyişi hakkında bilgi vermektedir. Bu ilişki üzerinden Türkiye'de sosyal devlet olgusu incelenmiş ve Güney Avrupa Rejimi ile olan bağlantısı aktarılmıştır. Refah rejiminin işleyişi; yardımların yapılışı ve ilerleyişi hakkında bilgilendirici niteliktedir. Evsizlikle ilgili yapılan çalışmalar diğer alanlarda olduğu gibi bu anlayış doğrultusunda ilerlemektedir. Evsizlikle ilgili çalışmaların ülkemizdeki işleyişini incelemeye önce ise evsizlik olgusunu daha yakından tanımlamak gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

EVİSİZLİK OLGUSU

2.1. Evisizliğin Kavramsal Çerçevesi

Tüm bireyler hayatları boyunca gerek sosyal gerek bireysel yönden pek çok sorunla karşı karşıyadır. Yaşadıkları sorunlar kimi zaman çözülebilir düzeyde iken kimi zaman da çözümsüz kalmaktadır. Çalışmanın odak noktası olan evsizlik de bu örnekle özdeşleşebilir. Evisizlik sorunun çözümlenebilmesi için yapılması gerekenleri anlayabilmek adına sorunu derinlemesine ele almak ve evsizliği kavramsal açıdan incelemek gerekmektedir.

Her bireyin iyi şartlarda yaşayabilmek için çeşitli gereksinimleri bulunmaktadır. Tüm bireyler; güvenliğe, ısınmaya ve barınmaya ihtiyaç duymaktadır (Akyıldız 2020: 32). Bu ihtiyaçlar içerisinde barınma; Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi üzerinden ele alındığında fizyolojik ihtiyaçların hemen ardından güvenliğin içerisinde yer almaktadır (Onur 2022: 137).

Barınmanın bireyin en temel haklarından biri olduğu ve devletlerin bu hakkı sağlamakla yükümlü oldukları kabul edilmektedir. Ancak gerek bireysel gerekse toplumsal sorunlar nedeniyle her bireyin barınma ihtiyacı karşılanamamaktadır. Bu durum evsizliğe ve akabinde sokağa yönelme durumuna neden olmaktadır (Genç vd. 2022: 48).

Evisizliğin sebepleriyle ilgili ortak bir fikrin olmaması ve belirlenmesinde yaşanan zorluklar evsizliğin kesin bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır (Pleace,Burrows,Quilgars 1997: 8). Bu durumun yanı sıra evsizliğin tanımı dile, kültüre, ülkeden ülkeye ayrıca ülkelerdeki sosyal, siyasal ve ekonomik etkenlere göre farklılıklar göstermektedir (Bektaş 2014: 5). Evisizlerle çalışan Avrupa Ulusal Kuruluşlar Federasyonu'na (FEANTSA) göre evsizliğin evrensel nitelikte bir tanımı bulunmamaktadır (FEANTSA 2023). Evisizlik en genel tanımıyla barınma yoksunluğu anlamına gelmektedir (Genç vd. 2022: 27).

FEANTSA'nın yaptığı tanımlamada çatisızlık, evsizlik, güvensiz ve yetersiz şekillerde yaşam sürdürme gibi faktörlerle ele alınmaktadır. Çatisızlık; kötü koşullarda ya da barınaklarda yaşayan kimseleri kapsarken evsizlik daha geniş bir grubu kapsamaktadır. Daha geniş bir grubu içerisinde barındıran evsizlik olgusu; evsizlik nedeniyle uzun süre destek alanları, onlar için sağlanan barınaklarda kalan göçmenleri, kadınları ve diğer kimseleri kapsamaktadır. Bu grupların yanı sıra kurumlardan tahliye edilen kimseler de evsiz olarak kabul edilmektedir. Güvenli konutlarda yaşamayan veya kalabalık, yetersizlik vb. nedenlerle iyi şartlardaki konutlarda yaşayamayan kimseler de evsiz olarak nitelendirilmektedir (FEANTSA 2023). FEANTSA'nın bu sınıflandırması Avrupa Evisizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi (ETHOS) ile detaylı olarak tanımlanmaktadır (Onur 2022: 138).

Tablo 2**Avrupa Evsizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi**

Kategori	Yaşam Alanı	Genel Tanım
1) Zor koşullarda yaşayanlar	Kamusal alan ya da dış alan	Barınak yerine kamusal ya da diğer dış alanlarda yaşam
2) Acil barınma alanlarındaki insanlar	Gece barınakta kalmak	Geceleri barınaklarda kalmak, ikametsiz olmak ve kötü koşullardaki barınaklarda
3) Evsizler için oluşturulan barınaklarda kalanlar	Evsizler hosteli/Geçici Konaklama/Geçiş destekli	Kalış süresinin kısa olması durumu
4) Kadın sığınma evlerinde kalanlar	Kadın sığınma evlerinde konaklama	Aile içi şiddet nedeniyle kısa süreli barınma
5) Göçmen barınakları	Geçici barınma kabul merkezleri Göçmen işçi konaklama merkezleri	Göçmenlik nedeniyle kabul ya da kısa süreli barınma
6) Kurumlardan tahliye edilenler	Ceza infaz kurumları/Sağlık kurumları/Çocuk esirgeme kurumları	Serbest bırakılma sonrası konutun olmayışı/Konut eksikliği nedeniyle uzun süre kalmak/18. yaş gününe kadar
7) Daha uzun süreli destek alanlar	Yaşlı evsizlerin yatılı bakım. Önceden evsizler için desteklenen barınma	Eskiden evsiz olan kişiler için uzun süreli konaklama (bir yıldan fazla)
8) Güvenli olmayan yerlerde yaşayan insanlar	Geçici olarak aile ya da arkadaşlarla kalma/Yasal olmayan kiracılık/Arazinin yasadışı işgali	Geleneksel konutlarda ancak ikamet edilen yerde yaşamamak/Yasal olmayan mesken işgali/ Hak olmadan arazi işgali
9) Tahliye tehdidi altında yaşayan insanlar	Yasal emirler (kira)/Yeniden bulundurma emirleri (sahip olunan)	Tahliye emirlerinin geçerli olduğu yerler/İpotek sahibinin geri almak için yasal hakkı
10) Şiddet tehdidi altında yaşayan insanlar	Polisin kaydettiği (suç vb.) durumlar	Aile içi şiddet mağdurlarının güvenliğinin sağlanması
11) Geçici yerlerde yaşayanlar/geleneksel olmayan yerlerde yaşayanlar	Seyyar evler/Geleneksel olmayan binalar/Geçici yapı	İkamet yeri değildir/Derme çatma barınak, baraka veya gecekondü/Kulübe, kabin gibi yarı kalıcı yapı
12) Uygun olmayan konutlarda yaşayanlar	Oturmak için uygun olmayan işgal edilmiş konutlar	Ulusal mevzuata ya da bina yönetmeliğine uygunsuzluk
13) Aşırı kalabalık yaşayanlar	En yüksek ulusal aşırı kalabalık normu	Ulusal yoğunluğun aşımı

Kaynak: ETHOS, European Typology of Homelessness and housing exclusion, 2006
<https://www.feantsa.org/download/en-16822651433655843804.pdf> (22 Ekim 2023).

Evsizliğe ilişkin olarak çatısızlık, evsizlik, güvensiz ve yetersiz konut kavramlarının üzerinde durulması gerekmektedir. Çatısızlık, kalacak bir yere sahip olmayan ve sokaklarda, bankalarda, parklarda ya da çadırlarda kalan, toplumun evsiz olarak nitelendirdiği kimselerini kapsamaktadır. Evsizlik ise barakalarda, arabalarda, karavanlarda ya da çadırlarda yaşamını sürdüren kimseleri tanımlamaktadır. Bu kişiler, evsiz olmakla birlikte konutsuzlukla mücadele etmektedirler. Bunun dışında kadın sığınma evlerinde kalanlar, göçmenlerin bir bölümü ve kurumlardan tahliye olan kimseler de evsiz grubuna dahildir. Bir diğer sınıflandırma olan güvensizlik ise; pansiyon, gecekondü, geçici süreli kalınan yerler (arkadaş vb.), kalabalık ev ve tahliye edilmek üzere olan güvensiz yerlerde kalan kimseleri kapsamaktadır (Ravenhill 2008: 13). Son olarak yetersizlik sorunu ise barınmanın sağlanmasına rağmen geçici olması, kalınan yerin uygun durumda olmaması ya da aşırı kalabalık alanlarda barınmadan kaynaklanan sorunları kapsayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

FEANTSA' nın tanımının yanı sıra evsizliğin bu tanıma benzer nitelikte başka tanımları da bulunmaktadır. Örneğin Rossi'nin tanımında evsizlik, standart bir yaşam alanına erişimin olmaması olarak tanımlanmaktadır (Rossi 1989). Burt ise evsizlikte kişisel özelliklerin etkisinin önemli olduğunu vurgulamakta ancak gelir durumu, konuta sahip olma ve konut maliyeti gibi etkenleri de göz önünde bulundurmaktadır (Burt 1992: 7-11).

Evsizliğe ilişkin bir diğer tanımlama ise geçici barınma anlamına gelen “*gizli evsizlik*” kavramıdır. Gizli evsizlik kavramı “*kanepa sörfü*” olarak da tanımlanabilmektedir. Gizli evsizler geçici bir süre için barınma ihtiyaçlarını karşılar ancak tamamen kalıcı bir konuta erişememektedirler. Bu kişiler genelde akraba, arkadaş ve komşularının konutlarında kalır ya da tanımadıkları kimselerle belirli bir süre için birlikte ikamet ederler. Gizli evsizler genelde kira ödememekte ve kalıcı olarak belirli bir konuta erişememektedirler (The Homeless Hub 2021).

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan kimsesiz kadınlar, engelliler, erken yaşlanmış kimseler, olumsuz durumlar içerisindeki gençler, göçmenler ve madde bağımlıları gibi pek çok birey evsiz kitleler içerisinde yer almaktadır (Yıldız 2018: 178). Yoksulluk, uygun bütçeli konut bulma, emek piyasasındaki değişimler, aile içi şiddet, ruhsal hastalıklar ve madde bağımlılığı gibi pek çok etken evsizliğin nedenleri arasındadır (İlhan, Ergün 2010: 81). Evsizliğin hem mekân hem de zaman yönüyle sürekli bir durum olması ise bu kavramın belirsiz bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte evsizlik; ekonomik, politik ve sosyal güvenlik eksikliğinin sebep olduğu bir kavramdır (Yıldız 2018: 177).

Her bireyin eğitim, sosyal güvenlik, sağlık ve barınma gibi temel ihtiyaçları bulunmaktadır. Sosyal politika yapılan yasal düzenlemelerle birlikte bireylerin refahını sağlamayı hedeflemektedir (Abakar,Bilgin,Mohamed 2020: 325). Bu ihtiyaçlar tüm bireylerin temel hakları niteliğindedir. Ancak

hem toplumsal hem de bireysel etkenler sebebiyle bu haklara erişim zor bir hale gelmektedir. Bireyin temel hakları arasında çalışmanın konusunu oluşturan barınma hakkı da bulunmaktadır. Barınma, bireyin yaşamını sürdürebilmesi adına önemli bir kavramdır. Ancak barınmanın sağlanamadığı durumlarda evsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Barınma problemiyle mücadele eden her birey evsizliğe neden olan yoksulluk ve işsizlik gibi pek çok olumsuz etkenle de karşı karşıya kalmaktadır.

Genel itibariyle evsizlik, barınma sorunuyla ilişkili ve bu sorunla karşı karşıya kalan her bireyi önemli derecede etkilemektedir. Bu kavramın, tanımlamaların ötesinde sınıflandırmalar yoluyla daha detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Literatürde evsizlik belli ölçütler doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar evsizliğin karmaşık ve kapsamlı anlamlarının yanı sıra her sınıflandırmanın çeşitli farklılıklarını da incelemektedir.

2.2. Evsizliğin Sınıflandırılması

Evsizliğin sınıflandırılması evsizlerin çeşitli şekillerde dağılımları etrafında gerçekleşmektedir. Evsizler; zaman, coğrafi özellik, kişisel özellikler, cinsiyet ve yaş gibi farklı etkenlerle sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaların yapılmasındaki temel amaç ise evsizlerin yaşadıkları olumsuz durumlara ilişkin bilgi sahibi olmaktır. Evsizliğin sınıflandırılması, evsizliği önleme çalışmaları ve evsizlere ilişkin diğer uygulamalar adına önem taşımaktadır (Akyıldız 2020: 36). Çalışmada evsizliğin zamansal, coğrafi, tipografik, yaş ve cinsiyet gibi kavramlarla sınıflandırılması üzerinde durulmuştur.

2.2.1. Zamana Göre Yapılan Sınıflandırma

Evsizliğe ilişkin yapılan zamansal sınıflandırma çalışmasında üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki geçici evsizliktir. Geçici evsizler birkaç hafta veya aydan daha az süre evsiz kalan kimselerdir. Bunun yanı sıra geçici evsizler, barınma hizmetinden en az bir kez ve kısa bir süreliğine faydalanan kimseleri kapsamaktadır. Geçici evsizlik dahilindeki evsizler genellikle gençlerden oluşmaktadır. Geçici evsizlerde diğer evsizlerin yanı sıra madde bağımlılığı, ruhsal sorunlar ve diğer sağlık sorunları daha düşük düzeydedir. Geçici evsizler genel itibariyle işsizlik, ayrılık, yangın vb. olumsuz sebeplerle geçici süreli olarak evsiz kalmışlardır.

Bir diğer zamansal evsiz grubu ise epizodik evsizlerdir. Epizodik evsizler sıklıkla evsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu grup genellikle genç bireyleri kapsamakla birlikte epizodik evsizlik dahilindeki kimseler fiziksel ve ruhsal hastalıkları olan, madde bağımlısı veya işsizlikle mücadele eden kişilerdir. Sıklıkla hapisane ya da hastane gibi yerlerde barınmakta ve barınaklarda uzun süreli kalmamaktadırlar. Bu durum nedeniyle epizodik evsizler kronik evsiz olarak değerlendirilmezler.

Son olarak zamansal yönden evsizliğin tanımlandığı grup ise kronik evsizlerdir. Kronik evsizlik tipik bir evsizlik örneğidir ve skid-row¹⁰ evsizleri içermektedir. Diğer evsizlere göre barınakta daha uzun süredir barınmaktadırlar (Kuhn, Culhane 1998: 210-212; Onur 2022: 137).

2.2.2. Coğrafi Sınıflandırma

Evsizlikle ilgili olarak yapılan bir diğer sınıflandırma ise coğrafi sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmaya göre evsizler üç gruba ayrılmaktadır. İlk olarak sokakta yaşayan ve olağanüstü durumlar haricinde barınakta kalmayan evsizleri kapsamaktadır. İkinci grup ise düzenli olarak barınaklarda kalan evsizlerdir. Son grup ise kalmak için ucuz otelleri, hostel vb. yerleri tercih etmektedir. Otellerde kalmalarının yanı sıra arkadaşlarında veya başka yerlerde de geçici olarak kalan bireyler son gruba dahildir (Roth, Bean 1986: 717).

2.2.3. Tipografik Sınıflandırma

Tipografik sınıflandırma, bireylerin özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapılan sınıflandırmadır. Bu grubun içerisinde sokakta yaşayanlar, psikolojik hastalıkları olanlar, kurumsuzlaştırılan¹¹ eski hastalar, yoğun stres altındaki bireyler, evsiz aileler, gençler ve kadınlar bulunmaktadır (Türkcan, Türkcan 1996 :11).

2.2.4. Yaşa Dayalı Sınıflandırma

Evsizliğin sınıflandırılmasında yaş kavramı da bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaş ile ilgili evsizlik kapsamında; çocuk, genç ve yetişkin evsizliği ele alınmaktadır (Genç vd. 2022: 66). Yaşa dayalı evsizliğin en önemli nedenleri arasında temel ihtiyaçların karşılanamaması yer alır. Açlık ve evsizlik gibi sorunlar ekonomik yönden güvensiz bir yaşantının sonucudur. Genel anlamıyla yoksulluk sonucu ortaya çıkan evsizlik, çocukların ve gençlerin de karşılaştığı bir süreçtir. Konut fiyatlarının yüksekliği, ekonomik yönden yetersizlik, aile içi şiddet, sağlık sorunları, sosyal desteğin eksikliği ve çocuk refahına ilişkin belirgin bir sistemin olmaması gibi etkenler evsizliğin diğer nedenleri arasındadır (Aratani 2009: 4).

Evsizler içerisinde özellikle çocuk evsizliği dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çocuklar en önemli risk grubu olarak tanımlanmaktadır. Çocuk evsizliği ise yukarıda sayılan nedenler doğrultusunda gerçekleşmektedir. Başlıca nedenleri ise göç, yoksulluk, nüfus artışında ve yerleşimde yaşanan

---

¹⁰ Skid-row “İşi veya evi olmayan birçok insanın zaman geçirdiği, fakir ve kirli bir sokak veya kasaba parçası” şeklinde tanımlanmıştır (Cambridge Dictionary).

¹¹ Kurumsuzlaştırma; psikolojik hastalıkları olan bireylerin hastanelerden daha izole ve küçük bir yere gönderilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Lamb, Bachrach 2001: 1039). Kurumsuzlaştırma olgusu; psikolojik hastaların yanı sıra zihinsel engellilerin ve mahkumların da evlerine ya da toplum temelli olarak tanımlanan evlere gönderilmelerini savunmaktadır. Ancak hastaların kurumdan ayrılması damgalanmalarına ve olumsuz etkilenmelerine neden olmuştur (Britannica 2023).

düzensizlikler, ailenin eğitimsizliği, parçalanmış aileler, çocukların sokakta zorla çalıştırılmaları, aile içerisindeki iletişim eksikliği, aile içi şiddet ve istismardır (İlhan, Ergün 2010: 83).

Yaşa dayalı sınıflandırma içerisinde karşımıza çıkan bir diğer grup ise gençler ve yetişkinlerdir. Kesin bir yaş aralığının olmaması nedeniyle literatürde genellikle 12-21 yaş arası grup, gençler olarak nitelendirilmektedir. Yetişkin evsizliği kapsamında değerlendirilen kimseler ise 24 yaş üzeri evsizlikle mücadele eden genç, orta yaş ve yaşlı evsiz bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç evsizlerin evsizlik nedenleri içerisinde aile faktörü göze çarparken yetişkin evsizliğinde ise ekonomik faktör ön plandadır (Akyıldız 2020: 40-42).

Yaşa dayalı sınıflandırma içerisinde yaşlı evsizliği konusu da en az diğer yaş grupları kadar önemlidir. Bireylerin yaşlanmaları dahilinde yaşadıkları fiziki ve psikolojik değişimlere dair çeşitli önlemlerin alınması elzemdir. Yaşlıların kişisel yaşamlarında meydana gelen bu değişimler hem aile hem de toplumla olan ilişkilerinde önemli ölçüde etkilidir. Yaşlanma süreci fiziki, psikolojik ve toplumsal bağlamda bireyi önemli ölçüde etkilemektedir. Yaşlanma beraberinde yaşanan gelişmelere ek olarak hızlı kentleşme ve gelirden meydana gelen azalma gibi durumlar yaşlıların konut sorunuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Işıkhani 2004: 41-44).

2.2.5. Cinsiyete Dayalı Sınıflandırma

Son olarak ele alınması gerek sınıflandırma ise cinsiyete dayalı sınıflandırmadır. Bilindiği üzere kadınlar ile erkeklerin evsiz kalmalarına ilişkin sebepler arasında önemli temel farklar bulunmaktadır. Kadın evsizliği incelendiğinde bu evsizlik türünün nedenleri içerisinde ilişkilerde meydana gelen bozulmalar, taciz, aile içi şiddet gibi bulgular ortaya çıkarken erkek evsizliğine dair temel faktörler daha farklıdır. Erkeklerin evsiz kalmalarının temelinde ailevi durumlara ilişkin duygusal problemler, otokontrol eksikliği gibi faktörler bulunmaktadır. Bu iki farklı durum erkeklerin problemleri ve karmaşık ailevi sorunlar, madde bağımlılığı, işsizlik gibi nedenlerle evsiz kalabildiklerini gösterirken kadınların evsiz kalma süreci ise genellikle güvensizlik nedeniyle başlamaktadır (Akyıldız 2020: 39).

Evsiz kadınlar ve beraberinde onların çocukları barınaklarda, parklarda, köprü altlarında, arabalarda ya da başkalarının evlerinde yaşamaktadırlar (Berzoff 2013: 234). Kronik evsizler grubunun içerisinde olan ve genelde alkol ya da madde bağımlısı kimseler gündüzleri barınaklarda geceleri sokaklarda yaşarken gündüzleri sokakta yaşayan evsizler ise genellikle kadınlar ve çocuklardır. Bu grubun ruhsal sağlığı ise diğer grubun aksine sağlıklı denebilecek düzeydedir (Bektaş 2014: 9).

Değinilmesi gereken bir diğer nokta ise evsizliği oluşturan faktörlerle ilgilidir. Evsizlik genel itibarıyla bireysel ve yapısal faktörlerin etkilerini taşıyan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. Evsizliğe Sebep Olan Faktörler

Evsizlik kavramı, genel itibariyle bireysel ve yapısal faktörlerden kaynaklanan barınma ve refah sorunlarını kapsamaktadır. (Neale 1997: 36). Bireysel faktörler, bireyin eksikliği ve başarısızlığı ile ilişkilidir. Yapısal faktörler ise bireyin ötesinde olup sosyal ve ekonomik faktörleri göz önünde bulunduran bir tanımlamadır (Edgar, Meert, Doherty 2004: 5). Bu bağlamda bireysel faktörler doğrudan birey ve bireyin toplumla uyumuna odaklanırken, yapısal faktörler; işsizliği, artan ev ve kira fiyatlarını kapsamaktadır (Kutlu Dönmez 2022: 99).

2.3.1. Bireysel Nedenler

Genel itibariyle bireysel sebepleri, kişilerin davranış ve yaşam biçimleri oluşturmaktadır. Evsizliğe neden olan pek çok bireysel etken bulunmaktadır. Bu etkenler içerisinde en yaygını ise alkol bağımlılığıdır (Genç vd. 2022: 62). Evsizliğe sebep olan diğer bireysel nedenleri incelediğimizde yaş, medeni hal, ırk, psikolojik hastalıklar, madde kullanımı ve eğitim düzeyi gibi kişisel özellikler ve şartlar bulunmaktadır. Bununla birlikte çocukluk çağında yaşanan travmalar da bireysel nedenler arasında yer almaktadır (Nooe, Patterson 2010: 113).

2.3.2. Yapısal Nedenler

Evsizliğe ilişkin yapısal nedenler incelendiğinde araştırmacılar iki etken üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki yoksul insanların sayılarının artması diğeri ise ucuz konut sayısındaki azalmadır (Koegel 2007: 249). Burada özellikle 1980 sonrası politikalar evsizliğin artmasında etkili olmuştur. Yaşam koşullarındaki yetersizlik, sosyal refah programlarına ilişkin ayrılan bütçedeki azlık, ruhsal problemleri olan hastaların kurumlardan çıkarılması gibi etkenler de evsizliği arttıran önemli sorunlar arasındadır (Bektaş 2014: 10).

Roth ve Bean'ın (1986) yapmış olduğu çalışmada evsizliğin sebepleri içerisinde işsizlik, kira ödeme sorunu, aile içi anlaşmazlıklar, tahliye, hükümet tarafından yardımların durdurulması, ailenin dağılması, alkol ve madde kullanımı gibi sebepler bulunmaktadır (Roth, Bean 1986: 714).

Fitzpatrick (2005) ise yaptığı çalışmada ise evsizliğin sebeplerini dört madde altında incelemiştir:

1)Ekonomik yapılar: Toplum içerisinde oluşan sosyal sınıfın etkisi beraberinde yaşanan tabakalaşma süreci ve refah politikaları birbirleriyle bir etkileşim haline girmektedir. Yaşanan bu etkileşim yoksulluğa ve yoksul hanelerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu doğrultuda konuta, gelire ve iş imkanlarına ulaşmada pek çok olumsuz durum yaşanmaktadır.

2)Konut yapıları: Bir konut sağlama ya da satın almaya ilişkin engelleri kapsamaktadır. Bu durum düşük gelirli kimseleri olumsuz yönde etkilemektedir.

3) Ataerkil ve Kişiler Arası Yapılar: Aile içerisinde yaşanan şiddet, çocuğun ihmal edilmesi veya istismarı, sosyal desteğin zayıf olması, ilişkilerde meydana gelen bozulmaları vb. etkenleri kapsamaktadır.

4) Bireysel Özellikler: Ruhsal sağlığa ilişkin problemler, madde kullanımı, kendine güvende ve özgüvende meydana gelen eksikliklerden kaynaklı etkenlerdir (Fitzpatrick 2005: 13).

Evsizliğe neden olan bireysel ve yapısal nedenler genel itibariyle bu şekilde tanımlanmaktadır. Ancak bireysel ve yapısal nedenlere ilişkin dikkat edilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Evsizliğin bireysel nedenlerinin incelendiği teorilerde bireysel nedenlerin tek başına açıklanmasının eksik olduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda bireysel nedenleri ele alırken toplumsal, kültürel ve de ekonomik etkenlerle olan ilişkisini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ruhsal sorunlar, alkol ve madde bağımlılığı gibi bireysel nedenlerin arka planında bahsi geçen diğer etkenler de bulunabilmektedir (Küçük 2018: 519).

Bundan sonraki süreç ise bireyin evsizliğinin başladığı aşamadır. Evsiz kalması bireyi olumsuz şekilde etkileyecek bir hayatın başlangıcıdır. Bu süreç öncesinde yaşadığı olumsuzluklar doğrultusunda evsiz kalan birey, bu süreç sonrasında da pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Evsizlik esnasında karşılaşılan sorunlar ise barınma, sosyal dışlanma, sağlık ve işsizlik gibi sorunlardır. Bu doğrultuda evsizliğin oluşturduğu sorunlar bu faktörler çerçevesinde ele alınacaktır.

2.4. Evsizliğin Oluşturduğu Sorunlar

Evsizlerin evsizlik süreçleriyle ilgili karşılaştıkları belirli sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar temelde barınma, sosyal dışlanma, sağlık ve işsizlik gibi faktörleri kapsamaktadır. Evsizlerin karşı karşıya kaldığı bu sorunlar beraberinde hayatları hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmek mümkündür.

2.4.1. Barınma Sorunu

Evsizlikle karşı karşıya kalan kimseler uyku, güven, hijyen, toplu taşımadan faydalanamama, temiz kıyafet ve yemek ihtiyacı gibi çeşitli sorunlar yaşamaktadır (Bektaş 2014: 18). Barınma ihtiyacını sağlamak adına hastane, otogar, cami avlusu gibi alanları kullanmakta, kişisel bakıma dair olan ihtiyaçları içinse yine cami ya da hastane gibi mekanları tercih etmektedirler (Çabuk vd. 2023)¹². Evsizler hijyenlerini sağlama konusunda önemli zorluklar çekmektedir. Duş alma, temiz çamaşır ve diğer kişisel bakım ihtiyaçlarının gerçekleştirilmesi evsizler için oldukça zordur (Acar vd. 2022: 351). Bununla birlikte yeterli gıdaya ulaşamaması da evsizliğe ilişkin sorunlardan biridir (Kim 2007: 199). Yetersiz beslenme ölüme dahi neden olabilecek sorunlar arasında yer almaktadır (Fujimura 2007: 405).

---

¹² Evsizlerin gündelik yaşamlarına ilişkin daha kapsamlı bir okuma yapmak adına bakınız: Güngör Çabuk vd. 2023, "Evsizlerin Genel Özellikleri, Sokaktaki Yaşam Deneyimleri ve İhtiyaçları", 539-568.

Gıda ve hijyen gibi sorunların dışında yıkıntı alanlarda ve sokaklarda yaşamak durumunda kalan evsizler tacize, tecavüze ve şiddete maruz kalmaktadırlar (Bektaş 2014: 17). Geceleri sokaklarda az kişi olması, güvenliğe dair herhangi bir görevlinin bulunmaması ve evsizlere nasıl bir amaçla yaklaşıldığının belirsiz olması gibi etkenler, evsizlerin güvenliklerine ilişkin önemli sorunlar içerisindedir (Acar vd. 2022: 349).

Sokakta yaşayanlar haricinde evsizlikle mücadele eden ancak görece daha az dikkat çeken bir diğer grup ise ucuz otellerde, kiralık odalarda, arkadaşlarında kalan ve işyeri ya da arabada kalmak durumunda olan kimselerdir (Çelebi 2014: 809). Bu bağlamda barınaklardaki yaşam şartlarını incelemek gerekmektedir. Barınakların; temel ihtiyaçlar için saatli kısıtlamalar içeren, kurallardan kaynaklı olarak her an çıkarılma durumu olan, kirli ve en az sokaklar kadar tehlikeli mekanlar olduğu tespit edilmiştir (Bekaroğlu Doğan 2021: 50).

Barınma sorununa ilişkin bir başka önemli husus ise evsizlerin kent merkezlerinden uzaklaştırılması için yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalara örnek olarak pek çok ülkede yapılan soylulaştırma,¹³ parkların çitle kapatılması, otobüs durağındaki bankların daraltılması örnek gösterilebilir. Soylulaştırma haricindeki diğer uygulamalarda amaç ise evsizlerin uyuma ve oturma gibi en temel aktiviteleri dahi yapmalarını engellemektir (Karaburçak 2019: 68).

2.4.2. Sosyal Dışlanma Sorunu

Evsizlikle ilgili olarak değinilmesi gereken önemli bir diğer olgu ise sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma; toplumsal, ekonomik ve siyasi yönden yaşanan olumsuz gelişmelerin neden olduğu sosyal bir problemdir. Toplumda pek çok dezavantajlı kesim sosyal dışlanmayla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Engelliler, kadınlar, çocuklar, eğitim düzeyi düşük bireyler, madde bağımlıları, kadınlar, yaşlılar, enformel sektör çalışanları, kimsesiz bireyler ve de evsizler sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar içerisinde yer almaktadır (Cılga 2009: 8-9). Sosyal dışlanma ekonomik hayattan, sosyal katılımdan ve siyasi hayattan dışlanma şeklinde kendisini gösteren bir olgudur (Doğan 2014: 33). Evsizler sosyal çevrelerinin çok kısıtlı olması hatta hiç olmaması gibi nedenler dolayısıyla sosyal dışlanmanın bütün boyutlarıyla mücadele etmektedirler. Ekonomik yoksulluğun haricinde mekânsal, kültürel, politik ve psikolojik dışlanma gibi olumsuz durumlar yaşamaktadırlar (Karaman 2019: 48).

Evsizlerin sosyal dışlanma yaşamalarıyla ilgili olarak ise öncelikle dış görünüm olgusu ön plana çıkmaktadır. Evsiz bireyler dış görünüşlerinden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Balun,

---

¹³ Soylulaştırma, eski kent merkezlerinin yeni orta sınıf için yeniden düzenlenmesi olarak tanımlanabilir. Ancak yapılan düzenlemeler bu alanlarda yaşayan kent yoksullarının yerlerinden edilmesiyle gerçekleşmektedir (Şen 2011: 3). Soylulaştırmaya ilişkin ayrıntılı tanımlama “Türkiye’de Evsizlik Sorunu ve Evsizlikle Mücadele” başlığı altında ayrıntılı biçimde incelenecektir.

Şişman 2022: 298). Evsizler ile ilgili toplum içerisinde gelişen olumsuz düşünceler ve tutumlar, dış görünüşleriyle ilgili oluşan ön yargılar onların suçlu olarak benimsenmesine neden olmaktadır (Acar vd. 2022: 352). Aynı şekilde kıyafetlerinden dolayı kafe ve lokanta gibi kapalı mekanlara kabul edilmemekte ve cami avlusu, otogar ve istasyon gibi mekanlarda da kalmalarına izin verilmemektedir (Emek ve Adalet Platformu 2011: 6).

Sosyal dışlanma ve evsizlikle ilişkili olan bir diğer olgu ise medya faktörüdür. Medya halkı etkilemede önemli bir mekanizma olarak kabul edilmektedir (Buck, Toro 2007: 221) Ancak medyada ve politik söylemlerde evsizliğe dair yapılan açıklamalar bu olguyu ekonomik ve toplumsal bir problem olmasının yerine evsizlerin ekonomiye ve topluma sorun yarattığı şeklinde yansıtmaktadır (Kawash 1998: 61). Bu nedenle medya, sivil toplum kuruluşları, resmi metinler, politik kurum ve kişilerin evsizliğe ilişkin oluşturdukları açıklamalar son derece önemlidir (Çolakoğlu 2023: 34).

2.4.3. Sağlık Sorunu

Evsizliğe dair bir başka önemli konu ise sağlık sorunlarına ilişkindir. Evsizler sağlık bakımına erişememektedir. Sokaklarda, barınaklarda, ucuz otellerde yaşayan evsizler hayatta kalmak ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için mücadele etmektedir. Bu zorluklar içerisinde akut ve erken dönemde kolayca müdahale edilebilecek kronik hastalıkları vardır. Ancak bu hastalıklar görmezden gelindiğinde şiddetli hastalık veya ölümlerle sonuçlanmaktadır (Brickner vd. 1986: 405).

Diğer hastalıklar incelendiğinde ise kanser, insan bağışıklık yetmezliği virüsü (HIV) ve tüberküloz gibi hastalıkların evsizlerin hayatını olumsuz etkilediği görülmektedir. Nitekim kanser, evsiz bireylerin içerisinde önde gelen ölüm nedenleri arasında sayılmaktadır (Biedrzycki 2018: 678). Bu hastalıklar dışında HIV, tüberküloz gibi hastalıklara da bu grubun bireyleri içerisinde sıklıkla rastlanmaktadır (Kim 2007: 189). Alkol, madde kullanımı ve psikolojik sorunlar da evsizlerde diğer bireylere oranla daha fazla görülmektedir (Fischer, Breakey 1991: 1115). Alkol ve madde bağımlılığı sorununa odaklanıldığında ise hem evsiz kalmaya neden olan bir etken olarak hem de sokakta evsizlerin mücadele ettikleri bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Acar vd. 2022: 347).

Sağlık ile ilişkili olarak barınakta yaşam da bir diğer önemli konudur. Barınaklardaki yaşam şartlarından kaynaklanan enfeksiyonlar, soğuktan kaynaklanan hipotermi, yiyecek ve yemek pişirme tesislerine ulaşmada yaşanan eksiklik ve kötü beslenme gibi sağlık sorunları evsizlikle doğrudan ilişkisi olan sorunlardır (Weinreb vd. 2007: 189).

Evsizlerin hastalıkları; düzensiz yaşam koşulları, aşırı sıcak ve soğuk havaya maruz kalma, olumsuz hava koşullarından yeterli düzeyde korunamama, kötü yerlerde yaşama, kalabalık yerlerde kalma gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Fizyolojik hastalıklara neden olan etkenler dışında sokakta yaşamının getirdiği mental etkenler psikolojik yönden de çeşitli hastalıkların oluşmasına neden

olmaktadır. Evsizlerin psikolojik hastalıklarına müdahale edilememesi ise bu hastalıkların kronikleşmesine neden olmaktadır (Brickner vd. 1986: 405).

Genel itibariyle kötü yaşam biçimi ve sağlık hizmetlerine erişim eksiliğinin yaşanması sağlık sorunlarına neden olan faktörler arasındadır (Dai, Zhou 2018: 2). Bununla birlikte herhangi bir sağlık sorunuyla karşı karşıya kaldıklarında ise kimlikleri olmadığı için tedavi hakkında faydalanamamaktadır (Bektaş 2014: 18). Hem sağlık imkanlarına ulaşım hem de kimlik sahibi olunmaması vb. durumlar evsizlerin sağlık hizmetleri almalarının önünde büyük engeller arasındadır.

2.4.4. İşsizlik Sorunu

Sosyal dışlanma ve damgalanmanın neden olduğu bir diğer sorun ise işsizlik sorunudur. Evsiz grubunun içerisinde bulunma ve bu bağlamda oluşan bazı özellikler evsizlerin emek piyasasında yer edinmesini zorlaştırmaktadır (Genç 2022: 49). Evsiz kişiler günlük ihtiyaçları adına dilenmek durumunda kalmaktadır. Bu durum onların toplum tarafından dilenci, serseri gibi kalıplarla damgalanmalarına neden olmaktadır (Akyıldız 2020: 102). Bu durumun yanı sıra toplum tarafından yapılan alkolik, hırsız, dilenci gibi tanımlamalar yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirememelerine neden olmaktadır (Küçük 2014: 118). Yapılan nitel görüşmelerde iş bulmalarında birtakım engellerin bulunduğunu dile getirmişlerdir. Evsizler için yaş, herhangi bir yerde ikametlerinin olmaması ve yabancı uyruklu kimselerin çalıştırılması gibi faktörler iş bulmalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Acar vd. 2022: 352).

İşsizlik faktörü evsizler için diğer sorunlar kadar önem arz etmektedir. Her ne kadar işsizlik problemi ile karşı karşıya olan evsizler olsa da çeşitli işlerde çalışan evsizler de bulunmaktadır. Bektaş'ın hükümlü evsizlerle yaptığı görüşmeler doğrultusunda 101 evsiz içerisinde %72'sinin meslek sahibi olduğu saptanmıştır. Ancak bu kişilerin çoğunluğu vasıfsız işlerde çalışmaktadır ve yalnızca küçük bir kısmı usta niteliğindedir (Bektaş 2014: 84).

Bekaroğlu Doğan'ın (2018) çalışmasında ise iş arayıp bulma ve düzenli bir iş edinme durumu görüşmecilerin en çok dile getirdikleri konular arasında yer almaktadır. İş görüşmesi yapmak için yürüme mesafesi haricinde olan işlerde gelir sahibi olmayan evsizler için iş aramak oldukça zor bir süreçtir. Bunun yanı sıra bir diğer konu ise sokakta yaşam sürdürmelerinden dolayı düzenli ve temiz bir hayatları olmadığını belirten evsizlerin düzenli bir iş bulsalar dahi bu işte devamlılıklarını sağlamaları sorunudur (Bekaroğlu Doğan 2018: 238). Acar vd.'nin yaptığı görüşmelerde ise evsizler iş bulabildikleri noktada hayatlarının belirli bir düzene girebileceğini belirtmiştir (Acar vd. 2022: 352). Ancak genel itibariyle sokakta yaşayan insanlar düzenli ve temiz yaşam şartları sürdüremedikleri için buldukları düzenli işlerde sürdürülebilir bir şekilde varlık gösterememektedirler. (Bekaroğlu Doğan 2021: 401).

Tablo 3

Evsizlerin Maddi Yönden Hayatta Kalma Stratejileri

Kurumsal Yardımlar	Ücretli İşler	Gölge İşler
1) Sokak için çalışma yapan ajans, dernek vb. yoluyla hayatta kalma 2) Çeşitli gelir destekleri	1) Düzenli işler 2) Günlük işler	1) Satış ve seyyar satıcılık 2) Hurda ya da diğer tür eşya satımı 3) Yasa dışı mal ve hizmetler (Uyuşturucu satıcılığı, fuhuş) 4) Plazma sıvısı satımı 5) Bağış toplama 6) Dilenme 7) Gösteri, vb. yollar ile para kazanma 8) Çöp toplama (yemek, satılabilir ürün, para) 9) Hırsızlık

Kaynak: (Leufgen, Snow 2007: 144).

Evsizlerin hayatta kalabilmek adına yaptıkları çalışmalar üçe ayrılmaktadır. Maddi yönden hayatta kalmak adına gerçekleştirdikleri çalışmalar; kurumsal yardımlar, ücretli işler ve gölge işler şeklinde birbirlerinden ayrılmaktadır. Kurumsal yardımlar; yardım ve bağışlar yoluyla sağlanmaktadır. Ücretli işler; düzenli ya da günlük işleri kapsamaktadır. Son olarak gölge işler ise seyyar satıcılık, hurda satımı, yasa dışı faaliyetler, bağış, dilenme, gösteri, çöp toplayıcılığı ve hırsızlık yoluyla para kazanarak hayatta kalmayı kapsamaktadır.

Evsizlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar genel itibariyle bu şekildedir. Evsizlik oldukça zor yapısı ile olumsuz koşullarda mücadeleyi de beraberinde getiren bir süreçtir. Ancak evsizliğe dair farklı bir durum bulunmaktadır. Evsizlik her ne kadar çeşitli etkenler doğrultusunda gerçekleşse de zaman zaman tercih edilebilen bir olgu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Evsizlerin bir kısmı herhangi bir kurum dahilinde olmayı veya kurumun kurallarına uyum sağlamayı reddetmektedir. Bu bağlamda evsizlik döngü haline dönüşmekte ve evsiz bireylerin bir kısmı barınma sistemine dahil olsalar da iki yıl içerisinde bu sistemi reddetmektedir (İlhan, Ergün 2010: 82).

Evsizlik sorununa ilişkin olarak ele alınacak bir diğer konu ise dünyada evsizlikle mücadele kapsamında yapılan çalışmalara yöneliktir. Bu doğrultuda dünyada bu sorunla mücadele amacıyla yapılan bazı uygulamalar incelenecektir.

2.5. Dünyada Evsizlik Sorunu ve Evsizlikle Mücadele

Evsizlik sorununun çözümü için yapılan uluslararası düzeydeki uygulamalar ve barınma sorununa ilişkin yürütülen konut uygulamaları bulunmaktadır. Bu bağlamda dört refah modelinden çeşitli ülkelerin evsizlikle mücadele adına gerçekleştirdiği bazı uygulamaları örnek olarak gösterilecektir.

Evsizliğin tanımının yapılması için kuramsal ve siyasal etkenlerin yanı sıra tarih ve coğrafi konum da bu tanım için oldukça önemli olgular olarak kabul edilmektedir. Nitekim geçmiş dönem incelendiğinde 150 yıl kadar önce Amerika’da evsizliğin mobilite ve yapılan iş ile ilişkilendirilerek tanımlandığı görülmektedir. Evsizler; hobo (gezgin göçmen işçiler), tramp (sokak serserisi), göçmen işsizler, bum (aylaklar) gibi farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. 1950’li yıllara gelindiğinde ise evsizliğe ilişkin yapılan tanımlamalar değişime uğramıştır. Bu dönem itibariyle evsizler onlara sağlanan hizmetlerden faydalanmak için yardım merkezlerine gelenler ve çalışmayan bekar erkekler şeklinde tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlama da zamanla değişime uğramıştır. Nitekim 1980’li yıllara gelindiğinde evsizlik tanımlaması evsiz kadınlar, gençler, kurumsuzlaştırılan hastalar, Vietnam gazileri ve azınlıklar şeklinde bir değişime uğramıştır. Bu tanımlamalara ek olarak yaşanan kentsel dönüşüm ve soylulaştırma uygulamaları değişime uğrayan mekanlarda yaşayan evsizlerin barınma alanlarını dağıtmış ve onların kent içerisinde görünür hale gelmesine neden olmuştur (Bekaroğlu Doğan 2019: 179-180).

Genel itibariyle 1970’li yıllarda evsizlik farklı etkenlerle ilişkilendirilmiştir. 1950’li ve 1960’lı yıllarda evsizler genel olarak yetersiz ve ucuz alanlarda yaşayan, ucuz otellerde kalan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak sonraki yıllarda evsizler giderek görünür bir hal almıştır (Rossi,1989). Yaşanan bu dönüşüm evsizliğin “*yeni evsiz*”, “*literal evsiz*”, “*kronik evsiz*” ve “*çatisızlık*” gibi çeşitli şekillerde adlandırılmasına neden olmuştur (Bekaroğlu Doğan 2021: 24).

Evsizliğe ilişkin bir başka durum ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki evsizlikle ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelerde barınma sorununu kırdan kente göç, doğal afetler ya da savaş gibi durumlar oluşturmaktadır. Batıda ise geçmişte alkolizmle bağlantılı olarak ele alınan evsizlik sorunu, 20. yüzyılın son döneminde madde bağımlılığı, ruhsal hastalıkları olan kimselerin kurumsuzlaştırılması, soylulaştırma projeleri ve sosyal konut için hükümet desteğinin azalması gibi etkenlerle tanımlanmaktadır (Glasser, Bridgman 2007: 368-369). Yine Batı özelinde geçmiş dönemde yaşanan evsizlik sorununa ilişkin Sanayi Devrimi ve Büyük Buhranı da unutmamak gerekmektedir. Sanayileşme sürecinden kaynaklı olarak kentlerde kurulan fabrikalarda çalışmak için işçilerin kente göç etmesi, kent nüfusundaki hızlı artış, kentlerde yapılan kira konutlarının çok fazla kalabalıklaşması gibi süreçler evsizliğin önemli nedenleri arasındadır (Bostanoğlu 1993: 156). Sanayileşmenin yanı sıra 1930’lu yıllar

itibariyle Büyük Buhran nedeniyle de yerel ve geçici evsizlerin sayısı ciddi şekilde bir artış göstermiştir (Rossi 1989).

Evsizlikle ilgili yapılan tanımlamalara bakıldığında ise bu tanımlamaların ülkeden ülkeye değişmesi evsizliğe ilişkin resmi bir sayının açıklanmasını zorlaştırmaktadır. Evsizliğe dair oluşturulan sayısal veriler genellikle nüfus sayımı verileri ile ilişkilendirilerek yapılmaktadır. Bu veriler adrese dayalı nüfus kayıt sistemi içerisinde yer almayan mekanlarda (gecekondu, barınak ya da gizli evsizler) yaşayanlar da göz önünde bulundurularak yapılmaktadır (Akyıldız 2017: 71-72). Evsizliğe dair kesin bir sayı belirlenemese de dünyada tahminen 150 milyon kişi evsizlikle mücadele etmektedir. Bu oran yaklaşık olarak dünya nüfusunun %2'sine tekabül etmektedir (World Economic Forum 2021).

Evsizlikle mücadele kapsamında yapılan çalışmalara değinilecek olursa; öncelikle evsizliğe dair mücadele amacı taşıyan bir kuruluş olan FEANTSA ele alınmalıdır. Avrupa Evsizlerle Çalışan Ulusal Kuruluşlar Federasyonu FEANTSA, Avrupa'da sadece evsizlik olgusunu doğrudan ele alan tek sivil toplum kuruluşu niteliğindedir. 1989 yılında kurulmuş olan FEANTSA bünyesinde 30 ülkeden 120 kuruluş bulunmaktadır. FEANTSA'nın evsizliğin bitirilmesi için belirli amaçları vardır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ise şu şekildedir:

“1) Evsizliği sona erdirmek için etkili önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasını teşvik etmek için Avrupa kurumları, ulusal ve bölgesel hükümetler ile sürekli diyalog içinde olmak.

2) Evsizliğin doğası, kapsamı, nedenleri ve çözümlerinin daha iyi anlaşılmasını teşvik etmek için araştırma ve veri toplamanın yürütülmesi ve yaygınlaştırılması.

3)Evsizliğe yönelik politika ve uygulamaları iyileştirmek amacıyla FEANTSA'nın üye kuruluşları ve ilgili paydaşlar arasında bilgi, deneyim ve iyi uygulama alışverişini teşvik etmek ve kolaylaştırmak.

4)Evsizliğin karmaşıklığı ve evsizlerin karşılaştığı sorunların çok boyutlu doğası hakkında halkın bilinçlendirilmesi” (FEANTSA 2023).

FEANTSA haricinde evsizlikle mücadeleye ilişkin olarak genel bağlamda nasıl bir yol izlendiğinin üzerinde durmak gerekmektedir. Evsizliğe ilişkin uygulanan sosyal politika ve sosyal hizmetler incelendiğinde ise yapılan bu çalışmaların iki farklı şekilde uygulandığı tespit edilmiştir. Öncelikle evsizlik durumu oluşmadan önce önleyici politikalar hazırlanmakta ikinci olarak ise evsizlik sorunuyla karşı karşıya kalınca yapılan uygulamalar bulunmaktadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 24). Dünya genelinde evsizliğe ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde evsizliğin nedenlerinin incelenmesinden ziyade evsizliğin meydana getirdiği olumsuz durumların azaltılmasına ilişkin yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir (Onur 2022: 143).

Her ne kadar evsizlikle mücadele bağlamında evsizliğin neden olduğu olumsuz durumlar sonrasında çeşitli yardımlar uygulansa da bu aşama öncesinde de çeşitli hizmetler sunulmaktadır. Bu duruma ilişkin olarak evsizliği önleyici uygulamalar aktif politikalar, evsizliğin oluşumu sonrasında yapılan uygulamalar ise pasif politikalar olarak değerlendirilebilir.

Almanya, Avusturya ve İngiltere’de evsizliğe neden olan durumlar hem kurumsal hem de bireysel bağlamda ele alınmış, bu doğrultuda önleyici çalışmalara ağırlık verilmiştir. Aile içerisinde yaşanan anlaşmazlıklarla ilgili yapılan arabuluculuk, tahliyelerle ilgili danışmanlık verilmesi, hastane ya da hapis hanesinden ayrılma aşamasında planlı olunması gibi hizmetler önleyici hizmetler arasındadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 40). Bununla birlikte Almanya ve Avusturya’da haciz gelme ihtimali yüksek aileler için kurulan özel önleme merkezleri örnek olarak gösterilebilir. Acil konaklama alanlarının açılması, şiddet mağduru olan kimseler için sığınma evleri sağlanması, istihdam, sağlık ve gıda yardımları da önleme bağlamında önemli niteliktedir (Bektaş 2014:41).

Bir diğer önleyici örnek ise ev sahibi ve kiracılara yönelik gerçekleştirilmektedir. Yoksulları Destekleme Avrupa Fonu (EHAP) kapsamında Edinburgh ve Midlothian ofislerinde ev sahipleri ile konuşulmakta, hukuk danışmanlığı, Mortgage faizine destek, konut yardımı ve borç düzenleme gibi hizmetler verilmektedir. Bununla birlikte İngiltere’de EHAP beraberinde aile, ruh sağlığı destek hizmetleri, ilişki danışmanlıkları, konut tavsiyesi ve desteği, ebeveynlik hizmeti, alkol ve madde bağımlılıklarıyla ilgili destekler sağlanmaktadır. Tüm bunlar haricinde EHAP’ta iş kulüpleri kapsamında kişinin iş bulabilmesi adına özgeçmiş, görüşme teknikleri gibi pek çok hizmet verilmektedir (Akyıldız 2020: 108-109). Önleyici aktif politikalar haricinde ele alınması gereken bir diğer uygulama türü ise pasif politikalar. Pasif politikalar, evsizlik sonrasında yapılan yardımlar olarak değerlendirilebilir.

Evsizlikle ilgili yapılan çalışmalar sosyal politikalar ve sosyal hizmetler üzerinden şekillenmektedir. Öncelikle evsizliğin önlenmesine dair çeşitli politikalar ve hizmetler düzenlenmekte sonrasında ise evsizliğin vereceği olumsuz sonuçların azaltılıp bu durumun sonlandırılmasına ilişkin politikalar ve hizmetler oluşturulmaktadır. Önlemeye ilişkin programlar; evsizliğin bitirilmesi, evsizlerin güvenli bir hayat yaşamalarının sağlanması ve evsizliğin sorunlarının azaltılmasına yöneliktir. ABD özelinde evsizliğe yönelik önleyici uygulamalar birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil önlemede temel amaç evsizlerin oranının azaltılmasıdır. Bu amaç adına “*düşük maliyetli konut*” sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu uygulamanın yanı sıra birincil önlemede hastaneden veya hapis hanesinden ayrılmak üzere olan, evi ipotek nedeniyle tahliye edilmek üzere olan evsiz kalması muhtemel gruplar takip edilip önleme planı içerisine dahil edilirler. Önleme uygulamaları içerisindeki ikincil uygulamalar ise evsizlik oluştuktan sonra devlet destekli konut sağlama, aile içerisinde yaşanan sorunların çözümüne ilişkin uygulamalar, madde bağımlısı ve ruhsal hastalıkları olan evsizler için yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Evsizliğin oluşması sonrasında bu sorunun giderilmesi adına barınma sorununun azaltılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda karşımıza

barınaklar çıkmaktadır. Barınak evsizlerin kendilerini korumak için karton vb. malzemelerden oluşturdukları alanlar ya da geceyi geçirmeleri amacıyla oluşturulmuş ve evsizlere yönelik hizmet veren alanlardır (Bekaroğlu Doğan 2018: 24-27).

Evsizler için geçici ve kalıcı barınma uygulamaları da barınmanın sağlanması amacı taşıyan diğer seçenekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Genç vd. 2022: 88). Evsizlik sorununun çözümü adına ABD’de Konut ve Kentsel Gelişim Dairesi (HUD) bu sorunu dikkate alarak çeşitli çalışmalar yapmaktadır (Akyıldız 2020: 75). HUD için geçici konut uygulaması, kalıcı konutlara geçişin hızlandırılması amacı taşıyan bir uygulama türüdür. Geçici konutlar, zihinsel ya da fiziksel hastalıkları olan evsiz bireylerin veya evsiz ailelerin 24 ay süreyle barınma ihtiyacını karşılayan bir uygulamadır. Diğer barınaklara kıyasla daha küçük olmakla birlikte daha yoğun bir hizmet vermektedir. Geçici konutlar barınma süresi açısından belirli bir zaman aralığı sunmakta ve barınaklara göre mahremiyeti daha iyi sağlamaktadır. Genel itibarıyla psikolojik yönden sorunlar yaşayan ya da madde bağımlılığı olanlar için barınmaya ek olarak tedavi süreci de başlamaktadır. Bu durum geçici konut modelinin eleştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Geçici konut uygulamasında tedavi kapsamında yapılan müdahaleci uygulamaların evsizleri olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Düzenli bir konut yerine program kapsamında bir barınma olanağı sunulması da evsizlerin damgalanma sorunu yaşamalarına sebep olmaktadır (Barrow 2004: 268).

Geçici konut uygulamasına yapılan eleştiriler doğrultusunda ortaya çıkan bir diğer seçenek ise önce konut modelidir. Önce konut modelinde sağlığı kötü ya da madde bağımlısı olan evsizler herhangi bir gelişme kaydetmeleri beklenmeden, tedavi mecburi tutulmadan bir konuta yerleştirilmektedirler (Bekaroğlu Doğan 2018: 30-31). Bu uygulama barınmayı temel bir hak olarak kabul ettiğinden barınma ve tedavi olgusunu iki farklı durum niteliğinde ele almaktadır. Bu bağlamda evsizlerin barınmasının sağlanması tedavi durumunu kabul etmelerine bağlı değildir (Tsemberis 2004: 278). Uluslararası bağlamda evsizlik sorunuyla ilgili yapılan uygulamalarda yerel yönetimlerin de etkileri görülmektedir. Barınma evi hizmetleri özelinde örnek olarak Washington Gündüz Hizmetleri Merkezi incelenebilir. Merkez hafta içi 9.00-17.00, cumartesi ise 10.00-15.00 arası saatlerde çeşitli hizmetler vermektedir. Bu hizmetlerin içerisinde duş, çamaşırhane, telefon, internet, bilgisayar, sıcak öğle yemeği ve bireysel olarak sağlanan konut rehberliği hizmeti bulunmaktadır (İstanbul Planlama Ajansı 2023: 15-16).

Konut ve Kentsel Gelişim Dairesi (HUD) verilerine göre ABD’de evsizlik oranı incelendiğinde ise özellikle pandemi sonrasında evsizliğin ciddi boyutta arttığı tespit edilmiştir. Evsizlik oranları 2008’deki mali krizler sonrasında tekrar artarak gece sokaklarda kalan evsizlerde %28, uzun dönemli evsizlerde ise %40 oranında artmıştır (Sputniknews 2021). Günümüzde ise ABD 580.466 evsizle dünyada evsizliğin en fazla olduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır (World Population Review 2023). Bu durumda ABD’de her 10 bin kişiden 18’i evsiz olarak nitelendirilmektedir (Mepa News 2023).

Evsizlerin sokaklarda, hostellerde ve geçici barınma yerlerinde yaşayan kimseler olarak tanımlandığı İngiltere’de ise bu sorun benzer şekilde seyretmektedir. Evsizliğin ulusal bir sorun boyutuna geldiği ancak İngiltere’de bu durumun önemsenmediği belirtilmiştir (BBC 2017). Ülkede 271.000 kişiye ulaşan evsiz sayısına göre her 208 kişiden biri evsizdir. Bu oran haricinde kayıt altına alınamayan evsizlerle birlikte sayı çok daha yüksek düzeydedir. İngiltere’de 2023 itibarıyla 15.000 kişi pansiyon ve benzer yerlerde, çoğunluğu aile olmakla birlikte 250.000 kişi ise geçici konaklama alanlarında yaşamaktadır. Bu oranlar özelinde geçici yerlerde yaşam sürdürme konusuna dikkat çekmek gerekmektedir. Ülkede uygun fiyata sahip konut bulmanın zorlaşması nedeniyle geçici barınma oranı artış göstermektedir (Shelter 2023). Sorunların doğru bir şekilde çözülmediği takdirde 2041 yılında Britanya’da 350.000 hanenin evsizlik sorunu yaşayacağı ve bu sayının 320.000’den fazlasının İngiltere’de olacağı öngörülmektedir (Crisis 2021).

İngiltere’de evsizlere yönelik gerçekleşen uygulamalara değinirsek; 2002 yılında Evsizlik Yasası oluşturulmuş ve yasada yerel yönetimler ve merkezi yönetimlerin taşra teşkilatları görev edinmişlerdir. Kurumların amacı ise evsizlere geçici barınma imkânı sağlamaya yöneliktir (Genç vd. 2022: 86-87). İngiltere’de evsizlikle ilgili olarak politika geliştirme ve bu politikaları yürütme görevi Konut Topluluklar ve Yerel Yönetimler Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. Bakanlık tarafından evsizliği önleyici çalışmalar ve evsizlerin konuta ulaşması için çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Gürel 2023: 108).Yakın dönemde yapılan uygulamalarda ise evsizlikle mücadele kapsamında hükümetin Koronavirüs (COVID-19) salgınıyla ilgili önlem için barınma imkânı sağlamış olduğu ancak kredilerde kesintilerin yaşanması, konut yardımlarının durdurulması ve tahliye yasaklarının kaldırılması gibi etkenlerin daha çok kişinin evsiz kalmasına neden olduğu görülmektedir (Crisis 2021).

Almanya’da ise 2019 yılında Almanya Evsizlere Yardım Çalışma Birliği’nin yaptığı açıklamada evsizlik oranının %15 ile %20 arasında arttığı tespit edilmiştir. Bu artışın sebepleri ise kira fiyatlarının yüksekliği, sosyal konut sayısındaki azalma ve yoksulluğun artışı olarak tespit edilmiştir.2017 verilerine göre Almanya’da evsiz sayısı 650 bindir. Bu sayı içerisinde mülteciler olmamakla birlikte 22 bin çocuk ve reşit olmayan genç bulunmaktadır (Deutsche Welle 2019). Bakanlık ise evsizlere yönelik olarak hükümet tarafından sosyal konutlarla ilgili iyileştirme yapıldığını açıklamış ve Almanya’da evsizliğin 2030 yılına kadar çözülmesini hedeflemektedir (Artı 49 2022). Almanya’da evsizlik sorununa ilişkin olarak merkezi yönetimin evsizliğe dair uygulamalar yapması kamusal bir görev niteliğindedir. Acil barınma merkezleri bu yasal gerekçeyle hareket etmektedir (Genç vd. 2022: 87).Evsizlikle mücadele bağlamında Almanya’da Federal Evsizlere Yardım Derneği, merkezi ve yerel yönetimle iş birliği halindedir (Gürel 2023: 577). Almanya’da evsizlikle ilgili yapılan uygulamalar incelendiğinde ise barınak, danışma merkezleri, çeşitli sokak çalışmaları, geçici konut sağlama ve günlük bakım merkezleri gibi çeşitli yardım adımları bulunmaktadır. Sosyal konaklama ofisleri, STK’lar ve ticari sağlayıcılar

tarafından konaklama ve yurt alanlarının sağlandığı görülmektedir. Konaklama sağlama adına sosyal çalışmacılar hem evsizlere yaşadıkları olumsuz durumları aşmaları için destek sağlamakta hem de eğer isterlerse konut bulma konusunda fayda sağlamaktadırlar (Akyıldız 2020: 96).

Almanya’da evsizlikle mücadele kapsamında yapılan bir diğer çalışmaya değinilecek olursa evsizlerin barınması amacıyla sokaklara yerleştirilen uyku kapsüllerine örnek gösterilebilir. Soğuk ve rüzgara karşı korunaklı olan ve su geçirmeyen bu kapsül evler Münih’in batısındaki Ulm şehrindeki parklara ve evsizlerin bulunduğu başka alanlara yerleştirilmiştir. “*Ulmer Nest*” isimli kapsüllerin oluşturulmasında ise psikolojik nedenlerle evsiz kalan ya da evcil hayvanı olan evsizler için barınma alanı oluşturma amacı bulunmaktadır. Kapsül genel itibariyle “*acil durumlar için son çare*” olarak nitelendirilmekte ve esasen barınak alternatifi olarak kabul edilmemektedir. Sosyal hizmet çalışanlarının kontrol edebilmesi adına hareket sensörüne sahip olan bu kapsüller, radyo ağı aracılığı ile burada kalan evsizlerin iletişim kurmalarını sağlamaktadır. Bu sensörler yalnızca ihtiyaçların sağlanmasına yönelik olmakla birlikte mahremiyetin korunması adına kapsüllerde kamera bulunmamaktadır (Indepent Türkçe 2021).

Almanya’da evsizlere yönelik gerçekleşen bir başka çalışma Genç Yetişkinler Programı (Young Adults Programme) isimli programdır. Program Hamburg’da yürütülmekte ve 18-27 yaş arası kronik evsizleri kapsamaktadır. Program, barınma merkezlerinde kalmayan evsiz gençlere erkenden müdahale edilerek kendi konutlarında barınma hakkını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda genç evsizlere 6 aylık bir barınma desteği verilmekte, çıraklık vb. eğitimler yoluyla çalışabilmeleri sağlanmaktadır (İstanbul Planlama Ajansı 2023: 15-16).

Türkiye gibi Güney Avrupa refah rejimi içerisinde kabul edilen Yunanistan’da ise tahmini 40.000 evsiz bulunmaktadır (World Population Review 2023). Burada ekonomik kriz nedeniyle 2009 yılından beri evsiz sayısı artış göstermekte ancak resmi bir sayı belirlenmemektedir (Mitoula, Michalakelis 2019: 61). Evsizlik sorununa ilişkin olarak desteklerin azaltılması ve entegrasyon stratejisinin yetersizliği binlerce mültecinin evsizlikle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Geçtiğimiz pandemi döneminde 11.000 sığınmacıya sunulan geçici süreli barınma yardımının bitmesi sonucunda evsizlik önemli bir sorun haline gelmiştir (Reliefweb 2020).

Bakıldığında devletin evsizlikle mücadele adına çeşitli uygulamalarda bulunduğu görülmektedir. Kira yardımı, gündüz bakım merkezi, yalnızca geceleri hizmet veren yatakhaneler ve belirli süre için barınma hakkı olan geçici hosteller evsizlere yönelik yapılan yardımlar arasındadır. Bu yardımlara ek olarak sosyal bütünleşme adına “*Evsizler için Ev ve İş Programı*”, gelir yardımı ve sosyal yardımlar sağlanmaktadır. Devletin yanı sıra ülkede kilise yardımları da bulunmakta ve evsizlere gıda, kıyafet, sağlık yardımları yapılmaktadır (Mitoula, Michalakelis 2019: 69-71). Genel itibariyle Güney

Avrupa refah rejimi ülkesi olan Yunanistan, parçalı ve geniş bir hayırseverlik anlayışıyla hareket etmektedir (Includ- Eu 2023).

Ülkelerin pek çoğunda aynı şekilde sorun yaratan veya daha da artış gösteren evsizlik sorunu Finlandiya’da olumlu şekilde gelişim kaydetmektedir. Finlandiya Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde evsizliğin azalma gösterdiği tek ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Önce Konut uygulaması kapsamında 10 yılda 3500 konutun inşa edilmesiyle evsizlik sorununa dair olumlu gelişmeler kaydedilmiştir (Euronews 2019). Gelişmiş ülkelerde uygulanan Önce Konut modeli Finlandiya’da da uygulanmıştır. Bu doğrultuda hükümet tarafından evsizliğin bitirilmesi adına güçlü bir biçimde çalışılmıştır (Kül 2023: 9-10). Önce Konut kapsamında Finlandiya’da evsizlere kalabilecekleri bir ev sağlanmakta ardından bağımlılıklara ilişkin tedavi, eğitim ve işe yönlendirme gibi çalışmalar yapılmaktadır. Önce Konut uygulaması herhangi bir ön şarta bağlı olmadan evsiz kimselerin barınma ihtiyacını gidermektedir (BBC 2019).

Finlandiya’da evsiz kalınması durumunda yapılması gereken ise bölgenin sosyal hizmetleriyle ya da evsiz hizmetleriyle iletişime geçmektir. Evsiz kalma, evin hasar alması veya kirayı ödeyememe durumunda bireylere çeşitli destekler verilmektedir. Bu destekler geçici barınma yardımı ya da kira desteği gibi hizmetlerdir. Bu hizmetler Finlandiya vatandaşlarını kapsamakla birlikte göçmen hizmetleri de konuyla ilgili yardım sağlamaktadır. Nitekim geceleri barınma hizmeti sunan Kalkers Gece Merkezi evsiz herhangi birine oturma izninin bulunup bulunmadığını sormamaktadır (Infofinland 2023). Genel itibariyle Finlandiya’nın evsizlik oranları incelendiğinde ülkede 1980’li yılların sonunda tahmini 20.000 evsiz bulunduğu, 2019 yılında bu sayının 4600’e düştüğü görülmektedir. Bu sayı içerisinde göçmen olan bekar evsiz oranı %23, göçmen aileler %39 iken uzun süredir evsiz olanlar ise 961 kişidir. Finlandiya 2027 yılına kadar evsizliği bitirmeyi hedeflemektedir (FEANTSA 2020: 1).

Son olarak değerlendirilmesi gereken diğer örnek ise Finlandiya gibi sosyal demokrat refah rejimi anlayışını benimsemiş olan Hollanda’dır. Hollanda’da evsizlikle mücadeleyle ilişkin olarak Utrecht Belediyesi örneği verilebilir. Belediye; barınma merkezlerinin sayısının artırılması, evsizlikten kalıcı olarak kurtulması adına sosyal destek verilmesi, evsizlikten kurtulmuş olan kimselerin tekrar evsiz kalmamaları adına onların takip edilmesi ve belli bir süre destek sağlama gibi hizmetlerde bulunmaktadır. Bununla birlikte eski evsizlerin kira ödemelerinde zorluk yaşamamaları adına kira desteği sağlama ve sosyal konut şirketlerinin bireysel olarak bu kişilerle görüşmesi gibi hizmetler sağlanmaktadır (İstanbul Planlama Ajansı 2023:16).

Evsizlikle mücadele adına ele alınan ülkelerin örnekleri genel itibariyle hem aktif hem de pasif politikalarla ilerleyen uygulamalardır. Evsizlerin yaşamında yer alan pek çok sorun, evsizlikle mücadeleye dair gerçekleştirilen uygulamaların yeterli olmamasına neden olmaktadır. Evsiz bir kimsenin yaşadığı bağımlılık, psikolojik sorunlar, ayrımcılığa maruz kalma gibi sorunları giderilmeden

önce evsizliğin giderilmesi zor görünmektedir. Sosyal hizmetlerin, bireyi çevresiyle birlikte geniş bir şekilde ele alması, evsizliğe dair sorunları tanıyabilme ve çözebilme açısından önemlidir. Bu doğrultuda evsizliğin çözümü adına bütüncül politikalara ihtiyaç vardır (Genç vd. 2022: 95-96).

Evsizliğe ilişkin önemli bir nokta ise bu sorunun küresel bir sorun olmasına rağmen ülke özelinde etkilerinin birbirinden farklı olmasıdır. Bu durumda Avrupa’da veya Asya’da varlığını sürdüren evsizlerin sorunlarının o ülkelere özgü nitelikte olduğu gerçeğini dikkate almak gerekmektedir. Evsizlere yönelik yapılan yardım ve çalışmalar ülke şartları ve ihtiyaçlarına yönelik şekillenmektedir (Genç vd. 2022: 86). Nitekim evsizlikle ilgili yapılan yardımların ve çalışmaların işleyişiyle refah rejimlerinin ilişkisi bulunmaktadır. Örneğin, sosyal demokrat refah rejimlerinde evsizlikle ilgili yapılan korumalar oldukça güçlü yapıdayken Güney Avrupa refah rejimi kapsamında yapılan çalışmalar zayıf denebilecek düzeydedir (Stephens vd. 2010: 257).

Evsizlerle mücadeleyle yönelik yapılan çeşitli çalışmalar olduğu kadar evsiz karşıtı hareketler de bulunmaktadır. Bu doğrultuda ABD’de evsizlere yapılan yardımlarla ilgili önlemlerin alındığı görülmektedir. Evsizlik karşıtı hareketlere yönelik olarak ABD’de Houston şehrinde yemek dağıtımının yasaklanması bu konu açısından önemli bir örnek niteliğindedir. Houston şehrinde evsizlere yemek dağıtımını yapan “*Food Not Bombs*” (Bomba Değil, Yiyecek) isimli kuruma polisin ceza kestiği ve bu cezaların zaman içerisinde önemli bir boyuta geldiği görülmektedir. ABD’nin büyük bir bütçesinin olması ancak yardımlarını kendi bütçeleriyle yapan kuruluşlara engel olması da önemli bir detaydır (Mepa News 2023).

Evsizlere yönelik bir diğer olumsuz hareket ise bir açıklama beraberinde gerçekleşmiştir. İngiltere İçişleri Bakanı Suella Braverman’ın evsizlerin çadır kullanımına ilişkin kısıtlama önerisi oldukça tepki görmüştür. Braverman, sokaklarda çadırda kalmak yerinde evsizlerin diğer alternatif barınma alanlarında kalmalarını istemekte ve evsizlerin sokaklarda pek çok olumsuz harekette bulunduğu belirtmektedir (Euronews 2023). Bu örneklere ek olarak evsizliğin oluşturduğu sorunlar başlığı altında barınma sorununa yönelik ele alınan parkların, otobüs duraklarının ve bankların işlevsiz hale getirilmesi yine evsizlere ilişkin olumsuz hareketler içerisinde yer almaktadır.

Görüldüğü üzere evsizlere yapılan yardımlar olduğu kadar evsizlere yönelik olumsuz yönde hareketler de bulunmaktadır. Yine de çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılan çalışmalar evsizler adına oldukça önemlidir. Yapılan yardımlar çeşitli ülkelerden bazı örneklerle ele alınmıştır. Ancak yapılan yardımlar önemli olduğu kadar yardımların nitelikleri ve amaçları da oldukça önemlidir.

Bunun yanı sıra evsizlerin kendi aralarında bir iletişim ağı kurdukları görülmektedir. Aralarında oluşan bu ilişki evsizlik kültürünü oluşturmaktadır. Evsizlik kültürünün akabinde yardımların niteliği ve

amacına yönelik ise evsizlik endüstrisi olgusu oldukça önemlidir. Bu doğrultuda bu iki olgu evsizlik kültürü başlığı altında incelenecektir.

2.6. Evsizlik Kültürü

Evsizliğin genel özelliklerine ek olarak evsizliği daha iyi anlamlandırabilmek adına “*evsizlik kültürü*” kavramını da ayrıca ele almak gerekmektedir. Kültür kavramı bireylerin maddi ve manevi yönden birikimlerine ve yaşayış biçimlerine ilişkin bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin benimsediği kültürel süreç; inançlar, sosyal normlar ve yaşam tarzı olarak somut bir hale gelmektedir. Nitekim evsizler de hem diğer bireylerden hem de başka dezavantajlı gruplardan farklı bir yaşam tarzı ile ayrılmaktadır (Akyıldız 2020: 48). Ravenhill’in 1997-2001 yılları arasında katılımcı gözlem yoluyla 150 kişi ile yapılan görüşmeler doğrultusunda hazırladığı çalışmada evsizlerin sosyal ağları ve oluşturdukları kültür üzerinde durulmuştur (Bekaroğlu Doğan 2018: 80). Ravenhill’in araştırmaları, evsizlik kültürünün açıklanmasına dair önemli çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir (Genç vd. 2022: 68).

Alt kültürler, marjinalleşme ve güçsüzlük nedeniyle toplum içerisinde oluşan bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Evsizlerin de dahil olduğu alt kültürler; dil, giyim, tavır ve davranış bakımından diğer kesimlerden ayrılmaktadır (Ravenhill 2008: 145). Evsizlerin birbirleriyle benzer özellikleri ise üç boyutta incelenmiştir. İlk olarak yaşam şekilleri, ikinci olarak birbirleri arasındaki sosyal ilişkileri ve yaşadıkları entegrasyon, son olarak da hayatı algılayış ve düşünme tarzları önemli benzerlikler göstermektedir. Yaşam şekilleri incelendiğinde ise yaşadıkları olumsuz koşullar karşısında bu yaşam şekline ilişkin mücadeleleri benzer niteliktedir. Sosyal ilişkiler ile ilgili boyutta ise kendi içlerinde oluşturdukları sosyal destek ön plana çıkmaktadır. Evsizler genellikle aileleri ya da çevreleriyle kopmuş bir ilişki içerisindeyler. Bu eksikliği veya sosyal ilişkilere dair olan ihtiyaçları diğer evsiz arkadaşları ve çevreleriyle gidermektedirler. Son olarak hayatı algılama ve düşünme tarzları yine benzer niteliktedir. Yaşadıkları güvensizlik, bürokrasiye olan şüpheleri ve motivasyon eksikliği gibi duygular, onların bu topluluk içerisinde direnmelerinin devamlılığına ve tek güvenebilecekleri kişilerin kendileri gibi evsizler olduğunu kabul etmelerine neden olmaktadır (Akyıldız 2020: 50).

Evsizler, sosyal ağlar ve kültürleri doğrultusunda birbirlerine gerek sosyal gerekse duygusal yönden destek olmaktadır. Bu iletişim biçiminin olumlu yönleri olduğu kadar olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Evsizler arasındaki ilişkiler kimi zaman moral ve güven veren aynı zamanda mutluluk ya da keyif veren ilişkilerken kimi zaman bu durumun tersi yaşanabilmektedir (Bekaroğlu Doğan 2021: 131).

Evsizlik kültürünün yanı sıra değinilmesi gereken bir diğer önemli konu ise evsizlik endüstrisi olgusudur. Evsizlik endüstri en genel anlamı ile evsizlerin ihtiyaçlarına yönelik kurumsallaşmış

hizmetleri kapsayan bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Beck, Twiss 2018: 1). Evsizler arasındaki bu ilişki biçiminin yanı sıra ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş olan kurum ya da bireyleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ravenhill'e göre evsizliği incelerken evsizlik endüstrisinin evsizlere olan etkisi üzerinde durulması gerekmektedir. Diğer endüstriyel mekanizmalarda olduğu gibi evsizlik endüstrisinde de piyasanın etkisi görülmektedir. Evsizlik endüstrisi kişisel ve organizasyonel çalışmaları kapsayan bir olgudur. Bu endüstrisinin içerisinde yasal ve gönüllü kuruluşlar, kiliseler, hayır kurumları, akademisyenler ve araştırma kuruluşları bulunmaktadır. Hükümetler, akademisyenler ve gönüllülük esaslı çalışan kimseler etkin düzeydedir. (Ravenhill 2008: 14-15).

Ancak evsizlik endüstrisine ilişkin değinilmesi gereken önemli bir husus vardır. Evsizlik endüstrisinin işleyişine yönelik çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bu duruma ilişkin Guardian'da yapılan analiz örnek gösterilebilir. 2001 yılında evsiz yardımlarına yönelik yapılan analizde evsizlik endüstrisi büyüme göstermiş, Londra'da 1991 yılında sayısı neredeyse 500 olan hayır kurumları 2001 yılı itibarıyla 2000'e ulaşmıştır. Bu duruma istinaden evsizlere yardım amacıyla çok ciddi oranda harcama ödeneği sağlandığı ancak evsiz bir bireyin masrafının ödeneğin çok daha aşğısında olduğu tespit edilmiştir. Bu durumla birlikte yeni kurumların kurulmasının yardımlar konusunda bölünmeye ve benzerliğe neden olduğu belirtilmiştir (Guardian 2001).

Yakın dönemde evsizlik ve evsizlik endüstrisine yapılan bir başka eleştirisi ise Evsizlik Sanayi Kompleksi isimli konut projesine yöneliktir. Evsizlik sorununun ciddi boyutlara ulaştığı Los Angeles'ta ve Kaliforniya'da kemirgen sorunu da açığa çıkmış, bu durum evsizlerde tifüs, hepatit ve tüberküloz gibi hastalıkların artmasına neden olmuştur. Ancak bu duruma ilişkin olarak herhangi bir önlem alınmamış, Kaliforniya'daki büyükşehirlerin evsizlik programlarına harcama yapılmasına rağmen evsiz nüfusu artmaya devam etmiştir.

Evsizlik Sanayi Kompleksi kapsamında kamu desteğiyle evsizler için konut yapılacağı beyan edilse de bu destek israf edilerek farklı projelerde kullanılmıştır. Konut inşası için çok yüksek fiyatlar talep edilmesi sebebiyle evsizlik sorunu çözülememektedir. Evsizlere ilişkin bir projede, projenin maliyetinin 8 milyon dolar olması ve bunun yatak başına 50.000 doların üzerine tekabül etmesi fiyatlardaki yüksekliğin asıl amaca yönelik olmadığı bir kanıttır (California Globe 2019).

Evsizlik endüstrisine dair yapılan bir diğer eleştiri, hizmetlerin profesyonel bir hale gelmesini ve bu endüstrideki kariyer fırsatlarının oluşmasını da beraberinde getirmektedir. Evsizlere yönelik yapılan hizmetler, kâr amacı gütmeyen kurumların etkisinde olsa dahi bu sektörden kazanç elde edilmektedir. Bu endüstrinin, evsizliğe neden olan ve evsizliğin devam etmesini sağlayan sorunları çözmek yerine maliyetlerin kontrollü bir şekilde işlemesi amacıyla çalışması eleştirilmektedir. Evsizlere

yönelik yapılan yardımların, sokaktaki yaşama çözüm amacıyla yapılması yerine kâr elde edebilecekleri bir sistem olarak kabul edilmesi yine eleştiriler arasındadır (Zocalo 2016).

Tüm bunlarla birlikte evsizlik endüstrisi kapsamında yapılan çalışmalar ve hizmetlerin işleyişi evsizlik kültürünün aynı şekilde kalmasına akabinde evsizlik kültürünün devamlılığına neden olmaktadır. Evsizlik endüstrisinde eleştirilen nokta ise evsizliğin bir topluluktan ziyade birey odaklı ele alınmasıdır. Yalnızca bireysel ihtiyaçlara odaklanması, temel nedenleri ve evsizliği arttıran durumları geri planda bırakmaktadır. Bu nedenle yapılan hizmetler evsizliğin devam etmesine neden olmaktadır (Bekaroğlu Doğan 2021: 131).

Nitekim barınakların sağladığı faydalar incelenirse bu durum somut bir şekilde açıklanabilir. Kalınan barınak, bakımevi tarzı mekanlarda evsiz kimseler arkadaşlar edinmekte veya onları oldukları gibi kabul eden bireylerin arasında olmaktadır. Bunun yanı sıra ucuz veya ücretsiz yemek, giysi, çamaşır vb. gibi ihtiyaçları da kolayca temin edebilmektedirler. Bu nedenle her ne kadar evsizlerin sorunlarının hafifletilmesi ve tekrardan ev imkanına ulaşılması hedeflense de bir taraftan da istemeden evsizliğin bitmemesine yol açan bir sistem mevcuttur. Ravenhill'e (2008) göre evsizlikten çıkış sürecine ilişkin başlıca dört katalizörün olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda evsizlikten çıkış sürecinin de başlangıcı gerçekleşmektedir. Evsizlikten kurtulmaya karar verme adına özellikle ilk iki katalizör oldukça önemlidir. Bu doğrultuda birinci katalizör evsiz bireyin önce evsizliğe ve kendisine dair en dip noktayı görmesi ikinci katalizör ise bu yaşam biçiminin başa çıkılacak düzeyde olmadığına karar vermesidir. Bu aşamadan itibaren hayatlarını düzenlemeye ilişkin adım atmaya karar vermektedirler.

Üçüncü katalizör ise yaşanan ani şok ya da travmalar ile ilgidir. Yaşanan saldırı, tecavüz, sakatlanma, ölüme çok yakın bir deneyim (kaza vb.) ya da sokaktaki çok yakın bir arkadaşın ani ölümü gibi süreçler bu durumlara örnektir. Yaşanan bu kötü tecrübeler evsizlikten kurtulma isteği aşamasında oldukça önemlidir. Son katalizör ise fark edilme ile ilgili bir süreçtir. Evsiz bir birey, kendisiyle ilgilenmesi gereken personel vb. harici birinin ilgisi doğrultusunda özgüven ve umut kazanmaktadır. Bu süreçle birlikte motivasyonel olarak da evsizlikten kurtulma ve yeni başlangıçlar yapma konusunda kendisini daha güçlü hissedebilmektedir. Ancak burada üzerinde durulması gereken temel nokta bu katalizörlerin tek başına düşük düzeyde etkin olduğudur. Bu aşamaların sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için ek olarak motivasyon da gerekmektedir. Evsizlik endüstrisindeki görevlilerin evsiz bireylere bu aşamada yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.

Bu katalizörler bakıldığında başarılı olduğu kadar başarısız şekilde de sonuçlanabilmektedir. Öncelikle kararlılık ve motivasyonun devamlılığının sağlanması adına karşı taraftan gelecek olumsuz pek çok etkene karşı oldukça kararlı davranılması gerekmektedir. Bunun dışında bu süreçlerin zayıflamasına neden olan sosyal yapıdaki sorunlar, psikolojik faktörler, bekleme, gecikme, erişim,

kurumsallaşma, damgalanmaya dair tedirginlik, yalnızlık ve depresyon gibi sorunlar bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir (Ravenhill 2008: 15-187).

Evsizlik olgusunu sebepleri ve sonuçları genel itibariyle belirtildiği şekildedir. Olumsuz etkenler doğrultusunda yaşanan evsizlikle, çeşitli uygulamalar doğrultusunda ve uluslararası bağlamda yoğun bir şekilde mücadele edilmektedir. Evsizlikle mücadele edilen ve bu doğrultuda mücadeleye yönelik çeşitli uygulamaların yapıldığı ülkelerden bir diğeri ise Türkiye'dir. Türkiye'de evsizlik düşük bir düzeyde kabul edilebilir ancak merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları çalışmalarını sürdürmektedir. Bu doğrultuda üçüncü bölümde hem Türkiye'de evsizlik hem de evsizlikle mücadele kapsamında yapılan uygulamalar incelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EVSİZLİKLE MÜCADELEDE SOSYAL DEVLETİN ROLÜ

3.1. Türkiye'de Evsizlik Sorunu

Dünyada evsizliğe ilişkin yapılan incelemenin ardından evsizliğe dair incelenecek olan diğer olgu ise çalışmanın odak noktası olan Türkiye'de evsizlik sorunudur. Ülkemizdeki evsizlik sorunu uzun yıllardır varlığını sürdüren bir sorun olmasına karşın yapılan çalışmalar çok eski tarihli değildir. Evsizlere ulaşmanın zor olması ve Türkiye'de yapılan çalışmaların yeterli ölçüde olmaması bu konu üzerinde çalışma yapılmasını zorlaştırmaktadır (Bektaş 2014: 66). Bu nedenle Türkiye'de evsizliğe ilişkin kesin bir evren belirlemek oldukça zordur. Yapılan çalışmalar doğrultusunda belirlenen örneklemeler dahilinde belli başlı saptamalar yapılabilmektedir (Onur 2022: 145).

Evsiz sayısına ilişkin bir araştırma yapıldığında ise evsizlikle ilgili çalışmalar yapan Şefkat-Der, Türkiye'de tahmini olarak 70 bin civarı evsiz bulunduğunu ve bu evsizlerin 7 ile 10 bin arasının İstanbul'da olduğunu belirtmiştir (İndepent 2021). Ancak genel itibariyle evsizlere ulaşmak ve sayılarını tespit etmek oldukça zordur (Birelma 2014: 301). Evsizliğin sebeplerini oluşturan bireysel ve yapısal faktörleri ise ayrıca ele almak gerekmektedir. Bakıldığında bireysel faktörlerin kişisel sorunlardan kaynaklı olduğu vurgusu yapılmaktadır. Örneğin, yaşam içerisindeki önemli değişimler, doğum, ölüm ve boşanma gibi süreçler evsizliği oluşturan önemli bireysel faktörlerdir (Özdemir 2010: 80). Bu doğrultuda Türkiye'de evsizliğin bireysel nedenlerini ele almak gerekmektedir.

3.1.1. Bireysel Nedenler

Bireysel sorunları derinlemesine ele aldığımızda aile içi şiddet, psikolojik sorunlar, alkol, madde ve kumar bağımlılığı Türkiye özelinde ciddi sorunlar teşkil eden etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle evsizliğe dair önemli sebepler içerisinde yer alan aile içi şiddet faktörüne değinilmesi gerekmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2019 verileri doğrultusunda Avrupa ve OECD ülkeleri içerisinde kadına şiddetin en yüksek oranda olduğu ülkenin Türkiye olduğu tespit edilmiştir. Bu oran %38 olmakla birlikte tahmini olarak 10 kadından 4'ünün eril şiddete maruz kaldığı saptanmıştır (Euronews 2023). Kadın evsizliğine yönelik olarak yapılan 2021 tarihli bir çalışmada katılımcılardan biri eşinden şiddet görmesi sebebiyle bir müddet kadın sığınma evlerinde yaşadığını ardından evsiz kaldığını belirtirken bir başka katılımcı ise ailelerindeki diğer üyelerle yaşadığı tartışmalar dolayısıyla evi terk ettiğini dile getirmiştir (Çetinkaya Büyükbodur, Kayma 2021: 1066).

Bunun yanı sıra Karaman'ın (2019) 270 evsiz ile gerçekleştirdiği çalışmada 57 kişinin medeni durumunun evli olmasına rağmen sokakta kaldığı ve ayrılmış olan 105 kişinin aylık nedenlerinin ilk sırasında geçimsizlik olduğu saptanmıştır (Karaman 2019: 93).

Evsizlerin çocukluğuna dair incelemeler yapıldığında ise aileden ayrılma, kurumlara yerleştirilme süreçleri ve travmatik çocukluk sorunları ön plana çıkmaktadır (İlhan, Ergün 2010: 81). Bekaroğlu Doğan'ın (2018) çalışmasında 30 evsiz ile gerçekleştirilen görüşmede 21 evsizin aile ile bağlantılı olarak fiziksel şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir (Bekaroğlu Doğan 2021: 268). Aile içerisindeki iç dinamikler genel itibarıyla evsizliğe etken olabilecek bir yapıdadır.

Aynı çalışmada değinilen bir başka husus ise evsizlik ve psikolojinin ilişkisidir. 16 evsiz; psikiyatrik bir teşhis, ilaç tedavisi ve yatarak tedavi gibi sebepler dolayısıyla psikolojik sorunlarla karşı karşıyadır. 9 evsizi yaşadıkları kötü olaylardan kaynaklı olarak teşhis koyulurken kalan 7 evsiz askeri muayene sonrasında hastalıklarını öğrenmişlerdir. Bu psikolojik sorunların temelinde ise iş, eş kaybı, eşin terk etmesi, dolandırılma, evsiz kalma, yaşam koşullarının zorluğu ve yalnızlık gibi etkenler yer almaktadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 210). Acar vd. (2022)'nin çalışmasında evsizlikle ilgili olarak psikolojik sorunlara ve evsizlerin cezaevi geçmişlerine değinilmiştir. Çalışmada evsizlerin bazılarının evsizlikten önce cezaevinde oldukları, psikolojik ve sosyal yönden bu durumdan olumsuz etkilendikleri belirtilmiştir. Çalışmada evsizlerin geçmişte yaşadıkları psikolojik sorunlara örnek olarak katılımcılardan biri yaşadığı travmatik sorunların ve bu sorunları çözememenin evsiz kalmasına neden olduğunu belirtmiştir. Cezaevi geçmişi olan katılımcı ise cezaevinden çıkmasının ardından yeni hayatına alışmaya çalıştığını ancak bu durumun başarılı olmadığını “...Dışarı çıktığımda ise herhangi bir şey yok yani yapacak kendini bir boşlukta hissediyorsun. Hani bir azim bir mücadele içeride insan düşünüyor dışarı çıktığında güzel bir hayatım, düzenim geleceğim olsun diye düşünüyor ama hayat şartları maalesef el vermiyor...” şeklinde ifade etmiştir (Acar vd. 2022: 347-348).

Yine bir başka sorun olan alkol ve madde kullanımı olumsuz yönde dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye’de 2021 yılında madde suçu dolayısıyla polis tarafından 264.202 şüpheli hakkında adli işlem yapılmıştır (Doğruluk Payı 2022). Alkol, madde kullanımı ve yine bunlar gibi bir bağımlılık türü olan kumar ve şans oyunları evsiz kalmanın nedenleri arasındadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 211). Evsizler içerisinde alkol ve madde kullanımı bireysel sorunlar arasında kabul edilse de sosyo-ekonomik faktörler de bu durumu tetiklemektedir (Küçük 2014: 111). Bektaş'ın (2014) 101 hükümlü ve tutuklu evsiz ile gerçekleştirdiği çalışmada evsizlerin evsiz kalmalarının öncesinde %42 oranında madde kullanımına rastlanmıştır. Bunun yanı sıra madde kullanımı evsiz kalmadan önce yaşanmış bir sorun olsa da evsiz kaldıktan sonra da sıklıkla karşılaşılan bir sorundur (Bektaş 2014: 82).

Çabuk vd.'nin 2023 yılında yaptığı çalışmada katılımcılardan biri bağımlılıkların aile yaşamına etkisini “*Benimkinin tek bir sebebi var, bunu tek bir kelimeyle size söyleyebilirim “alkol” önceden çok alkol içiyordum...*” şeklinde açıklamış ve evsizliğinin nedeninin bağımlılığı olduğunu söylemiştir. Bu duruma ilişkin olarak ailesinin bir seçim yapması gerektiğini söylemesine karşılık “*...Ben alkolü tercih ettim. O günden sonra 20 yıldır buradayım.*” şeklinde açıklamıştır. Aynı çalışmada kumar bağımlılığı olan bir başka katılımcı ise “*...Benim kırılma noktam kumar oynamam ve her şeyimi kaybetmemdir. Çok kariyerli bi işim vardı...*” şeklinde evsizlik durumunu açıklamıştır (Çabuk vd. 2023: 553).

Acar vd.'nin 2022 yılında Beyoğlu'nda yaşayan evsizlerle ilgili yapılan çalışmada benzer şekilde katılımcılarla yapılan görüşmelerde alkol ve madde bağımlılığına değinilmiştir. Alkol ve madde bağımlılığına ilişkin boşanma, aileden birinin kaybı ya da evi terk etmesi gibi nedenlerin bu bağımlılıklara neden olduğu belirtilmiştir. Çalışmada bu durumla ilgili katılımcılardan biri “*...Güzel bir yaşamım vardı. Güzel bir hayatım vardı. Evet, o zaman işte ailemle birlikte kalıyordum. İşte babama öldükten sonra biraz aile şeyi dağıldı yani. Aileden ayrıldım...*” şeklinde ifade ederek yaşadığı olay sonrası İstanbul'a geldiği ve ardından madde kullanımına başladığını açıklamıştır. Aynı çalışmada bir başka katılımcı ise çocuğunun vefatı sonrasında alkol kullanımına başladığı bu bağımlılığı nedeniyle eşinden ayrılıp ve sokakta yaşamaya başladığını ifade etmiştir (Acar vd. 2022:347).

Evsizlerle ilgili değinilmesi gereken bir diğer konu ise aile ilişkileridir. Gürel (2023)'in çalışmasında bu durumla ilgili sorulan “*Aile ilişkileri devam ediyor mu? En çok kimlerin desteğini aldınız bu süreçte?*” sorusuna 26 katılımcının yalnızca 6'sı aile ve arkadaşlarıyla görüşmeye devam ettikleri cevabını vermiştir. Katılımcılardan bazıları ise aralarındaki iletişim devam etse dahi sokakta kaldıklarını yakın çevrelerine söylememişlerdir.

Görüşme yapılan evsizlerin sosyal ilişkileri genel itibariyle zayıflamış, bu süreçte ihtiyaçlarını karşılamak ve güvende kalabilmek adına yeni sosyal ağları oluşmuştur. Evsizler kendileri gibi yaşam sürdüren diğer kişilerle iletişim halindedirler. Katılımcılardan biri bu durum için “*En büyük desteği evsizler olarak kendi aramızda hallediyoruz, nerde yemek verilir, nerelerde kalınır, nerde banyo yapılır vs. birbirimizi motive ediyoruz ve desteklemeye çalışıyoruz*” şeklinde açıklamıştır. Bu kişilerin aralarında duygusal bağ olmasa bile ihtiyaçları adına bir ilişki halindedirler. Bu ilişki evsizlik kültürü olgusunun bir örneği niteliğindedir (Gürel 2023: 200-202).

Evsizler sorunlarının çözümü amacıyla yakın çevrelerinden destek alamamakta veya onlardan yardım istemekten çekinmektedirler (Genç vd. 2022: 158). Bu duruma istinaden evsizlerin belli bir kısmı beklentiler, toplumun gerektirdikleri ve diğer pek çok olguyu yerine getirmek yerine içerisinde buldukları durumu kabullenmekte ve evsizlikten kurtulmak adına çaba sarf etmemektedirler. İşte bu noktada yalnızca yapılan yardımlarla yaşamlarını sürdürmektedirler. Aile ve sosyal desteğe ilişkin

olarak katılımcılardan birinin “...Yani üç beş gün ile olmaz!360 gün ne olacağım ben...” şeklindeki ifadesi bu durumu açıklar niteliktedir (Gürel 2023: 202-203).

Genel itibarıyla evsizliğe neden olan bireysel nedenler, evsiz kalan kişinin hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Bireysel nedenlerin yanı sıra yapısal nedenler de evsizliğe neden olan başka bir etkidir. Bu doğrultuda yapısal nedenlerin incelenmesi gerekmektedir.

3.1.2. Yapısal Nedenler

Evsizlik; küreselleşme, neoliberal politikalar, yeni yoksulluk türleri, küresel kent, soylulaştırmaya ilişkin projeler, sosyal alanda yaşanan piyasalar, konut hakkı ve gelirden yaşanan eşitsizlik gibi yapısal kapsamlarla ilişkili bir yapıdadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 25).

Bu bağlamda Türkiye’de evsizlik kapsamında küreselleşme ve kentleşme, sosyal dışlanma, soylulaştırma ve göç gibi olgular üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Türkiye’de evsizliğe ilişkin güncel bir mesele olan doğal afet kaynaklı evsizlik sorunu üzerinden bir inceleme yapılacaktır.

3.1.2.1. Küreselleşme ve Kentleşme

Evsizliğin ve beraberinde yaşanan sorunların öncesinde küreselleşme kavramını ele almak gerekmektedir. Bilindiği üzere küreselleşmenin neden olduğu pek çok sorun küresel kentlerde karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde sınırların eski önemini yitirmesi kentlere atfedilen önemi arttırmıştır. Kentler küreselleşen dünyada önemli bir konum haline gelmiştir (Bekaroğlu Doğan 2021: 152). Türkiye özelinde kentleşmede yaşanan dönüşümü ise “ulus devlet inşası”¹⁴ “emeğin kentleşmesi” ve “sermayenin kentleşmesi” şeklinde ayrıştırmak doğru olacaktır.1923’ten 1980’li yıllara kadar uzanan dönem mercek altına alındığında ise gerek kentin gerekse toplumun değişimi oldukça belirgin bir haldedir.1980 sonrası dönem yine bu değişimin devamı niteliğindedir (Bağcılar, Dilekoğlu 2022: 105-107).

Kentler olumlu özelliklerinin yanı sıra olumsuz pek çok etkeni de içerisinde barındıran mekanlardır. Bu olumsuz özellikler; ucuz emek gücü talebi nedeniyle yoğun göç alması, artan yaşam faaliyetleri, kayıt dışı ekonomideki büyüme, kurumların gücünün zayıflaması gibi sorunlardır. Bu sorunlar hayatta kalma mücadelesi nedeniyle kentte yaşamın zorlaşması, kentsel dönüşüm ve soylulaşma nedeniyle gelir seviyesi düşük grupların kent merkezinin dışına doğru itilmesi, konut fiyatlarında meydana gelen yükselme nedeniyle özellikle alt gelir gruplarının normal yaşam standartlarına uygun olmayan konutlarda yaşamalarına neden olmaktadır (Bekaroğlu Doğan 2021: 153-154). Kentleşme olgusunu Türkiye özelinde incelediğimizde küreselleşmenin bu olguda önemli bir rolü

---

¹⁴ Kentin tarihsel dönüşümü üçe ayrılmıştır. (Şengül 2009: 245).

olduğu göze çarpmaktadır. Türkiye’deki kentleşme olgusu toplumsal ve ekonomik yapıya doğrudan etki etmektedir (Kongar 1998: 549).

Bu bağlamda kent içerisindeki dönüşümle birlikte düzenlenen konut politikaları, evsizlik ile ilgili bir başka etkidir. Özellikle İstanbul ele alındığında gecekondulaşma ve çöküntü bölgelerine ilişkin olarak küreselleşme ve kentleşme önemli iki olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle küreselleşme; yoksulluk, evsizlik, kentsel dönüşüm kavramlarını da zincirleme olarak beraberinde getirmektedir (Bekaroğlu Doğan 2021: 168).

Ülkemizde kentleşme, sanayileşme ile ilişkili bir gelişim göstermiş olup 1950’li yıllar itibariyle kente gerçekleşen göçler beraberinde gelişmiş bir süreçtir (Sağlam 2006: 37). Sanayileşme ile kentleşmenin ilişkisini göz önünde bulundurarak bu dönemi incelediğimiz zaman 1950’li yıllarda Türkiye’de kentleşme hızının oldukça yüksek olduğu görülmektedir (Işık 2005: 61). Nitekim İstanbul özelinde bir inceleme yapıldığında burada göç eden kesimin barındığı gecekonduların üretim alanları etrafında dağılım gösterdiği belirlenmiştir (Türkün, Aslan,Şen 2013: 52).

Bir diğer önemli nokta ise kente göç edenlerle ilgilidir. Kente göç yoluyla gelen ilk kesim çok fazla bir mal varlığı vb. sahibi olmayan yoksul kimselerdir. Ancak kente önce gelmeleri bir fırsat olarak merkezi bölgelere yerleşmelerini sağlamıştır.1960 ve 1970’li yıllarda gelen kesim ise daha önceki yıllarda gelenlerin enformel desteği doğrultusunda arazi ve gecekondu ile ilgili işlerini daha kolay şekilde gerçekleştirmiştir. Aralarındaki akrabalık, hemşerilik ve komşuluk ilişkileri kente eklenmelerini hızlandırmış aynı zamanda kamu otoriteleri tarafından da bu durum kabul görmüştür (Bekaroğlu Doğan 2021: 169-170).

Ancak 1980’li yıllara gelindiğinde gecekondu olgusu da bir değişime uğramıştır. Bu değişim gecekondularla ilgili olarak “*gecekondu sahipleri*” ve “*gecekondu kiracıları*” şeklinde bir ayrıma kadar uzanan bir süreçtir. Nitekim 1990’lı yıllara gelindiğinde gecekondu kiracılığı artış göstermiştir (Adaman, Keyder 2006: 21). Bu durum İstanbul özelinde ele alındığında yeni gelenlerin enformel şekillerde dahi kentte mücadele etmelerinin zorlaştığının kanıtıdır (Baloğlu 2005: 236).

2000’li yıllar itibariyle ise yerel yönetim ve özel sektör ilişkisi gündeme gelmektedir. Kentsel yenileme ön plana çıkmakla birlikte tarihi konut alanlarında soylulaştırma ve apartmanların iyileştirilmesi gibi uygulamalar gerçekleşmiştir (Ataöv, Osmay 2007: 59). Kentsel dönüşüm ve yenileme projeleriyle ilgili olarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ve benzeri uygulamalar gündeme gelmiştir (Türkün, Öktem Ünsal,Yapıcı 2013: 106). Bu doğrultuda kentin dışı olarak kabul edilen mekanlar TOKİ’nin yerleşim alanını oluşturmuştur (Keyder 2010: 57).

Kentin yaşadığı değişimin yanı sıra kent ve barınmaya ilişkin ele alınması gereken bir diğer sorun ise yüksek kira artışıdır. Bu aşamada neoliberalleşme sürecinin de önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Bilindiği üzere neoliberalleşme süreci gelir dağılımına olumsuz etkisi olan bir süreçtir (Birelma 2014: 317). Bu süreç toplumun büyük bir bölümünü dışlanma ve marjinalleşmeye itmiştir (Şenses 2006: 321). Özellikle küresel şehirlerde yaşamını sürdüren kimseler; gelir, tüketim ve yaşam tarzı yönünden ciddi şekilde birbirlerinden ayırışır hale gelmişlerdir (Buğra, Keyder 2003: 7).

Temelde İstanbul ve diğer büyükşehirlerin sorunu gibi görünse de artan kiralar Türkiye genelinde bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kiraların bu denli artmasının sebepleri arasında ise konut üretiminde özel sektörün ön planda olması, ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak konut üretiminin azalması, inşaat maliyetlerinin artması, kentsel dönüşüm, nüfustaki değişim ve konut sahibi olmak için finansal araçların sınırlılığı gibi nedenler bulunmaktadır (Alkay 2021: 43). Bu sorun barınma bağlamında önemli olmakla birlikte yakın gelecekte büyük bir barınma krizinin de yaşanacağını göstermektedir (Yün 2023: 56).

Neoliberalleşme en nihayetinde evsizliğin artmasına neden olan bir süreçtir (Birelma 2014: 317). Bu durumun örneklerinden biri olarak evsizliğe sebep olan bazı nedenler gösterilebilir. Genç'in (2022) araştırmasında ilk kez evsizlikle karşı karşıya gelen kişilerin kira ve sağlık gibi giderlerinde oluşan artışların evsiz kalınmasına sebep olduğu belirtilmiştir (Genç vd. 2022: 139). Küçük'ün (2014) çalışmasında yer alan 80 kişiyle yapılan görüşmelerde ise katılımcıların 43'ü bir diğer ifadeyle yarıdan fazlası evsizliğin sebepleri arasında yoksulluğun ve işsizliğin olduğu kanısındadır (Küçük 2014: 122).

3.1.2.2. Sosyal Dışlanma

Kentleşmeye dair ele alınması gereken bir başka olgu ise sosyal dışlanmadır. Kent özelinde sosyal yönden dışlanan kesimlerin zaman içerisinde barınma sorunu yaşayan kimselere evrilmesi birbiriyle ilişkili olarak kabul edilmektedir.

Barınma, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu niteliğinde bir sorundur (Kumar 2002: 272). Yoksulluğa bağlı olarak ekonomik dışlanma faktörü içerisinde kötü yaşam koşulları hatta evsizliğe değin oluşan çeşitli sorunlar yer almaktadır (Adaman, Keyder 2006: 9) Nitekim yalnızca sokakta yaşam sürecini kapsamayan evsizlik; başkalarının yanında geçici olarak kalma ve kötü denilebilecek evlerde yaşamak zorunda kalmayı da kapsamaktadır (Hoban 2022: 44).

Sosyal dışlanmayla ilişkili olarak önce yeni yoksulluk kavramına değinmek gerekmektedir. Küresel yönden yaşanan eşitsizliğin günden güne artması, bireyi sadece maddi yönden etkilememektedir. Yaşanan maddi yetersizliğe ek olarak sosyal ilişkilerde de olumsuz yönde hasarlar görülmektedir. Bu yoksulluk biçimi ise yeni yoksulluk şeklinde tanımlanmaktadır (Savcı Köroğlu 2021: 107). Yeni yoksulluk içerisinde ise üç ayrı olguya dikkat çekmek gerekmektedir. Bu olgular; sosyal dışlanma, alt-sınıf ve kenardalık şeklinde tanımlanmaktadır (Keyder, Buğra 2003: 20). Sosyal dışlanma olgusu sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlıkla ilgili haklara erişememe ya da bu hakların dışında

tutulma anlamına gelmektedir (Çakır 2002: 84). Sosyal dışlanma, yoksulluğun bir alt olgusu olarak kabul edilmesinin dışında bu olgunun yoksulluktan daha farklı ve geniş kapsamlı olduğu da savunulmaktadır (Yıldırım 2014: 93).

Sosyal dışlanma sorunu çeşitli boyutlarla tanımlanmaktadır. Bu boyutların her birinin birbiriyle ilişkili olduğu kabul edilmektedir (Hoban 2022: 43). Sosyal dışlanma; ekonomik, kültürel, politik ve mekânsal dışlanma şeklinde faktörlerle incelenmektedir (Yıldırım 2014: 95). Ekonomik dışlanma; emek piyasasında yer edineme durumundan kaynaklı olarak yaşanmaktadır. Bu durum kısa ve uzun dönemli olarak işsiz kalma ya da kredi vb. olanaklara erişememeyi beraberinde getirmektedir. Kültürel dışlanma; ekonomik faktörler haricinde toplumsal ve kültürel hayata katılımın yetersizliği iken politik dışlanma; vatandaşlık haklarının, siyasi ve hukuki hakların tam olarak kullanılamamasını ya da politik yaşama katılımında yaşanan çeşitli engelleri kapsamaktadır. Mekânsal dışlanma ise; çeşitli nedenler doğrultusunda belirli alanlara ulaşımında ve o mekanlardan yararlanma konusunda erişim problemi olarak tanımlanır. Bu dışlanma türü, yaşanan mekân dolayısıyla toplumun bazı kesimleri tarafından dışlanmayı ve maddi kaynaklar haricinde yaşanan mekân dolayısıyla toplumsal hayata tam olarak dahil olamamayı kapsamaktadır (Adaman, Keyder 2006: 9-10).

Sosyal dışlanma faktörü genel itibariyle kent özelinde bir olgu olarak incelenebilir. Bu incelemenin sebebi ise kentte yaşanan dışlanmanın kent ile ilişkili bir yapısının olmasıdır. Kentsel yoksulluk sorunu incelendiğinde de bu ilişki belirgin bir düzeyde görülmektedir (Şentürk 2015: 172). Dünya Bankası'nın tanımı incelendiğinde kentsel yoksulluk geniş bir biçimde ele alınmıştır. İş imkanlarına ve gelire düşük erişim, konut imkânı ve hizmetlere ulaşım eksikliği, olumsuz çevre faktörü, sosyal yönden koruma düzeyinin düşük olması, sağlığa ve eğitime erişimde oluşan yetersizlik gibi pek çok faktör kentsel yoksulluk ile ilgilidir (Şentürk 2008: 28). Özellikle kentsel yoksulluğu diğer yoksulluk tanımlarından ayıran üç önemli olgu; para ekonomisine uzak olunması, çevreden kaynaklı tehlikeler ve sosyal dışlanmadır. Bu duruma ilişkin olarak büyük kentlerde gıda, ulaşım ve barınmaya yönelik harcamalar yaşantıyı daha da zorlaştırmaktadır (Baloğlu 2005: 235).

Barınma temelinde bu olgu incelendiğinde gecekonduların bulunduğu alanlar ve diğer yoksul mahalleler sosyal dışlanmanın yoğunlukla yaşandığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Adaman, Keyder 2006: 5). Bu alanlarda yaşayan kimseler kötü denilebilecek düzeyde konutlarda ikamet etmektedirler (Aytaç 2016: 151). Sosyal dışlanmaya maruz kalan insanlar mekânsal yönden geri plana atılmakta, bu doğrultuda kamusal hizmetlere ulaşamamakta veya bu hizmetlere yetersiz şekilde erişebilmektedir (Adaman, Keyder 2006: 7). Bu durumun göstergesi olarak kente göçen pek çok kişi kentin dışında, barınma koşullarının oldukça kötü olduğu alanlarda yaşamaktadırlar. Bu alanlarda yaşamlarını sürdüren kimseler kendi içlerinde gruplaşmakta enformel işlerde çalışmakta ve sosyal açıdan sistemden dışlanmaktadır (Bölükbaşı 2008: 64).

Bakıldığında etnik köken farklılığı, mültecilik ve azınlık olma gibi durumlar sosyal dışlanmaya neden olan olgular arasındadır (Hoban 2022: 67). Özellikle İstanbul'un göçle büyümüş olan semtleri incelendiğinde burada yaşayan pek çok kişinin yoksul, göçmen veya etnik farklılıkları olan bireyler olduğu ve zorunlu veya gönülsüz göçle gelen kimseler olduğu görülmektedir. Arazilerin üst sınıfların yararına kullanılması alt sınıf bölgelerin işsizlik ve yoksulluk gibi sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte burada yaşayanlar suça yatkın olarak görülmektedir. (Aytaç 2016: 152). Göçle gelen kimseler kamusal alana ulaşmada zorluk çekmekte, gecekondu mahallelerinde yaşadıkları için mekânsal yönden dışlanmaktadır (Hoban 2022: 48). İç göçle bağlı sosyal dışlanma sorununa ilişkin olarak ise 1990'lı yıllarda Güneydoğu'da yaşanan kitlesel boyuttaki göç, kente göç etmiş insanların pek çok olgu özelinde dezavantajlı bir grup olarak benimsenmelerine sebep olmuştur. Kitlesel göçle gelen pek çok kimse dönemin ucuz emek gücünü karşılamışlardır (Işık, Pınarcıoğlu 2001: 173-174).

Sosyal dışlanmaya yönelik ele alınması gereken bir diğer olgu ise dış göç olgusudur. Bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmiş kimseler barınma, eğitim, sağlık, istihdam, kentsel hizmetlere erişim ve katılım özelinde sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadır (Bostancı 2022: 55). Mülteciler özelinde barınma sorununa ilişkin olarak Suriyeli mültecileri ele aldığımızda gürültü, temiz kullanım, kalabalık vb. sebeplerle mekanlardan ötekileştirilmektedirler. Bu durum ise ev bulamamaları ya da kötü koşullardaki evleri pahalı bir fiyata kiralayabilmelerine sebep olmaktadır (Akbulut 2021: 77).

Azınlıkların dışlanmasına ilişkin ise Romanların barınma sorununa değinmek gerekmektedir. Sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve mekânsal yönden sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalan Romanlar; enformel işlerde çalışmakta, sağlık ve kamu hizmetine kısıtlı düzeyde erişmekte kalabalık ve kötü koşullarda yaşamaktadırlar (Gökçe 2015). Koşulları kötü olan evlerde ve şehirden uzak yaşamalarının yanı sıra kentsel dönüşüm projeleri nedeniyle mekânsal dışlanma, barınma sorununu daha da belirginleşmiştir. Kentsel dönüşüm nedeniyle yaşadıkları mekanlardan ayrılmak durumunda kalmışlardır (Şimşek 2020: 95). Bu duruma ek olarak TOKİ'nin üretmiş olduğu konutlarda yaşamaları başka sorunlara da yol açmaktadır. Bu konutların sosyal yaşamlarına ve işlerine uygun olmadığını düşünen Romanlar, bu konutların kültürlerine olumsuz yönde etki edeceğini düşünmektedir. Yaşadıkları mahalle kültüründen farklı bir alanda yaşamaları kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olmaktadır (Gökçe 2015).

Yoksul olmalarına rağmen çeşitli imkanlara erişebilen ya da çalışma hayatında yer edinebilenler olduğu kadar sağlığa, eğitime, sosyal haklara ulaştırılmayan gruplar da söz konusudur. Bu bağlamda sosyal dışlanmaya maruz kalan kimseler her zaman yoksul bireyler değildir. (Yıldırım 2014: 93). Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan ancak yoksul olmayan pek çok birey de sosyal yönden bir dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadır (Hoban 2022: 46) Bu durum LGBTİ+ bireyler üzerinden ele

alındığında toplumsal cinsiyet kimliklerinin kabul edilmemesi kamusal hizmetlerden yararlanamamalarına ve evsizlikle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır (Gümüş 2016: 61-62). Hem dünyada hem de Türkiye’de ciddi yönde bir ayrımcılığa kalan LGBTİ+ bireyler eğitim, sağlık, istihdam ve barınma açısından dışlanmaya maruz kalmaktadır (Çakmak 2022: 7). LGBTİ+ bireylerin konutlarının mühürlenmesi, kiralama ya da satın alma işlemlerinde daha fazla fiyat talebi barınmaya ilişkin yapılan baskılar içerisinde yer almaktadır (Özkazanç Dinçer 2020: 172). Mülteci LGBTİ+ bireyler özelinde yapılan bir başka araştırma ise yine benzer sebepler nedeniyle barınma sorunu yaşadıklarını, güçlükle ev bulsalar dahi ev sahipleri tarafından zorluklara maruz bırakıldıklarını, ayrıca buldukları uydu kentler yerinde belirli bölgelerde yaşam sürdürmek durumunda kaldıklarını göstermektedir (Çırakoğlu, Altınel Baysal 2017: 156-157).

3.1.2.3. Soylulaştırma

Kentsel yoksulluğun yanı sıra onunla ilgili kabul edilen bir başka faktör ise kentsel yenilemeye ilişkin projelerdir. Buradaki temel amaç yetersiz olduğu düşünülen mekanların düzenlenmesi ve burada yaşayan kimselerin düzenli bir yerde yaşamaları şeklinde gösterilmektedir. (Onur 2022: 136). Bu kavrama ilişkin olarak kullanılan soylulaştırma ifadesi Glass tarafından Londra’da işçi mahallelerindeki konutların üst ve orta sınıflar tarafından satın alınarak bu alanların pahalı bir mekân haline getirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Soylulaştırma fiyatı düşük olan konutların yenilenip yüksek fiyatlara satılmasıdır. Düşük gelirli olan gruplar yüksek gelir sahipleri tarafından yaşadıkları mekanlardan çıkarılmaktadır. Bu durum kentin merkezinde yaşanan bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Başyazıcı 2012: 201). Bu anlamıyla soylulaştırma boş bir alana yapılan lüks bir konutu veya hazırda olan lüks bir konutun satın alınması anlamına gelmemektedir. Bu durum soylulaştırmanın bir el değiştirme durumu olduğunun göstergesidir (Uysal 2008: 35). Kentsel dönüşüm doğrultusunda çeşitli bölgelere uygulanan soylulaştırma projeleri yüksek gelir gruplarına satılırken, diğer taraftan da yoksulluğa sebebiyet vermektedir (Karaman 2019: 68).

İstanbul’da yaşanan kentsel dönüşüm ve soylulaştırmaya ilişkin süreç incelendiğinde 1960’lı yıllara kadar durgunluk döneminde iken 1980 sonrası dönem soylulaştırma için dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Başyazıcı 2012: 204). 1990’lı yılların son dönemlerinde ise ikinci bir soylulaştırma dalgası olarak Cihangir, Galata ve Asmalımescit gibi alanlarda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise planlı bir soylulaştırma sürecine geçilmiştir (İslam 2009: 25-26). “Devlet tarafından soylulaştırma” olarak tanımlanan dönem, kentsel yatırım ve yabancı fonlardan kaynaklı kiraların ve mülk fiyatlarının artmasına sebep olmuştur (Türkün 2022: 85).

Kentsel dönüşüme dayalı projelerden kaynaklı olan “yerinden edilme süreci” kentsel yoksulluğu arttıran bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Kentleşme Şurası 2009: 37) Yaşanan bu

kentsel yoksulluk süreci kentin hizmetlerine erişememekten kaynaklı bir dışlanmaya neden olmuştur (Onur 2022: 136). Soylulaştırma beraberinde dönüştürülen mekânın eski sakinleri ise istem dışı bir biçimde yerlerinden edilerek evsiz kalmakta ve yoksullukla mücadele etmektedir. Soylulaştırma genel itibariyle yerinden edilme, evsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı kapsayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Uysal 2008: 57-60).

3.1.2.4. Göç

Evsizlikle ilgili olarak karşımıza çıkan bir başka olgu ise göç olgusudur. Bu olgu Türkiye özelinde incelendiğinde göç eden ya da göçle gelen pek çok grup ya da birey dezavantajlı gruplar olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün sebebi fark etmeksizin göç edenlerin karşılaştıkları sorunlar içerisinde en başta barınma sorunu gelmekte ve bu sorunu sağlık, ekonomi, eğitim ve diğer pek çok önemli sorun takip etmektedir (Sayın vd. 2018: 354).

Göç olgusu incelenirken öncelikle kentleşmeye bağlı iç göçün bir önceki bölümde de belirtildiği üzere önemli değişimlere neden olmuştur. Büyük kentlere göç eden pek çok kişi ve grup barınma problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Gecekondu ve çöküntü bölgeler evsizliği bir şekilde giderse de temelde güvencesiz ve yetersiz konut problemi, göç eden bireylerin barınma sorunuyla mücadele etmelerine neden olmuştur (Bekaroğlu Doğan 2021: 169). Göç sorunu özellikle İstanbul özelinde incelendiğinde çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Karaman'ın (2019) 270 evsizle yapılan araştırmasına göre katılımcıların %81.1'i İstanbul'a göç etmiş evsizlerdir. Göçle gelen evsizlerin kente göç etme sebepleri içerisinde ise ilk sırada iş bulma amacı bulunmaktadır (Karaman 2019: 107).

Yaşanan iç göçler haricinde dış göç olgusu da evsizlik sorunu ile ele alınması gereken başka bir etkidir. Türkiye, yakın tarih boyunca farklı ülkelerden göç alan bir ülkedir ayriyeten bu göç hareketinin yoğun olduğu ülkeler arasında kabul edilmektedir. Uzun zaman dilimlerinde farklı ülke vatandaşları Türkiye'ye göç etmiş ve hem toplumsal dinamiğe hem de kente etkileri olmuştur.

Ülkemize yaşanan göç hareketi temelde dört şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlar uluslararası korumaya muhtaç kimseler, insan ticaretine maruz kalan kimseler, düzenli ve düzensiz göçmenler şeklindedir (Kaya 2015: 19).

1980'li yılların son dönemleri itibariyle ülkemiz, emek piyasasının da önemli bir etkisi olduğu da göz önünde bulundurularak düzensiz bir dış göç süreci yaşamaya başlamıştır. Yakın dönem özelinde göç hareketleri incelendiğinde Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta Avrupa'da yaşanan siyasi değişimler, Kuzey Irak'taki çatışmalar gibi pek çok etken göç hareketlerinin ve siyasi mültecilerin sayılarının artmasına neden olmuştur (Lordoğlu 2007: 90). Nitekim 20.yüzyılda ve 21.yüzyılın ilk yıllarında bu ülkelerden Türkiye'ye gelen pek çok kimse enformel sektörde yer almış ve büyük bir çoğunluğu olumsuz koşullarla karşı karşıya kalmıştır (Erder 2007: 1-82).

Bu göç hareketliliği zaman içerisinde yerini başka ülkelere bırakmış ve yaşanan göçler daha da önemli bir durum haline gelmiştir. Yakın tarihteki göç hareketleri içerisinde önemli etkileri ve değişimleri beraberinde getiren göç hareketi ise Suriye göçüdür. Nitekim 2011 yılında Suriye’de yaşanan olaylar öncesinde Türkiye’deki uluslararası koruma kapsamındaki yabancı sayısı 58 bin iken 2020 yılı itibariyle Suriyeli göçmen sayısı 3.6 milyonun üzerine çıkmıştır. Suriyeli olmayan mültecilerin sayısı ise 500 bin civarında olarak karşımıza çıkmaktadır (Erdoğan 2020: 72). Türkiye’de dış göç ve barınma sorununa ilişkin olarak Suriye göçü incelendiğinde göç sonrası çıkan barınma sorunu sebebiyle sınır kentlerine göçmenlerin barınma ihtiyacının karşılanabilmesi adına barınma merkezleri kurulmuştur. Ancak göçmenlerin kentlere dağılması sonrasında konut sorunu meydana gelmiş kamplarda az da olsa kontrol altına alınmaya çalışılan bu sorun kentlerde görünür düzeyde bir hal almıştır (Karasu, Aksungur 2022: 2037-2038). Nitekim ilk önce göçmenlerin sınırdaki tutulmaları planlanan ve bu nedenle kurulan barınma merkezleri, göç sayısının artışıyla yetersiz kalmıştır. Gelen göçmenlerin belirli bir kısmı kamplarda yaşarken büyük çoğunluğu ise çeşitli bölgelerdeki kentlere gelmiştir (Tümtaş, Ergun 2016: 1351). Suriye göçü haricinde yaşanan Afgan göçü de yine yüksek bir artışla ilerlemektedir. Düzensiz göç ettiği tespit edilen Afganların sayısı 2018 yılında 100.841 iken 2019 yılına gelindiğinde 201.347’ye yükselmiştir. Resmi kayıt altına alınan bu sayılar haricinde kayıt dışı olarak sayısı tespit edilemeyen bir göç hareketliliği de göz önünde bulundurulmalıdır (Geyik Yıldırım 2020: 395).

Türkiye özelinde göç olgusunun sosyal yönden etkisine bakıldığında başta İstanbul olmak üzere Ankara, Bursa, Diyarbakır, Gaziantep gibi pek çok şehrin göçle büyümüş olan ilçelerinde çeşitli sosyal düzensizlikler görülmektedir. Bu alanlar; barınma koşullarının kötü olduğu, denetim yönünden eksikleri olan alanlardır (Aytaç 2016: 150-151). Kentlerde mekânsal olarak ayrılmış olan göçmenlerin büyük bölümü ise İstanbul’un uzak ve kiralari düşük olan ilçelerinde yaşamaktadırlar. Barınma alanlarına ilişkin olarak göçmenler diğer illerde de benzer şekilde çeşitli ilçelerde yoğunlaşmışlardır (Karasu, Aksungur 2022: 2039-2040).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin göçmenler ve göçmen dernekleriyle görüşerek gerçekleştirdiği çalışmada barınma konusuna yönelik çeşitli durumlar ele alınmıştır. Çalışmada katılımcılara barınma özelinde yaşadıkları bölgelerin ve konutların güvenliği, temiz su, ısınma, aile üyeleri için konutun yeterliliği, kira konusunda çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtları doğrultusunda kiralari ödenmesinde zorlandıkları, kötü koşullardaki evlerde barındıkları, güvenlik ve evden çıkarılma sorunuyla karşı karşıya oldukları görülmektedir. Çalışmada yetersiz konut haricinde geçici şekilde tanıdık kimselerde kalma ve apartman sakinleri tarafından istenmedikleri de yaşadıkları sorunlar içerisinde (İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Göç Araştırması 2020: 21-22). Bununla birlikte bir ailenin oldukça fazla üye içermesi ya da kira nedeniyle iki ailenin aynı evde yaşamaları göçmenlerin barınma sorunları içerisinde yer almaktadır (Kaya 2021: 153). Göçle oluşan evsizliğe dair

önemli bir diğer sorun olan yabancı göçmen evsizliği, evsizler içerisinde yoksulluğun en alt düzeyinde kabul edilmektedir. Akyıldız'ın (2020) çalışmasında yapılan nitel görüşmelerde yabancı bir göçmen; dil sorunu, dışlanma, düşük ücret ve çalışma sonrası ücretini alamama gibi sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Bu sorunların yanı sıra kendi ülkelerine geri dönememeleri ve hayati tehlikelerinin bulunması gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar (Akyıldız 2020: 207-212). Olumsuz barınma koşullarından kaynaklı olarak kötü beslenme ve ekonomik açıdan yetersizlik, sağlık sorunlarının yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bu olumsuz faktörler doğrultusunda göç edenlerin bir diğer kısmı ise sokaklarda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadır (Sayın vd. 2018: 355).

3.1.2.5. Doğal Afetler Kaynaklı Evsizlik

Evsizliğe dair pek çok farklı tanımlama bulunmaktadır. Çalışmada da evsizliğin çeşitli türleri ve nedenleri irdelenmiştir. Bakıldığında yapısal faktörler doğrultusunda barınma sorununa neden olan pek çok olgu söz konusudur. Ancak Türkiye özelinde ele alınması gereken ve yakın dönemde binlerce kişinin barınma sorunu yaşamasına neden olan bir diğer sorun doğal afettir. Türkiye'de tarih boyunca pek çok doğal afet olmuş, bu afetler hem can kaybı hem de barınma problemine neden olmuştur. Doğal afetler içerisindeyse etkisi uzun süre ve kalıcı nitelikte hissedilen afet türü depremdir.

Olağandışı hava şartları, doğal afetler ve insanlardan kaynaklanan felaketler bütün canlılar için tehlikeli durumlarla sonuçlanırken, devletlerin ve yönetimlerin afet politikaları bu durumun en az hasarla atlatılması yönünden oldukça eksik bir şekilde düzenlenmiştir (Civelek 2022: 6). Nitekim oluşan afetler sonrasında bu durum afet sonrası aşamalarda gözler önüne serilmektedir.

Türkiye'de belirli dönem aralıklarında ciddi hasarlara neden olan pek çok deprem yaşanmıştır. Yakın dönem özelinde incelenen depremler içerisinde en büyük felaket olarak gösterilen deprem 17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen Marmara Depremi'dir. Boğaziçi Kandilli Rasathanesi tarafından yapılan ölçümde depremin büyüklüğünün 7.6 şiddetinde olduğu saptanmıştır. Resmi kayıtlara göre depremde 18.373 kişi vefat etmiştir (BBC 2023). Marmara Depremi sonucunda binlerce kişi evsiz kalmış ve uzun bir süre boyunca çadırlarda barınmak durumunda kalmışlardır. Marmara Depremi'nden günümüze kadar uzanan süreçte yine birçok deprem yaşanmış ve bu depremler aynı sorunlarla tekrar karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur.

Marmara Depremi'nden sonra en büyük felaket olarak kabul edilen afet ise 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olan 7.7 şiddetindeki depremdir. Bu deprem Kilis, Diyarbakır, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya ve Hatay illerini de etkileyerek büyük bir yıkıma sebep olmuştur (Euronews 2023). Bu deprem yakın dönemin en büyük depremi olmakla birlikte etkileri hala devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) açıklamasına göre barınma sorununa ilişkin olarak yerinden olan 2,7 milyon kişinin bulunduğu tespit edilmiştir (UNDP

2023).6 Şubat 2023 Depremi, barınma sorunu haricinde başka sorunları da beraberinde getirmiştir. Çadır ve konteyner kentlerde geçici süreli olarak barınan depremzedeler; zemin, ısınma, sağlıklı suya erişim, sanitasyon, mahremiyet ve en nihayetinde güvenlik ihtiyaçlarını tam olarak sağlayamamaktadırlar (BBC 2023). Günümüz itibariyle binlerce can kaybı, kayıp vakası ve barınma sorunu yaşanmıştır. Deprem sonrasında hayatta kalan pek çok kimse halen yetersiz barınma, gıda ve sağlık sorunuyla mücadele etmektedir.

Marmara Depremi'nden günümüze kadar yaşanan süreçte kentsel dönüşüm ve kente yönelik politikalar uygulansa dahi deprem yönünden riskli olan yerlere güçsüz yapılar yapılmaya devam etmektedir (Akkoyun 2022: 46). Bu durum uzun vadede ciddi risklerin de habercisidir. Nitekim yaşanan bu doğa olaylarının güçlü olmasının yanında, oluşan hasarın tek nedeni doğal afet değildir. Sağlam olmayan yapılarda hasar oluşması, yıkılması gibi faktörler yapıların kalitesiz bir şekilde yapıldığının göstergesidir. Daha çok konut yapılması için düşük kalitede ve imar izni olmayan yapılar varlığını koruduğu sürece doğa olayları sonucunda oluşacak olan ciddi hasarlar kaçınılmazdır (Bağcılar, Dilekoğlu 2022: 121).

Hasar sonrası oluşan olumsuz faktörlerin giderilmesinin ötesinde bu durumun öncesinde alınması gereken tedbirleri ve yapılması gereken uygulamaları göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Deprem ve afet riski Türkiye'nin bir gerçeğidir. Ancak burada temel nokta kâr amacıyla yapılan politikaların ve uygulamaların yerini insan ve doğanın alması gerektiği gerçeğidir. Afetlerin oluşumunun öncesinde bireylerin ve grupların ihtiyaçlarına yönelik bölgesel, ekonomik, sosyal ve kültürel yönden incelemeler kapsamında politikalar geliştirilmelidir (Civelek 2022: 9).

Doğal afet kaynaklı evsizlik kapsamında değerlendirilmesi gereken bir başka sorun ise COVID-19 pandemisidir.2020 yılının Mart ayında başlayan bu salgın hastalıktan etkilenen gruplar içerisinde evsizler de bulunmaktadır. Bu süreçte yeterli şekilde izolasyon sağlanamaması ve sosyal hizmetlerden tam olarak faydalanamamaları pandemi sürecinden olumsuz ölçüde etkilenmelerine sebep olmuştur (Sipahi, Arslan 2021: 981). Medyaya yansıyan “*Evde Kal*” ve bulunduğu alandan çıkma çağrısı barınma imkânı olan insanlar için sağlanabilir ancak evsizler için durum aksi yöndedir (Sienczyk 2021: 11). Pandemi esnasında hijyen, sağlık hizmetlerine erişim ve evde kalınması hastalık için alınan çeşitli önlemler içerisinde yer almaktadır. Ancak bakıldığında sosyal hizmetlerin yetersizliği ve barınma eksikliğinden kaynaklı olarak izole olamamaları sonucunda evsizler salgından en fazla etkilenen kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Evsizler isteseler bile izole olamamıştır (Sipahi, Arslan 2021: 981). Bu bağlamda evsizlerin yaşam koşulları, çeşitli hizmetlere erişememeleri ve yaşadıkları hayatın ruhsal yönden onları olumsuz etkilemesi gibi etkenler salgın hastalıklarla mücadele düzeylerini oldukça düşürmektedir (Çorbada Tuzun Olsun 2020: 14).

Küreselleşme ve kentleşme Türkiye'nin önde gelen sorunları arasında yer almakta ve pek çok sosyal soruna neden olmaktadır. Sosyal dışlanma ise kent yoksulluğu bağlamında ele alınırken; azınlık, mülteci veya LGBTİ+ bir birey olmakta sosyal dışlanmaya akabinde barınma sorununa neden olmaktadır. Soylulaştırma, kentte yapılan dönüşümlerle evsizlik sorununu oluştururken göç olgusu, göçmenlerin yaşadığı barınma ve evsizlik sorunuyla ilişkilidir. Son olarak doğal afet nedeniyle oluşan evsizlik ise özellikle deprem sonrasında barınma sorunu yaşamamanın ve yaşanan bu durumun olumsuz getirileri açısından oldukça önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de ise evsizlik sorunu ele alındığında bu sorunun gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu sorunun diğer ülkelere nazaran daha az görülmesinin arka planında ise yardım anlayışının işleyiş biçimi yer almaktadır.

3.2. Türkiye'de Evsizlikle Mücadele Kapsamında Yapılan Uygulamalar

Ülkemizde geleneksel aile, akrabaların desteği, dini açıdan gelişen yardım anlayışından kaynaklı Batıdaki gibi sokakta yaşam süren çok fazla sayıda birey bulunmamaktadır (Erdoğan Erkarlan 2009). Bu bağlamda sosyal politikalara ilişkin olarak Güney Avrupa rejiminin de üzerinde durmak gerekmektedir. Geç sanayileşmiş olan Akdeniz devletlerinin içerisinde bulunduğu ülkeler Güney Avrupa refah rejimine dahildir (Kesgin 2014: 94). Bakıldığında Güney Avrupa refah rejimi ülkelerinin yardım şekli az gelişmiş yardım olarak nitelendirilebilir. Çeşitli gruplara yapılan yardımlar, belediyeler, dini hayır kurumlarının yaptığı düzensiz ve yerel yardımlar bu rejim kapsamında değerlendirilmektedir. Yardım miktarı genellikle düşük bir düzeyde olmakla birlikte bazı gruplara ve bölgelere ulaşmamaktadır (Gough 1996: 247).

Küreselleşme sonrasında devletlere görevler düşse dahi yoksullukla mücadele bağlamında sorumluluğun önemli bir kısmı gönüllük ve sivil toplum kuruluşları kapsamına girmiştir. Özellikle gönüllüğe önem verilmiş beraberinde ise hayırseverlik ön plana çıkmıştır. (Buğra 2008: 222). Bu doğrultuda devletler kamu harcamalarını azaltmış; aile, akrabalık, dini ve etnik cemaatler, sivil toplum ve gönüllük önemli bir yardım ve hizmet aracı haline gelmiştir (Kesgin 2014: 190).

Evsizlikle mücadele amacıyla merkezi yönetimlerin, belediyelerin ve sivil toplum kuruluşlarının çeşitli uygulamaları bulunmaktadır. Bu kurumlar haricinde sosyal sorumluluk projeleri kapsamında gönüllük projeleri de bu soruna ilişkin mücadelede önemli bir yardım aracıdır (Akyıldız 2020: 127). Geleneksel hayırseverlik anlayışına göre hasta, yaşlı, çocuk ve yoksul kimseler adına çeşitli çalışmalar yapılmış hem kamu hem de sivil toplum kuruluşları beraberinde bu gruplar adına etkili olunmaya çalışılmıştır. Evsizlere yönelik olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın sosyal politikası bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar arasında kış aylarında yayınlanan ve barınma ihtiyacını karşılayan genelgeler bulunmaktadır. Bu genelgelere ek olarak büyükşehir belediyelerinin yine kış

aylarında sağladıkları barınma ihtiyacına yönelik çalışmalar görülmektedir (Bekaroğlu Doğan 2021: 12). Bu doğrultuda yapılan çalışmaları incelemek adına öncelikle merkezi yönetim kapsamında evsizliğe ilişkin yapılan çalışmaları ele almak gerekmektedir.

Anayasanın dezavantajlı gruplara öncelik veren maddeleri bulunmakta olup bu maddeler özellikle kadın, çocuk ve yaşlı kimselerin özel olarak korunabilmesi adına düzenlemeler içermektedir. Ancak anayasada aile üyeleri, konut edinme hakkı, şehit, dul ve yetimlere yönelik düzenlemeler bulunsa da evsizlerle ilgili kesin olarak belirtilen bir husus bulunmamaktadır (Akyıldız 2017: 80).

1961 Anayasasında devlet; yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık koşullarına uygun nitelikte konut ihtiyaçlarını karşılamakla görevlendirilmiştir. Bu bağlamda sosyal konut üretimi devletin anayasal görevidir. Konut bir sorundan ziyade barınma hakkı olarak nitelendirilmiştir. 1982 Anayasasında ise Konut Hakkı başlıklı 57. maddede 1961 Anayasasındaki yoksul ve dar gelirliye verilen öncelikten vazgeçilmiş olduğu görülmektedir (Akalin 2016: 108). 1961 Anayasasında “Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır” (T.C. 1961 Anayasası madde 49) ve “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” (T.C. 1982 Anayasası md. 57) şeklinde konut olgusuna yönelik düzenlemeler yapılmıştır.

Toplu konuta ilişkin olarak da TOKİ’ye de değinmek gerekmektedir. TOKİ, gelir düzeyi düşük kimselerin konut sahibi olması amacıyla kurulmuştur. 1984 yılında Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı kurulmuş ancak bütçenin sınırlı olmasından kaynaklı olarak yeni bir finansman modeli geliştirilmiş ve Toplu Konut Fonu kurulmuştur. Kuruluşa yönelik olarak Toplu Konut Yasası ile konut edindirme ve kredilere ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Altınsoy 2013: 60-61). 1990 yılında kuruluş, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı şeklinde ikiye ayrılmıştır (TOKİ 2023).

Evsizlik sorununa yönelik olarak merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları çeşitli uygulamalar gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı Türkiye’de evsizlik sorunu ve sosyal devlet bağlamında bu soruna yönelik yapılan uygulamalardır. Bu amaca yönelik olarak sosyal devletin Türkiye’de işleyiş biçimi ve önemli bir sorun olan evsizliğe yönelik sosyal devlet bağlamında nasıl bir yol izlediği temel alınmaktadır.

Evsizlik olgusuna ilişkin incelenmesi gereken düzenlemelerin asıl kaynağı ise kalkınma planlarıdır. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Kalkınma Planlarında yoksullara ve dezavantajlı gruplara yönelik pek çok düzenleme bulunmaktadır. Planlamalarda sokak çocuklarına ilişkin düzenlemeler bulunsa da evsizlik olgusuna ilişkin bir ilke bulunmamaktadır. Planlamada evsizlikle bağlantılı olarak barınma ve konut olgusuna yoğun bir şekilde yer verilmiştir.

3.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Toplumun yapısının hızla değişimi Birinci Kalkınma Planı içerisinde ele alınan bir konudur. Planda nüfus artışının yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda kentler ele alınmış, genel özelliklerinden bahsedilmiş ve henüz o yıllarda en büyük üç şehirde nüfusun %30'unun tek odalı evlerde yaşadığı, gecekondualarda yaşayan kişi sayısının 1,2 milyon olduğu belirtilmiştir. Barınmaya ilişkin ilkeler ise Konut başlığı altında ele alınmıştır:

“Lüks konut yapımının kısılması ve sağlık bakımından sakıncası olmayan en ucuz halk konutu tipinin seçilmesiyle daha çok sayıda konutun yapımını ve daha geniş bir kütlenin barındırılmasını sağlamak”

“Sahiplerinin oturacakları evlerle birlikte, düşük kirali halk konutları yaparak kiranın özellikle dar gelirli ailelerin imkanlarını zorlayıcı etkisini azaltmak.”

“Her türlü arsa alım-satım oyunlarını önleyici tedbirlerle, ev yaptırmak isteyenlerin uygun fiyatlarla arsa edinmesini sağlamak.”

“Gecekonduları, içinde oturanlara konut bulmadan yıkmamak. Her şeyden önce bu gecekonduaların arsa mülkiyeti problemini çözmek, kamu hizmetlerini tamamlayarak durumlarını düzeltmek, ancak çok kötü olanlarını içinde yaşayanların konut ihtiyacını karşılamak suretiyle ortadan kaldırmak.” (DPT, 1963 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında bir önceki planda olduğu gibi barınma sorununa ilişkin konular ele alınmıştır. Kentleşmenin olumlu yönleri olduğu kadar olumsuz yönlerinin de olduğu belirtilmiştir. Planda kentleşmenin hızlanarak gelecek yirmi yıl içerisinde şehir nüfusunun 25-30 milyona ulaşacağı ve 55 milyona ulaşan nüfusun yarısının kentlerde yaşayacağı yönünde bir saptama yapılmıştır. Şehirleşme ve yerleşme olguları İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın önemli konularından olmuştur.

Bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu altında göç kaynaklı oluşan barınma sorununa ilişkin ilke *“Çeşitli nedenlerle ve şekillerde göç edenlerin genel yerleşme politikasına ve şehirleşme ilkelerine uygun şekilde ve daha önceki çevrelerinin özellikle göz önünde tutularak iskani sağlanacaktır.”* şeklindedir.

Konuta ilişkin sorunlar ise Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda olduğu gibi çeşitli ilkeler doğrultusunda ele alınmıştır:

“Türk toplumunun gelecekte ulaşması istenen yaşama şartlarının gereği olan nicelik ve nitelikteki konut yapma faaliyetleri, uzun süreli programlarla düzenlenecektir.”

“Toplam yatırımlar içinde konut sektörü yatırımlarının İkinci Beş Yıllık Plan dönemi için tespit edilen oranını artırmadan, mümkün olan en çok sayıda konut üretimini sağlamak amacıyla yurt şartlarına uygun, ekonomik standartta halk konutu yapımına yönelinecektir. Şehirlerin düzenli gelişmesine yardımcı ve sağladığı tasarruf nedeniyle, ayrı ayrı konut birimleri yerine, toplu konut yapımına gidilecektir. Lüks konut yapımı sınırlanacak, ekonomik standartlar üstünde kamu konutu yapılmayacaktır”

“Niteliklerinin ve arzının özellikleri yönünden çeşitli ihtiyaç gruplarının taleplerine uygun konut üretimi özellikle toplu yapı, kooperatifleşme, yoluyla sağlanacaktır. Konut yatırımlarının sosyal özelliği nedeniyle imkanları sınırlı olan ailelere öncelik tanınacaktır.”

“Devlet, gerek finansman ve gerekse konut yapmak yönünden, konut pazarındaki gereken yerini, düzenleyici ve kendi evini yapanı destekleyici olarak alacaktır. Kendi emeği ile ev yapanların ve evlerini iyileştirenlerin çabaları sınırlı kredi, geniş ölçüde teknik yardım, mümkün olan hallerde malzeme yardımı ile ve ucuz arsa sağlanarak desteklenecektir.”

“Gecekondu sorunu konut sektörünün bütünü içinde ele alınacaktır. Bu sorun, önlemeye öncelik vererek ve bu alandaki kendi evini yapma gücünden yararlanarak çözülmeye çalışılacaktır. Gecekonducuların arsa mülkiyeti problemi şehirlerin gelecekteki gelişmesini zorlaştırıcı olmaktan çıkarılacaktır.”

“Kamu elindeki arsalar tek elden ve ucuz konut yapımını destekleyici yönde toplumun kullanımına sunulacak; gerektiğinde kiralama sisteminden yararlanılacaktır.” (DPT, 1968 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Konut üretiminin gelir düzeyi düşük kimselerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yönetilememesi gecekondulaşmayı arttırmış ve kentin hizmetlerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bunun haricinde 1950’li yıllar itibariyle yaşanan nüfus artışı ve kentleşme adına yerleşme, kentleşme, konut ve arazi politikalarının izlenmemesi kentsel yönden sorunların artışına sebep olmuştur. Bu doğrultuda Konut Birim ve Yatırım Hedefleri ilkelerinde düzenlemeler bulunmaktadır:

“Sanayileşme ve kentleşmenin gereği toplumun artan konut ihtiyaçlarının karşılanmasında ve mevcutların standartlarının geliştirilmesinde altyapı, işyeri- iskan ilişkileri, sosyal ve kültürel yaşama düzeyi dikkate alınarak işgücünün akıcılığı da engellenmeyecek bir barınma politikası uygulanacaktır. Bu amaçla yapılmakta olan mülk konutun yanı sıra özellikle düşük gelir grupları için kiralık konut yapımı önemle gözetilecek ve bu alandaki engelleri ortadan kaldıracı örgüt, yönetim ve finansman ile ilgili tedbirler geliştirilecektir.”

“Belirlenen asgari standarttaki mülk konut veya kiralık konut edinmeye ekonomik gücü yeterli olmayan grupların barınma ihtiyaçlarını karşılamada kamunun sorumluluğu paylaşması esas olacaktır. Bu amaçla kamuca arsa tahsis edilecek asgari alt yapı gerekleri karşılanmış ve parselasyonu yapılmış olanlar tamamlanacak ve bu alanlar dışında gecekondulu yapıyı engellenecektir.”

Kiralık konut ve mülk konut edinmeye ekonomik gücü olan diğer yüksek gelir grupları için sosyo-kültürel yapı ve teknik gerekler dikkate alınarak toplu konut standartları saptanacak ve bu alanda sosyal toplu konut kooperatifçiliği ve faaliyet gösterecek özel teşebbüs desteklenecektir.” (DPT, 1973 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında diğer planlarda olduğu gibi gecekondulaşma sorununa değinilmiş ve kamunun konut yapımında yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Barınma sorunu nedeniyle meydana gelen gecekondulaşma, kentleri olumsuz etkilemiş ve bu doğrultuda nüfusun yarısından fazlası gecekondularda yaşamaya başlamıştır. Barınma koşullarının kötü olması barınmanın Türkiye’deki durumu hakkında bilgi verir niteliktedir. Yine barınmaya ilişkin olarak barınma yoğunluğu konusu ele alındığında, düşük gelir gruplarının ciddi düzeyde barınma yoğunluğuna maruz kaldığı belirtilmiştir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında değinilen ruhsatlı konut üretimi ile konut ihtiyacı arasındaki açıklığın giderilememesi nedeniyle hedefe ulaşılamamasına yol açmıştır. Konut açığı ise gecekondulaşmaya neden olmuştur. Bununla birlikte yaşanan darboğazlar yapı kooperatiflerinin yaygınlaşmasını engellemiştir. Barınma sorununa ilişkin yapılması hedeflenen ilkeler ise planda konut, yatırım hedefleri başlığı altında belirlenmiştir:

“Kentsel arsa kullanımının kamu yararı gözetilecek biçimde etkin bir kanun düzenlemesi ve denetimi altında olması sağlanacak, kamu arazilerinin harita kadastro ve tapu işlerinin en kısa zamanda sonuçlandırılmasına öncelik verilecek ve kentsel gelişme alanlarında uzun dönemde konut gereksinimini sağlamak üzere kentsel arsa üretimine öncelik verilecektir. Artan konut gereksinimini karşılamak, ailelerin ucuz nitelikli ve sağlıklı konuta kavuşturulmasını sağlamak için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.”

“Konut üretimi öncelikle dar gelirli grupların konut gereksinimlerini karşılamaya dönük olarak kamu destek ve denetimi altında bu grupların sosyo-ekonomik özelliklerine uygun olarak gerçekleştirilecektir.”

“Kamu kaynaklı konut kredilerinin kullanılması ve değerlendirilmesi bir politika bütünlüğü içinde ve gerekli yeni kurumsal düzenlemeler çerçevesinde yapılacaktır. Bu kaynaklarla sınırlı bir

ödeme gücü olan gereksinme sahiplerinin kooperatifler yoluyla konut edinmeleri desteklenecektir. Yerel yönetimler toplu konut kooperatifleşmesine öncelik yapma yolunda özendirilecektir.”

“Konut planlama ve uygulamasında konut üretimine ayrılacak ulusal kaynakları, asgari sağlık koşullarını, ailenin nitel ve nicel ayrılıklarını göz önünde tutan zaman içinde bir program uyarınca gelişmesi öngörülen dinamik ve çok yönlü yeni standart tanımları geliştirilecek, gereksiz alanları azaltacak uygun boyutlara indirgenmiş sosyal konut yapımı sağlanacaktır.”

“Yerel yönetimlerin ve ilgili kamu kuruluşlarının desteği ile, gecekonduların kentsele ve sosyal altyapı tesislerinin geliştirilmesi ve gecekonduların yapılarının standartlarının yükseltilmesi programlanacaktır.”

“Bir yandan yasal kira denetimi yolları etkinleştirilirken bir yandan da kentsele arsa üretimi ve konut yapımı hızla arttırılarak kiraların düşük düzeyde tutulması sağlanacaktır.”

“Doğal yıkımlara ve özellikle depreme duyarlı yörelerde yeni yapılacak konutlarda özel standartların uygulanması ve mevcut yapıların dayanım gücünün arttırılması yolunda çalışmalar yapılacaktır.” (DPT, 1979 Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Nüfus başlığı altında *“Nüfusun sağlık, eğitim, barınma ve beslenme imkanları arttırılacak; sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve özellikle göç veren ve doğurganlığın yüksek olduğu illerde yaşayan nüfusun bu hizmetlerden faydalanması sağlanacak”* ilkesiyle barınma olgusuna değinilmiştir. Bu hususla birlikte Konut başlığı altında Toplu Konut Fonu konusu ele alınmış ve ilkelerde bu konu üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda yeni toplu konut projelerine ilişkin bilgilendirme yapılmıştır. Kentleşme konusu ise ilk dört plana nazaran daha az ele alınmıştır (DPT, 1985 Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Yerleşme-Şehirleşme başlığı altında ele alınan *“Büyük kentlerin, metropollerin ve metropolleşen yörelerin nüfuslarının artacağı, ekonomik ve sosyal etkilerin genişleyeceği dikkate alınacaktır. Bu yerlerde, fiziki plan, arsa, altyapı, ulaşım, istihdam, konut, eğitim, sağlık gibi alanlarda ağırlaşacağı anlaşılan sorunların hafifletilmesine çalışılacaktır.”* ilkesi ile nüfusun artması ve bu duruma yönelik konut sorunlarının dikkate alınacağı belirtilmiştir.

Konut hedefleri içerisinde ise *“Belediyeler öncelikle alt gelir grupları için kiralık ve mülk konut üretimi sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapacaklardır.”*

“Belediyeler belli alanları konut arsası olarak belirleyerek altyapı götürecekler, gecekondulaşmayı önlemek amacıyla “Kendi Evini Yapana Yardım” programı içinde nüve konut projeleri hazırlayacaklardır.” ilkeleri yer almıştır (DPT 1990, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Konut başlığı kapsamında *“Hızlı kentleşme ve artan nüfusun konut ihtiyacının karşılanabilmesi için konut üretimi ve sahipliği teşvik edilecek, bu amaçla kamuya ilave yük getirmeyecek şekilde uygun finansman modelleri geliştirilecektir.”*

“Kentleşme, arsa, konut ve kentsel altyapı ile ilgili tüm uygulamalar bir bütünlük içinde ele alınacak ve merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon ile gerçekleştirilecektir.”

“Büyük kentlerin yarısından fazlasını oluşturan gecekonduların yasal konut haline dönüştürebilmesi ve sağlanan rantın kamuya aktarılabilmesi için kent yenilenmesine imkân tanıyan ve kendi kendine finanse edebilecek düzenlemelerin yapılması, belediyelere arsa sağlanmasının yeniden düzenlenmesi amacıyla 775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda gerekli değişiklikler yapılacaktır.”

Düzenlemeler arasında afetlere ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak bu ilkeler 1999 Marmara Depremi’nin öncesinde yayınlanmış olmasına rağmen deprem büyük bir barınma sorununun yaşanmasına neden olmuştur.

“Afete ilişkin mevzuat günün şartlarına göre yeniden düzenlenecektir.”

“Yüzde 92’si deprem bölgelerinde bulunan ülkemizde doğal afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması yönünde çalışmalar yapılacak, afet riskini en aza indirmek için gerekli önlemler alınacaktır.”

Konut başlığına ek olarak barınma kapsamındaki bir başka ilke ise Gelir Dağılımı ve Refahın Yaygınlaştırılması başlığı altına *“Konut ihtiyacının karşılanabilmesi için konut üretimi ve sahipliği teşvik edilecek, bu amaçla uygun finansman modelleri geliştirilecektir.”* şeklinde düzenlenmiştir (DPT, 1996 Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Konut başlığı altında *“Konut üretimini ve sahipliğini teşvik etmek ve alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla alternatifli finansman modelleri geliştirilecektir.”* ilkesi yer alırken bu planlamanın barınmaya ilişkin esas konusu afet kapsamında ele alınmıştır. Marmara Depremi sonrasında yayınlanan ilk kalkınma planı olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisinde Doğal Afetler başlığı kapsamında barınmaya ilişkin düzenlemeler ele alınmıştır. Bu bağlamda konut yapımında dayanıklılığa ilişkin düzenlemeler ele alınmış, güçlendirme çalışmalarının yapılması hedeflenmiştir. Planda konutu

hasar gören ve barınma sorunuyla karşı karşıya kalan kimseler için “Konutu hasar gören herkesi hak sahibi yaparak devleti doğal sigorta durumuna getiren Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun değiştirilerek bu kapsamı sigortalamanın mümkün olmadığı koşullar ile sınırlandırılacak ve kamunun sorumluluk alanı daraltılacaktır.” ilkesi ile açıklanmıştır (DPT, 2000 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında konut ve barınma adı altında bir alt başlık bulunmamaktadır. Ancak barınma olgusuna ilişkin olarak “Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik politikaların uygulanmasında ve bunlara yönelik eğitim, barınma ve istihdam gibi hizmetlerde, merkezi idare ve mahalli idareler ile sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere tüm kesimlerin koordineli bir şekilde çalışması sağlanacaktır” ilkesi düzenlenmiştir (DPT, 2007 Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

Kentsel Dönüşüm ve Konut başlığında “Dar gelirliler başta olmak üzere, halkın temel konut ihtiyacının daha yüksek oranda karşılanması için gerekli önlemler alınacak; barınma sorununa sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilecektir.”

“Kamunun, konut piyasasında yönlendirici, düzenleyici, denetleyici ve destekleyici rolü güçlendirilecek, altyapısı hazır arsa üretimi hızlandırılacaktır.” ilkeleri yer almaktadır (DPT, 2013 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı).

3.2.11. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)

Konut başlığı altında barınma olgusuna ilişkin “Dar gelirliler başta olmak üzere, herkesin yeterli, yaşanabilir, dayanıklı, güvenli kapsayıcı, ekonomik olarak karşılanabilir, sürdürülebilir, iklim değişikliğine dirençli, temel altyapı hizmetlerine sahip konuta erişiminin sağlanması temel amaçtır.” ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda elen alına politikalar ve tedbirler:

“Kentleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacı arz-talep dengesi gözetilerek karşılanacaktır.”

“Plan döneminde dar gelirlilere ve dezavantajlı gruplara yönelik 250 bin sosyal konut üretilecektir.”

“Konut talebini ve içeriğini belirlemeye yönelik araştırmalar arttırılacaktır.”

“Konut üretiminde kalite, sağlamlık, erişebilirlik, enerji verimliliği, afetlere dayanıklılık standartları geliştirilecek ve her aşamada gözetilecektir.” şeklinde düzenlenmiştir (DPT, 2019 On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

1963 yılından günümüze değin hazırlanan kalkınma planları, ilk olarak barınma ve konut sorununa ilişkin 1960’lı yılların önemli sorunlarından olan göç ve kentleşmeye yönelik çözümler üretmeye çalışmıştır. Nitekim bu sorun uzun yıllar kalkınma planlarında yer edinen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk kalkınma planından itibaren planda yer edinen bu soruna çözüm amacıyla düşük kirali konut, dar gelirli ailelere yönelik kolaylık sağlanması, arsa mülkiyeti ve gecekondular sorununa ilişkin çeşitli çözümler yer almaktadır.

İkinci planda ise barınma sorunu yine benzer bir şekilde ele alınmış, kentteki nüfusun gelecek yıllarda artış göstereceği öngörülerek yerleşme politikasına uygun bir şekilde iskân sağlanması yer almıştır. Planda barınma konusunda sağlanması amaçlanan ilkeler arasında ise toplu konut, kredilerde iyileştirme konuları ele alınmıştır. Üçüncü plana gelindiğinde ise gecekondulaşmanın arttığına ve kentteki hizmetlerin yetersizliğine değinilmiştir. Bu doğrultuda kırdan kente göçün Türkiye üzerinde nedenli önemli bir etkisi olduğu kanısına varılmaktadır. Dördüncü Planda bu durum nüfusun yarısından fazlasının gecekonduda yaşadığına dair bilgilendirmeyle yerini almıştır.

Kalkınma planları içerisinde ele alınması gereken bir diğer konu ise depremdir. Deprem konusuna hem 1999 öncesi hem de 1999 sonrasında değinilmiştir. Ancak planlarda bu konu yer edinse dahi yakın dönemde depreme karşı hazırlıksız yakalanılmış ve bu durum barınma sorununa neden olmuştur. Son olarak barınma olgusuyla ilgili olarak dar gelirli gruplara konut sağlanması, alternatif konut ve sosyal konutlar üzerinde durulmuştur. En önemli detay ise Türkiye’de kentin her dönem önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu soruna yönelik olarak planda döneme ilişkin sorunlarla ilgili çeşitli hedefler düzenlenmiştir. Genel itibariyle planlarda kent ve barınma sorunu yer edinmiştir. Barınmaya yönelik kolaylaştırıcı adımlar atılmaya çalışılmıştır. Ancak bu durum kentleşme ve barınma sorununu durduramamıştır. Nüfus artışı, yaşanan darboğaz, deprem gibi pek çok etken barınma sorununa neden olmuştur.

Kalkınma planları incelendiğinde evsizlik; barınma ve konut olguları bağlamında ele alınmış bu doğrultuda ilkeler düzenlenmiştir. Ancak kalkınma planlarında da belirtildiği üzere planların barınma ve konut olgusuna yönelik yeteri kadar başarılı olmadığı görülmektedir. 1982 Anayasasında dar gelirli ve yoksul grupların konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik madde kaldırılrsa da temelde konut anayasal bir haktır. Bu bağlamda konut hakkına ilişkin olarak devlet tarafından düzenlemeler gerçekleştirilmelidir. Çünkü barınma sorunu günümüzde özellikle alt, orta alt gelir gruplarını ve yoksulları yakından ilgilendiren bir sorundur (Bekaroğlu Doğan 2018: 111-112).

3.3. Merkezi Yönetim Kapsamında Evsizlikle Mücadele

Merkezi yönetime ilişkin olarak Türkiye’de evsizler özelinde yapılmış ilk çalışma 2003 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından bütün il valiliklerine gönderilmiş olan “Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor” genelgesidir (Gürel 2023: 83). İçişleri Bakanlığı tarafından 2003 yılında yayınlanan genelge; evsizler için her ilde bir barınma merkezinin oluşturulmasına değinmiştir. Evsizlere yönelik olarak yapılan bir diğer çalışma ise 2004 yılında sosyal hizmetler 1. Şurasında sosyal hizmet kuruluşlarının başta büyükşehirler olmak üzere barınma evlerinin kurulması yönünde düzenlediği çalışmadır (Akyıldız 2017: 84).

Evsizlikle ilgili yapılan ve ayrıntılı bir bilgilendirme içeren bir diğer çalışma ise Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) 2010 yılında hazırladığı rapordur (Gürel 2023: 84). Rapor bir başvuru sonrasında hazırlanmıştır. Barınacağı hiçbir yer olmayan ve Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesi’nde (AŞTİ) kalmak zorunda olan evsiz bir vatandaş tarafından yapılan başvuru bu incelemenin hazırlanmasına vesile olmuştur. Raporda; engelli, yaşlı ve kadınların da bulunduğu 200’e yakın evsizin taciz ve zorbalıkla karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. İnceleme doğrultusunda TBMM raporu hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Ankara Valiliği ve Ankara Büyükşehir Belediyesi ile yapılan yazışmalarla uzmanların yerinde inceleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Yerinde incelemede; AŞTİ’de kalan 58 kişi tespit edilmiş ve görüşmelerde verilen cevaplarda taciz ve zorbalıkla karşı karşıya kalmadıklarını belirtmişlerdir. Başvuran kişi ise bahsi geçen olaylara şahit olmadığını ve duyum üzerine bilgi verdiğini belirtmiştir.

Evsizlerin barınmalarının nasıl gerçekleştiğine dair yapılan incelemede Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü ve bağlı olan diğer kuruluşların 24.05.1983 tarihinde ve 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’na göre kanun içerisinde ise evsizlerle ilgili olarak herhangi bir kuruluşun bulunmadığı saptanmıştır. Ancak 1997 yılında sokakta yaşamını sürdüren ve çalışan çocuklar için açılan Ulus Çocuk ve Gençlik Merkezi ve Behice Eren Çocuk ve Gençlik Merkezi, kış aylarında Mayıs 2008’e kadar evsizlerin barınabilmesi için hizmet vermiştir. Ancak bakım ve personel giderlerinden kaynaklı olarak bu hizmete son verilmiştir. Kış aylarında evsizlerin valiliğe müracaat etmeleri doğrultusunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından otellere yönlendirilmiş ve masrafları vakıf tarafından karşılanmıştır. Tüm bu incelemeler doğrultusunda Ankara Büyükşehir Belediyesi evsizlerin barınması amacıyla Günlük Barınma Evi açmıştır.

Günlük Barınma Evi kış aylarının ve sokağın tehlikelerine karşın evsizlerin koruma ve barınma, temizlik ve beslenme gibi ihtiyaçlarını kısmen de olsa giderebilme amacıyla açılmıştır. Günlük Barınma Evi’nde 18 yaş üzeri evsizler kalabilmekte, bu yaş grubunun içerisinde engelliler ve psikolojik rahatsızlıkları olan kimseler bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kadınlar Kadın Sığınma Evi’ne yönlendirilmektedir (TBMM Faaliyet Raporu 2010: 222-224).

Evsizlere ilişkin yapılan bir diğer düzenleme ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yayınladığı genelgedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB) 2017 yılında yayınladığı ve illerin valiliklerine gönderilen genelgede, kış aylarında evsizlerin sokakta kalmamasıyla ilgili açıklama yapılmıştır. Genelgede evsizlere yönelik yapılan açıklamalar ise;

“Bu kişilerin öncelikli olarak kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilebilmesi, kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilememeleri halinde pansiyon, otel gibi yerlerde konaklamalarının sağlanabilmesi veya bir mekânın bu kişilerin kışı geçirebilmeleri için tahsis edilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması,

Temel gıda ve giyim ihtiyaçlarının giderilmesi, temel sağlık kontrollerinin yapılmasının sağlanması, temizlik (banyo, tuvalet, saç kesimi) ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi,

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile iş birliği içerisinde Sosyal Hizmet Merkezlerine yönlendirilmelerinin ve takibinin yapılması,

Bu kapsamda oluşan giderlerin SYD Vakıfları tarafından vakıf imkanları çerçevesinde karşılanması hususunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi” şeklinde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda Valilik ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ile çalışılmış, erkek evsizler İBB'ye ait spor komplekslerinde, kadın evsizler de İBB'ye bağlı olan Kayışdağı Darülaceze Merkezi'nde kalmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2017'den aktaran Yeter 2018: 40-41).

2020 yılında ise evsizlerle ilgili yapılan çalışmalar arasında *“Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi”* bulunmaktadır. Proje koronavirüsün en çok etkileyeceği evi ve kimsesi olmayanlara yönelik bir projedir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olan İl Müdürlükleri beraberinde belirli kararlar alınmıştır. Proje;

“İllerde evsiz, mekânsız ve kimsesiz kişiler tespit edilerek öncelikli olarak il sınırları içerisinde bulunan kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilecek. İlgili kişilerin, kamu kurumu misafirhanelerine yerleştirilememeleri halinde pansiyon, otel vb. yerlerde konaklamaları veya bir mekânın bu kişilere salgın tehdidi ortadan kalkıncaya kadar tahsis edilmesi sağlanacak.

Konaklatılma öncesi ve konaklama sırasında periyodik aralıklarla sağlık kuruluşlarından destek alınarak bu kişilerin kontrollerin yapılması, hastalık, bulaşma yolları ve alınabilecek kişisel tedbirler konusunda bilgilendirmenin yapılması sağlanacak.

Konaklatılan kişilerin temizlik, sağlık, temel gıda, giyim ve diğer ihtiyaçları giderilecek. Bu kapsamda oluşan giderler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çerçevesinde karşılanacak.

Kaynak tahsisi yapılan ya da Vakıf kaynağı ile uygulanan projelerde, “Evsizlere Konaklama Projesi” kapsamında hizmet sunulan kişi ve konaklama bilgileri Sosyal Yardım Hizmetleri Bilgi Sistemi veri tabanına işlenecek.

Sağlık Bakanlığı'nın salgın ile ilgili duyuruları takip edilerek, uygulamaya ilişkin talimatlara riayet edilecek. Şüpheli durumlar olması halinde ivedilikle sağlık hizmet birimlerine bildirilecek.” şeklinde düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu proje 81 ilin Müdürlük ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gönderilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2020). Projeye ilişkin bilgilendirme ise Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı 2022 Faaliyet Raporu'nda yer almış normal şartlarda yalnızca kış aylarını kapsadığı ancak pandemi nedeniyle tüm yıl devam ettiğine ilişkin açıklama yapılmıştır. 2022 yılı içerisinde Evsizlere Konaklama Projesi kapsamında 5.285 kişinin konaklaması sağlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2022: 142).

Evsizlere yönelik yayınlanan bir başka genelge ise 2021 yılında yayınlanmıştır. 81 ilin valiliklerine gönderilen “*Kalacak Yeri Olmayan Vatandaşlar*” genelgesi bütün il ve ilçelerde kalacak yeri olmayan kimselerin belirlenip barınacak yer sağlanmasına yönelik açıklama yapılmıştır. Genelgede kamu kurum ve kuruluşlarının misafirhaneleri öncelikli alan olarak kabul edilmiş bu alanların yeterli gelmemesi halinde pansiyon, otel gibi alanlarda ücretsiz kalınabileceği açıklanmıştır. Kalacak yeri olmayan kimselerin sağlık kontrolü, temel gıda, giyim ve sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanacağı da belirtilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra sosyal sorumluluk kampanyaları ile evsizlere yönelik farkındalığın artmasına ilişkin çalışılacağı ve aileleriyle bağlantı kurularak evlerine dönmelerine ilişkin destek verileceği de eklenmiştir (İçişleri Bakanlığı 2021).

3.4. Yerel Yönetimler Kapsamında Evsizlikle Mücadele

Yerel yönetimlerin evsizlik sorununa ilişkin olarak gerçekleştirdiği projeler kapsamında Türkiye'nin nüfusu en yüksek dört şehri incelenmiş ve evsizlikle mücadele kapsamında yapılan bazı çalışmalar ele alınmıştır. Çalışmada yer alan dört şehir; İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'dır. İncelenen ilk şehir ise evsiz nüfusunun büyük bir bölümünün bulunduğu İstanbul'dur.

Küresel kent niteliğindeki İstanbul, evsizliğe yönelik yapısal değerlendirmeler yaparken önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Bekaroğlu Doğan 2018: 94-95). Nitekim Türkiye'deki evsizlerin büyük bir çoğunluğu İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'da yaşayan evsizler nüfusun gündüz olduğu kadar gece de yoğun olduğu Taksim, Kadıköy, Bakırköy, Eminönü, Balat ve Beşiktaş bölgelerinde yaşamaktadır (Yeter 2018: 39). Sokaklarda yaşamını sürdüren evsizler özellikle Beyoğlu'nda sıklıkla görülmektedir. Beyoğlu'ndan sonra en çok görüldükleri bir diğer ilçenin de Fatih olduğu saptanmıştır (Bekaroğlu Doğan, 2021a). İstanbul Planlama Ajansı'nın Ocak 2023'te gerçekleştirdiği bir araştırmada evsizlerle en çok karşılaşılan alanların ise %40'ının parklar, %34'ünün

köprü altları, %31'inin metro istasyonları ve %19'unun otobüs durakları olduğu tespit edilmiştir (İstanbul Planlama Ajansı 2023: 10).

Evsizlere yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde ise 2020 ve sonrası dönemi ele aldığımızda çeşitli uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. İBB tarafından uzun yıllardır evsizlere yönelik sürdürülen hizmetler pandemi döneminde de devam etmiştir. Pandemi döneminde günde ortalama 165 evsiz Bağcılar, Beyoğlu ve Fatih'teki otellerde kalmış sonrasında ise COVID-19 testi negatif çıkanlar Florya Engelliler Kampı'na gönderilmiştir. Kadın evsizler de İstanbul Darülaceze Müdürlüğü Kayışdağı Yerleşkesi'nde misafir edilmiştir (İBB 2020). Pandemi yardımları kapsamında evsizler kampında bulunan evsizlere üç öğün yemek sağlanmış, barınma ve sağlık ihtiyaçları karşılanmıştır (İBB Faaliyet Raporu 2021).

Bununla birlikte Sosyal Destek Amaçlı Nakdi Destekler içerisinde evsizlere yönelik olarak ilaç, tedavi, barınma gibi hizmetler sağlanmıştır. Afet Koordinasyon Merkezi'nin (AKOM) hava şartlarına ilişkin uyarısı kapsamında kışın sokakta kalan evsizlere kış yardımı yapılmıştır. Yardım kapsamında vatandaşların evsizleri bildirmelerine yönelik olarak 153 Çözüm Merkezi'ne yapılan ihbarlar etkili olmuş, bu ihbarlar ile evsizler tesislere getirilmiş, misafirhanelerde ihtiyaçları karşılanmış ve memleketlerine gitmek isteyenlere ise ulaşımları için yardım edilmiştir.

Evsizler için oluşturan barınakları incelediğimizde pandemide Florya Engelliler Kampı'nda 14 gün boyunca gözlem gerçekleşmiş, sonrasında erkek evsizlere Esenyurt İstanbul Çevre Yönetimi Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi (İSTAÇ) Binası'nda hizmet sağlanmıştır. Esenyurt'taki misafirhane ve oteller de yine erkek evsizlere yönelik olarak kullanılmıştır. Sokakta yaşayan diğer evsizler de sosyal çalışmacıların incelemeleri doğrultusunda Kadın Sığınma Evleri ve bakım merkezlerine yerleştirilmiştir.

Evsizlere yönelik olarak verilen bir diğer hizmet ise aşevi araçları hizmetidir. Bu araçlar; hastane acil servisleri, kütüphane, ana ulaşım alanları, acil durum ve doğal afetlerde, Ramazan ayı içerisinde iftar ve sahur vakitlerinde, dini ve milli bayramlarda hizmet vermiştir (İBB Faaliyet Raporu 2021).

2022 İBB Faaliyet Raporu incelendiğinde evsizlere yönelik hizmetlerin devam ettiği saptanmış, raporda yer alan bilgilere göre 2022 yılında Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Aralık ayları içerisinde evsizlere yönelik hizmetten yararlanan kişi sayısının 4.370 olduğu tespit edilmiştir (İBB Faaliyet Raporu 2022).

2023 Ocak ayında Esenler İstanbul Otogarı'nda açılan misafirhane; evsizlerin barınma, gıda ve hijyen ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu ihtiyaçların karşılanmasına ek olarak psikolojik ve sosyal destek sağlanması amacıyla çalışmalar planlanmıştır. 2021 yılından itibaren İBB Bölgesel İstihdam Ofisleri Darülaceze kurumu aracılığıyla 366 evsiz işe yönlendirilmiştir (İstanbul Planlama Ajansı,2023). İPA

tarafından 2023 yılında hazırlanan “İstanbul Sokaklarında Kışı Geçirenler Evsizler Kentin ve Politikanın Neresinde?” çalışmasında evsizlere yardım faaliyetleri sınıflandırmıştır.

Tablo 4

İstanbul’da Evsizlere Yönelik Yardım Listesi

Çözüm Kaynağı	1.Derece Çözümler: Gıda, kıyafet ve hijyen destekleri	1.Derece Çözümler: Geçici barınma desteği	2. Derece Çözümler: Psikososyal destek	2.Derece Çözümler: İstihdam ve mesleki eğitim
Evsizin bireysel başvurusu	İlçe Belediyesi	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı 7/24 bakım merkezleri (65 yaş üstü ve engellilik durumunda)	Sivil Toplum Kuruluşları (Hayata Sarıl Derneği ve Erdemliler Dayanışması güncel olarak hizmet vermektedir)	İBB Bölgesel İstihdam Ofisleri
Vatandaş ihbarı (153 İBB Çözüm Masası veya 112 Acil Yardım Hattı)	MEB Halk Eğitim Merkezleri	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları’ nın anlaşmalı olduğu oteller (sadece kış aylarında)	Diyanet İşleri Başkanlığı (Müftülükler yoluyla manevi sosyal hizmet verilmekte ve proje bazlı madde bağımlılığı çalışmaları yapılmaktadır)	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR)
İlçe Zabıtası	Sivil Toplum Kuruluşları	İBB Esenyurt Kıraç Misafirhanesi (sadece kış aylarında ve erkekler için)	İstanbul Otogarı Misafirhanesi (çok yakında psikologlarıyla birlikte bir sosyal hizmet merkezi olarak çalışmaya başlayacaktır)	
İlçe Emniyet	Camiler	İBB Darülaceze Kayışdağı Misafirhanesi (sadece kış aylarında ve kadınlar için)		
İBB Zabıtası	Esnaf, mahalleli ve hayırseverler	İBB’nin anlaşmalı olduğu oteller (sadece aile evsizliği için)		

Kaynak: (İstanbul Planlama Ajansı 2023: 13).

Yardım sistemi en iyi şekilde işlediğinde ortaya yukarıdaki sistem çıkmaktadır. Ancak birinci basamak tam olarak işlevini gerçekleştirmediğinde ikinci basamak yardımları kalıcı nitelikte olmamaktadır (İstanbul Planlama Ajansı 2023: 13). Bu yardımlar doğrultusunda evsizlikle mücadele edilmekte ve evsizlere yönelik hizmetler verilmektedir. Birinci derece çözümler somut ihtiyaçlara yönelik iken ikinci derece ihtiyaçlar psikoloji ve istihdam içeriklidir. Bununla birlikte yardım yapan kuruluşların hem yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları hem de camiler, esnaf vb. gibi hayırseverlik anlayışına göre yardımlar yapanlar olduğu görülmektedir.

İBB'ye ek olarak valilik talimatıyla gerçekleşen “*Kimse Dışarıda Kalmasın! Misafir Edelim*” çalışması ise evsizlere yönelik yapılan çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Kış mevsiminde ve 39 ilçede başlatılmış olan çalışma ilk olarak 2019 yılında valilik, kaymakamlıklar ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının uygulamaya başladığı bir çalışmadır. Bu çalışmada evsiz kimselerin ihtiyaçları karşılanmış ve otellerde misafir olarak kalmışlardır. Valilik tarafından 112 Acil Çağrı Merkezine bildirimleri konusunda da bilgilendirme yapılmıştır (T.C. İstanbul Valiliği 2023).

İstanbul sonrasında evsizliğe ilişkin yapılan uygulamaları ele alacağımız bir diğer şehir ise Ankara'dır. Ankara Büyükşehir Belediyesi 2009 yılında sokak ve terminalde yaşamını sürdüren kimselere ilişkin olarak Günlük Barınma Evi Hizmeti ile evsizlere hizmet sağlamıştır. Bu uygulama haricinde Ankara Valiliği'nin adımıyla 2010 yılında proje kapsamında Kimsesizler Oteli açılmış ve Ulus'ta bulunan bu otel AŞTİ'de yaşayan evsizlere tahsis edilmiştir. Bu uygulama her yıl devamlılığını korumuş ve evsizlerin temel ihtiyaçları da sağlanmış, daha iyi bir yardım olanağı adına sosyal hizmet uzmanı, güvenlik, polis, şoför ve valilik personelleri de yardım amacıyla görev almıştır (Gürel 2023: 93). Ankara Valiliği tarafından yürütülen “*Kimsesizlerin Kimsesi Olma Projesi*” kış mevsiminde evsizlere barınma ve rehabilite hizmeti sağlanmıştır. Proje ile barınma hizmetinin yanı sıra iki öğün yemek, giysi kişisel bakım ve eşya yardımı gerçekleştirilmiştir. Projede 61 yaşını doldurmuş olan ve engelli olan kimselere ilişkin olarak rehabilitasyon ve isteğe bağlı huzurevine yerleştirilme gerçekleştirilmiştir (T.C. Ankara Valiliği 2020).

Ankara'daki Barınma Evi hizmeti sokağa atılmış, evini terk etmek durumunda kalmış ve sokakta yaşamak zorunda olup barınma alanı bulunmayan kimseler için oluşturulmuş bir merkezdir. Ulus ve Altındağ'da bulunan Barınma Evi günlük ihtiyaçlarına ilişkin evsiz ve kimsesizlere yardımcı olmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi 2021).

Evsizlere yerel yönetimler tarafından yapılan çalışmalar içerisinde ele alınan bir diğer şehir olan İzmir için ise İzmir Büyükşehir Belediyesi çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Evsizlere yönelik olarak Büyükşehir Belediyesi tarafından evsizler konaklama amacıyla otellere yönlendirilmektedir. Bu

hizmetin yanı sıra Müyesser Turfan Geçici Erkek Konuk Evi de evsizlere yönelik sağlanan bir başka hizmettir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olan Müyesser Turfan Geçici Erkek Konuk Evi gelen ihbarlar doğrultusunda evsizleri bulunduğu yerden alarak barınma merkezine getirmekte ve sağlık kontrollerini yapmaktadır. Temel ihtiyaçları karşılanan evsizler için sağlık sorunlarına yönelik olarak da Eşrefpaşa Hastanesi'nden destek alınmaktadır. Bu hizmetlere ek olarak psikolojik destek de sağlanmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirdiği bir başka hizmet ise Tarihi Basmane Hamamı'nın pazartesi ve perşembe günleri evsizlere hizmet verilmesidir. Bu uygulamayla birlikte giyim, temizlik ve kuaför hizmetleri de sağlanmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi 2022).

Son olarak değineceğimiz şehir ise Bursa'dır. Bursa Büyükşehir Belediye tarafından 2000-2001 yılları içerisinde kış aylarında barınma çalışmaları sağlanmaya başlanmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesi Erkek Konuk Evi tarafından evsizler için hizmet verilmiştir. Bu konukevi öncesinde barınma evi ve misafirhane konumundayken 2006-2007 yıllarında başka bir bina barınma evi hizmeti vermiş son olarak 2011-2012 yılında erkek konukevi kurulmuştur. Kurum Kasım ayında açılmış, Nisan ayına kadar faaliyetini sürdürmüştür. Ancak kurum havalar ısınınca kapanmıştır (Gürel 2023: 89).

Bursa Büyükşehir Belediyesi projelerinden olan Ürünlü Erkek Konukevi'nde üç öğün yemek hizmeti, 24 saat sıcak su sağlamakta ve sağlık kontrolü yapmaktadır. Öncesinde yalnızca kış aylarında hizmet veren bu kuruluş 12 aylık bir hizmet şekline çevrilmiştir. İhtiyaçların yanı sıra "Yeni Bir Hayat Projesi" ile evsizlerin tavuk ve koyun yetiştiriciliği, mantar üretimi gibi işlerle gelir elde etmelerine ve meslek edinmelerine olanak vermiştir (Bursa Büyükşehir Belediyesi 2021). Yılın 12 ayı da hizmet sağlayan kuruluş, evsizlerin yalnızca kış aylarında değil tüm aylarda çeşitli ihtiyaçlarının olduğuna ilişkin bir örnek niteliğindedir (Gürel 2023: 91).

3.5. Sivil Toplum Kuruluşları Kapsamında Evsizlikle Mücadele

Sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları genel itibarıyla benzer niteliktedir. Bu amaçlar incelendiğinde sokaktaki evsizlere yemek dağıtımı, giysi sağlanması gibi yardımlar karşımıza çıkmaktadır (Yeter 2018: 142). Evsizlere yardım çalışmaları gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarından bazıları örnek niteliğinde çalışmada incelenmiştir.

3.5.1. Çorbada Tuzun Olsun (ÇOTUN)

Çorbada Tuzun Olsun 2017 yılında İstanbul'da kurulan bir kuruluştur. Çorbada Tuzun Olsun, Beyoğlu başta olmak üzere Beşiktaş, Kadıköy, Fatih, Şişli ve Üsküdar gibi pek çok semtte çalışmalarını sürdürmektedir. Kuruluş, evsizlere sıcak gıda dağıtımını yapmakta ve evsizlerin günlük ihtiyaçlarının

giderilmesi amacıyla hareket etmektedir. Çorbada Tuzun Olsun' un yardım sağlama esnasında öncelikle keşif ve sosyal izlemeyle başlamakta, evsizlerin temel ihtiyaçlara erişimini sağlamakta ve topluma kazandırılıp barınma olanağına sahip olmalarını sağlamaktadır (Çorbada Tuzun Olsun 2023).

Kurulduğu günden bugüne sıcak gıda yardımının yanı sıra evsizlerin tedavileri amacıyla destek sağlanmış, 5069 aynı kıyafet ve eşya yardımı, 2992 paket aynı gıda yardımı yapmıştır. Paket yardımları haricinde 850 evsiz sosyal izleme ile takip edilmiş, 47 evsiz ise topluma kazandırılmıştır (Çorbada Tuzun Olsun 2023).

Genel itibarıyla ÇOTUN evsizlerin topluma katılımlarını sağlama, onları rehabilite etme, barınma ve istihdamlarını sağlayamaya çalışmaktadır. Daha sonrasında topluma kazandırılmış olan evsiz bireyler diğer evsizlere gönüllü olarak yardım etmektedir (Şehrin İyi Hali 2023). ÇOTUN diğer gönüllü kuruluş, üniversite kulüpleriyle ve şirketlerle de bağlantı kurarak çalışmalarını sürdürmektedir. Tüm bu yardımlar haricinde iki önemli yardımı da ele almak gerekmektedir. Bunlardan ilki pandemi dönemine ilişkin yapılan çalışmalardır. COVID-19'u biyolojik afet olarak nitelendiren ÇOTUN, pandemi döneminde evsizlere yönelik bir rapor hazırlamıştır. Bu süreçte "Evde Kal" açıklaması doğrultusunda evsizlerin kişi ya da gruba özel belirli bir alanda karantinaya alınması ya da daha büyük bir karantina alanı oluşturulması önerisini sunmuştur. Bir başka önerileri ise yetersiz alan ya da evsiz bireyin kapalı alana gitmek istememesinden kaynaklı olarak evsizlerin buldukları sokakta karantina kurallarına uymalarıdır. Bahsi geçen ilk model Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından "Evsizlere Konaklama Projesi" adı altında uygulanırken, ikinci model ise İBB tarafından pandemi tesisi kapsamında uygulamaya konmuştur (Sivil Toplum Destek 2022).

ÇOTUN'un önemli yardımlar yaptığı bir diğer önemli sorun ise 6 Şubat 2023 Depremi'dir. ÇOTUN deprem bölgesine yardım amacıyla sahada bulunmuş ve depremzedelere yardım ulaştırmıştır (Çorbada Tuzun Olsun 2023).

3.5.2. Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği (Şefkat-Der)

Şefkat-Der 1995 yılında kurulmuş olan bir yardım derneğidir. Şefkat-Der olarak bilinen yardım derneğinin tam adı ise Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği'dir. Şefkat-Der herhangi bir ayırım yapmaksızın sokakta yaşam mücadelesi veren evsizlere yardım etmeyi hedeflemektedir. Bu evsiz grubunun içerisinde yer alan şiddet mağduru ve cinsel istismara maruz kalanlara, genelev ve pavyonda çalışmak zorunda kalan kadınlara, sokak çocuklarına, mülteci ve sığınmacılara, yoksullara kısacası insan hakları ihlaline uyan herkese yönelik yardımı hedeflemektedir. Tüm bu özelliklerine ek olarak dini

ya da siyasi bağlamda bağlantısı olmayan ve ırk, dil, din mezhep, ideoloji ayırt etmeksizin çalışmalarını sürdüren bir sivil toplum kuruluşudur. Şefkat-Der'in son dönemlerdeki önemli çalışmaları arasında ise Eylül 2014 tarihinden günümüze kadar devam eden “Evsizler için Her Gün Her Yerde 24 saat Çorba Battaniye Mont Tulum Şemsiye ve Evsizler Evleri Açılması Seferberliği” etkinliği bulunmaktadır. Bunun dışında 2000 yılından beri belirli zaman dilimlerinde “Sokaklarda Yaşam Mücadelesi Veren Evsizlerimiz için 1 Gece Sokakta Yaşama” farkındalık etkinlikleri düzenlenmektedir (Şefkat-Der 2023).

Şefkat-Der'in kadın ve erkek evsizlere yönelik olarak mahremiyet konusuna dikkat etmesi ve barınma konusunda bu hususa göre düzenleme yapması da derneğin bir başka özelliğidir (Akyıldız 2020: 135).

3.5.3. Erdemliler Dayanışması Derneği (ErDay-Der)

2015 yılında İstanbul Üsküdar'da kurulmuş olan bu dernek sokakta yaşayan evsizlere barınma, gıda, kıyafet ve psikolojik destek sağlamaktadır (Erdemliler Dayanışma Derneği 2023).

Barınma imkânı sağlanamadığı durumlarda ise evsizlerin duş alabilmeleri ve temiz kıyafetlere ulaşabilmeleri sağlanmaktadır. Belirli bir sayıda evsize barınma imkânı sağlayabilen ErDay-Der bu imkânı sağlayamadığı evsizlere duş alma ve kıyafet yardımı yapmaktadır. Haftanın beş günü çorba dağıtımı yapılmakta olmasına rağmen ErDay-Der başkanı çorba dağıtımının evsiz için alışkanlık haline geleceğini ve kalıcı nitelikte bir yardım için daha kalıcı adımlar atılması gerektiğini belirtmektedir (Sivil Sayfalar 2019).

3.5.4. Umut Çocukları Derneği

1992 yılında kurulmuş olan ve öncesinde Barınacak Yeri Olmayan Çocuk ve Gençleri Koruma ve Geliştirme Derneği ismindeki dernek 1999'da Umut Çocukları Derneği ismini almıştır. Gelir durumu kötü ailelerin çocukları, sokakta çalışmak zorundaki çocuklar, eğitimlerine ara veren ya da kısmi olarak devam edebilen çocukların ailelerine ulaşip temel ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Çocuklara yönelik olarak dernek tarafından yapılan bir diğer çalışma ise meslek atölyelerine yönlendirilmeleri ve suç, madde gibi unsurlardan uzak durmaları için çocuğu ve ailesini bilinçlendirme çalışmasıdır. Derneğin bir diğer uygulaması da ailesinden ya da devletin himayesinden ayrılarak sokaklarda yaşayan, evinden ayrılmış olan, zor koşullarda çalışan ve madde bağımlısı olan çocuk ve gençleri sağlıklarına kavuşturmak, onların iyileşme süreçlerini takip etmek ve meslek, eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapmaktadır (Umut Çocukları Derneği 2023).

3.5.5. Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği

2014 yılında İzmir'de Sibel Arslan ve Ece Altınörs isimli iki arkadaşın başlattıkları çorba pişirme hareketi sosyal medyanın da etkisiyle birçok gönüllüye ulaşmıştır. Yardımseverlerin de desteği

beraberinde gelişen ve sonrasında 2018’de hareketin başlatan gönüllülerden biri olan Sibel Arslan’ın vefatı sonrasında bu yardım hareketini yaşatmak isteyen arkadaşları Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği ismiyle yardımlarını iletmişlerdir (Sokak Çorbacıları 2023).

Dernek çorba dağıtım günlerinde bir araya gelerek evsizlere ve ihtiyaç sahibi kimselere yardımda bulunmaktadır. Yapım ve dağıtım aşamasında gönüllü olarak çalışan kimseler Çarşamba ve Cumartesi günleri dağıtım faaliyetini gerçekleştirmektedir. Hazırlama ve dağıtım yardımı haricinde bağış yardımı da derneğin kabul ettiği diğer yardım türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Nakit yardımı haricinde çorba malzemesi yardımı da kabul eden dernek ihtiyaç sahiplerinin farklı semtlerdeki evlerine ulaşarak çorbaları onlara ulaştırmaktadırlar (Dokuz Eylül Gazetesi 2019).

3.5.6. Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Evsizlere yönelik yardım sağlayan bir başka kuruluş ise Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’dir. Dernek 2018’de İstanbul’da kurulmuş ve evsizlere gönüllü katılımcılarla birlikte yemek dağıtımını gerçekleştirmektedir. Dernek her gün saat 18.00’de Fatih’te gönüllülerle birlikte yemek dağıtımını yapmaktadır. Başlangıçta sokaktaki evsizlere yönelik yemek yardımı yapan dernek daha sonrasında evsizlerin bulunduğu acil servis, sokak ve parklarda da dağıtım yapmaya başlamıştır. Dernek pandemi koşullarında da evsizlere yemek dağıtımını sağlamıştır. Dernek başkanının bu derneği kurarken değindiği en önemli konulardan biri ise kişiyi kırmadan yardım edebilmektir (Gölge Haber 2023).

Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, yemek yardımı haricinde giysi yardımı ve hijyen desteği de sağlamaktadır. Tüm bu yardımlarla birlikte çocuklar ve kadınlar için atölyeler düzenleyen dernek huzurevinde de etkinlikler düzenlemektedir. Bu yardımlara ek olarak dernek, 6 Şubat 2023 Depremi sonrasında afet bölgelerinde yardım çalışmaları gerçekleştirmiştir. Ayrıca İstanbul’da derneğin olduğu alanda Ramazan ayı boyunca bir depremzede aileyi iftar yemeğinde ağırlamıştır (Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği 2023).

3.5.7. Hayata Sarıl Derneği

Evsizlere yardım amacıyla kurulmuş olan bir diğer dernek 2017’de kurulmuş olan Hayata Sarıl Derneği’dir. Dernek aile içi cinsel taciz mağduru olan ve uzun süre sokaklarda yaşamış olan Ayşe Tükrükçü tarafından kurulmuştur. Derneği kurmadan önce Şefkat-Der’den destek almış olan Ayşe Tükrükçü dezavantajlı gruplar için Hayata Sarıl Derneği’ni sonrasında ise evsizler için hizmet veren Hayata Sarıl Lokantası’nı kurmuştur. Lokantanın işleyiş biçimi öğle saatlerine kadar restoran olarak işletilecek şekilde kurulmuş ve bu doğrultuda ek bir yemek için alınan ödemeleri de bağış olarak kabul etmektedir. Bu lokanta akşamları ise aşevi olarak evsizlere hizmet etmektedir. Lokantada ünlü şefler de destek amacıyla görev almıştır. Derneğin yardım çalışmaları içerisinde yemek yardımı haricinde

evsizlerin hayatlarını yeniden kurabilmeleri amacıyla hukuk, psikoloji, eğitim ve sağlık gibi alanlarda da destek alabilmeleri bulunmaktadır. Dernek, bireysel ve kurumsal katkılar doğrultusunda yardımlarını sürdürebilmektedir (Borgen Project 2023).

Evsizlere yönelik yardımlarına pandemi döneminde de devam eden Hayata Sarıl Lokantası, işletmelerin pandemi sürecinde kapalı olmasına rağmen evsizlere paket halinde yemek yardımı yapmaya devam etmiştir (Hayata Sarıl Lokantası 2020).

3.5.8. Aşhane Gönüllüleri

Aşhane Gönüllüleri başlangıçta çorba dağıtımı ile evsizlere yardım sağlamış, sonrasında ise Fatih ve Üsküdar semtlerinde yemek dağıtımı yapmaya başlamıştır. Dernek yalnızca evsizlere özel hizmet vermekte ve gönüllüler aracılığıyla evsizlere hizmet sağlamaktadır. Herhangi bir bağlantısı olmamakla birlikte sivil bir hareket olarak nitelenmektedir. Diğer STK'lara nazaran daha küçük ölçekli olan bu oluşumun bir başka farklı yanı ise para yardımı kabul etmemeleridir. Aşhane' nin evsizlere yönelik yaptığı çalışmaların içerisinde çorba yapımı, dağıtımı ve diğer hizmetlerin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır. Öğrencilerin de gönüllü olarak yer aldığı bu oluşum "*Komşum Aç Yatmayacak*" felsefesini benimseyerek yardımlarını sürdürmektedir (Kardeşlik Seferberliği 2023).

Sivil toplum kuruluşlarının evsizlere yönelik yaptığı çalışmalar incelendiğinde gönüllülük ve yardımseverlik olguları ön plana çıkmaktadır. Derneklerin işleyiş mekanizmaları incelendiğinde temel ihtiyaç yardımı, sosyal yönden destek ve evsizlik durumu haricinde deprem gibi diğer olumsuz durumlarda da yardım faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir. Merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları haricinde özel sektör ve bireysel yardımlar da yardım sağlayıcı görevindedir. İşletmelerin dolaylı olarak dernek ve vakıflara yaptığı destekler ve yapılan ortak sosyal sorumluluk projeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Doğrudan yardım sağlayan işletmeler ise sosyal hizmet bağlamında ihtiyaca yönelik hizmetleri sunmaktadır. Diğer yardım aracı olan bireysel yardımlar ise merkezi, yerel ve sivil toplum kuruluşlarının sınırlı olduğu durumlarda yerel bağlamdaki kanaat önderleri, muhtarlar ve din görevlilerinin yardımlarda etkin olmaları ile sağlanmaktadır (Akyıldız 2020: 140-141).

Merkezi yönetim ve yerel yönetimler bağlamında evsizlere ilişkin yapılan çalışmaların devamlı ve uzun süre varlığını sürdürebilecek çalışmalar olmadığı, evsizliğin yalnızca kış aylarında düzenlemeler ile geçici çözüm üretilen bir sorun olarak ele alındığı görülmektedir (Gürel 2023: 85). Sivil toplum kuruluşları özelinde ise sosyal yardımların evsiz kimselerin sorununu çözmede yetersiz kaldığı ve evsiz ve evsizlere yardım eden gönüllülere de olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Yeter'in çalışmasında gönüllü bir katılımcının çorba dağıtımının evsiz kimse için yeterli olmadığı ve de yardımın devamlılığından kaynaklı evsizi hareketsizleştirdiğini belirtmiştir. Bu durumun gönüllü çalışanları da

olumsuz yönde etkilediği ve gönüllü olarak çalışan kişi sayısının azaldığı belirtilmiştir (Yeter 2018: 42-43).

Son yıllara ilişkin bir değerlendirme yapıldığında hem göç dalgası hem de onun haricinde evsizliğe neden olan diğer faktörler evsizliğin artış göstermesine neden olmaktadır. Pandemi sürecinin de etkisiyle yoksulluk daha da büyüyen bir sorun haline gelmiş, tüm bu sorunlar beraberinde evsizlik riski artmıştır. Köklü bir politika üretilmemesi de hem yoksulluğun hem de evsizliğin artacağı yönünde kendini göstermektedir (Sivil Toplum Destek 2022).

Bu aşamada yapılması gereken uygulamalar incelendiğinde bireysel ve yapısal nedenler doğrultusunda evsizlik sorununa ilişkin çözümlerin uygulanmasının gerektiği görülmektedir. Bireysel sorunlara yönelik olarak yerel yönetimler tarafından aile içerisinde yaşanan sorunlarla ilgili olarak aile danışma merkezlerinin kurulması var olan merkezlerin ise güçlendirilmesi gerekmektedir (Taşçı 2017: 44). Bireysel bağlamda bir diğer sorun olan bağımlıklar için tedavilerin sağlanması gerekmektedir (Akyıldız 2020: 339). Bu doğrultuda özellikle madde bağımlılığına yönelik olarak kamusal ve maddi destekler ile yerel yönetimlere destek sağlanarak bu bağımlılığa yönelik tedavi hizmeti sağlanmalıdır (Bekaroğlu Doğan 2018: 266). Bu sorunların çözümü adına aktif politikalar doğrultusunda hareket edilmesi gerekmektedir.

Aktif politikalar haricinde yapılması gereken bir başka uygulama ise barınak sağlamaya yöneliktir. Evsizlerle ilgili yapılan çalışmalara ek olarak onlara barınma alanı sağlanması oldukça önemli bir husustur. Bu konu "*Evsizler İçin Sürdürülebilir Barınak Tasarımı; İstanbul Örneği*" isimli çalışmada ele alınmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Barınma konusuna ilişkin olarak sürdürülebilir mimarlık konusundan yola çıkılarak sürdürülebilir barınma alanlarının yapılabilirliği tartışılmıştır. Barınma konusunda sürdürülebilirlik konusuna ilişkin olarak sürdürülebilir mimarlık; "*içinde bulunduğu koşullarda ve varlığının her döneminde gelecek nesilleri de göz önüne alarak, yenilenebilir enerji, su, malzeme ve bulunduğu alanı verimli şekilde kullanan, sağlık ve konfora önem veren yapılar üretme faaliyetlerinin tümü*" olarak tanımlanabilir (Sev 2009'dan aktaran Taşçı 2022: 30).

Bu doğrultuda barınma sorununun çözümlenebilmesi amacıyla atılacak olan ilk adım barınma alanı sağlamaya ilişkindir. Maliyeti düşük olan ve uzun süre kullanılabilir olan sürdürülebilir barınak yapımı, evsizlerin barınma sorunu için önemli bir çalışma olarak nitelendirilebilir. Sürdürülebilir yapılar, ihtiyaçlar doğrultusunda şekil almakta ve mekân konusunda esnek olan yapılardır. Bu sayede evsizlerin barınma ihtiyacı karşılanırken ve ekonomiye ve çevreye yönelik olumsuz bir etkisi olmamaktadır (Taşçı 2022: 38). Evsizler için bu tarz alanların oluşturulması bu sorun adına önemli bir adım niteliğindedir.

Yapısal nedenler bağlamında evsizlikle ilgili en temel sorun ise artan ev ve kira fiyatlarının akabinde yaşanan barınma sorunudur. Kamu tarafından konut fiyatlarına ve kiraların düzenlenmesine ilişkin bir düzenleme yapılması gerekmektedir (İstanbul Planlama Ajansı 2021: 56-57). Hem bireysel sorunlar hem de barınma bugün önemli bir sorun olarak karşımızda yerini almıştır. Bu aşamada evsizlik sorununa ilişkin olarak çeşitli politikaların üretilmesi ve bu sorunun önlenmesi için çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Devletler ilk oluşum gösterdikleri andan itibaren insanların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış, bu ihtiyaçlara binaen çeşitli adımlar atmışlardır. Geçmişten günümüze değin çeşitli tarihsel aşamalardan geçen devlet olgusu, zaman içerisinde sosyal devlet anlayışına evrilmiştir. Sosyal devlet, her şeyden önce diğer devlet biçimlerinden farklı olarak sistemli bir devlet yapısını temsil etmektedir. Sosyal devletin hedefi bireyin iyi bir yaşam sürmesidir ve bu doğrultuda bireyin önemli ihtiyaçlarının karşılanması için hareket etmektedir.

Sosyal devlet olgusu ise çeşitli tarihsel süreçlerle şekillenmiş bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakıldığında sosyal devlet olgusunun gelişimi öncesinde ihtiyaçların karşılanması aile, yakın çevre ve dini kurumlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak hayırseverlik temelinde gelişim gösteren yardım anlayışının yerini Sanayi Devrimi itibariyle devlet almıştır. İhtiyaçlara yönelik olarak sigorta ve diğer sosyal sorumluluk mekanizmaları gelişim göstermiş ve sosyal devlet zaman içerisinde devlet müdahalesi temelinde işleyiş göstermiştir. Tarihsel bağlamda ele alındığında 1945-1975 arası dönem, merkezi yönetimin en yoğun görev aldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak yaşanan ekonomik sorunlar ve yardımlara olan bakış açısının değişimi, sosyal devlet yapısında bir değişime sebep olmuştur. Bu bağlamda ele alınması gereken asıl olay ise küreselleşme ve akabinde sosyal devletin gücünün azalma göstermesidir. Yardımlarda ve ihtiyaçların karşılanmasında yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmıştır. Ülkeler benimsedikleri refah rejimi modelleri doğrultusunda ihtiyaçları karşılamaya yönelik hareket etmişlerdir.

Refah rejimleri çalışmada dört refah modeli üzerinden incelenmiştir. Türkiye'nin refah modellerinden Güney Avrupa refah modeli içerisinde yer aldığı görülmektedir. Türkiye'nin yardım anlayışı ve diğer pek çok olgusuyla bu modelin özelliklerini taşıması ise geç sanayileşmiş bir ülke olmasına bağlıdır. Türkiye'de sosyal devletin günümüzdeki yapısı bu durumla bağlantılı olarak gelişim göstermiştir. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra gönüllük ve hayırseverlik temelinde bir yardım anlayışı söz konusudur. Uygulanan yardım anlayışı pek çok alanda kendisini gösterdiği gibi çalışmanın temel konusu olan evsizlik yardımlarında da kendisini göstermiştir.

Evsizlik olgusu barınma ihtiyacının sağlanamaması ve sokakta kalınması olarak nitelendirilse de temelde daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Evsizliğin sokakta kalmanın yanı sıra güvensiz ve yetersiz barınma koşullarını kapsayan anlamları da bulunmaktadır. Nitekim barınmanın sağlıklı bir şekilde karşılanamadığı her durum evsizlik olarak ele alınmalıdır. Zamansal, coğrafi, tipografik, yaşa ve cinsiyete dayalı etkenler doğrultusunda evsizliğin pek çok biçimi görülmektedir. Çalışmada evsizliğin nedenleri incelenirken bu sınıflandırmalar göz önünde bulundurulmuştur.

Bireysel ve yapısal nedenler bağlamında birbirinden ayrılan evsizlik olgusu, çalışmada bu olgulardan hareketle değerlendirilmiştir. Evsizliğin bireysel nedenleri bireyin eksik ya da başarısız olma durumu ile nitelendirilirken; yapısal nedenler dış etkenler doğrultusunda ele alınmaktadır. Ancak önemli bir nokta yapısal bağlamda olumsuz pek çok durumun bireysel nedenlere etki etmesidir. Toplumsal, kültürel veyahut ekonomik bir sorun bireysel sorunların oluşumuna neden olmaktadır. Bu doğrultuda evsizlik sorunu baş göstermektedir.

Evsizliğin oluşturduğu sorunlar çalışmada barınma, sosyal dışlanma, sağlık ve işsizlik sorunu üzerinden ele alınmıştır. Barınma sorunundan kaynaklı olarak evsiz kalan bireyler kötü koşullarda ve genellikle sokaklarda barınırken, sosyal dışlanma ise evsizlerin görünüşleri ve içerisinde buldukları durumdan kaynaklı olarak dışlanmalarını ifade etmektedir. Sağlık sorunu konusunda evsizlik; hastalıklar ve ölümlerle nitelendirilmektedir. Hijyen koşullarının olmaması ve tedavi imkansızlığı nedeniyle evsizler pek çok hastalıkla karşı karşıya kalmaktadır. Son olarak işsizlik, evsizlerin önemli bir diğer sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evsizlerin herhangi bir işlerinin olmayışı onların genelde yasal olmayan yollardan para kazanmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte evsizler, iş bulmak isteseler dahi sokakta yaşam ve düzenli olmayan hayatları nedeniyle bulunan işin devamlılığı sağlanamamaktadır.

Evsizliğin dünya genelindeki durumu değerlendirildiğinde ise ortaya olumsuz denebilecek bir tablo çıkmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde evsiz sayısı oldukça fazladır. Gelişmiş ülkelerde Sanayi Devrimi sonrası kente göçler doğrultusunda oluşan barınma sorunu daha sonraki dönemlerde bireysel ve yapısal nedenler doğrultusunda artış göstermiştir. Çalışmada çeşitli ülkelerde evsizlikle mücadele amacıyla konut programları, temel ihtiyaç ve istihdam sağlama yardımlarının sağlandığı görülmektedir. İncelenen ülkeler özelinde ise yalnızca Finlandiya'da evsizlik oranı oldukça düşük düzeydedir. Ancak ele alınan diğer ülkelerde evsizlik önemli bir sorundur. İngiltere'de evsizlik, gelecekte artacağı öngörülen bir sorun olarak kabul edilmektedir. Almanya ve Finlandiya'da ise evsizlik sorununun belirlenen tarihe kadar çözüme kavuşacağı öngörülmektedir.

Evsizlik sorununa ilişkin olarak Türkiye ele alındığında ise sokakta kalan evsiz sayısının Batı ülkelerine nazaran düşük bir düzeyde olduğu görülmektedir. Çalışmada Türkiye'de evsizlik olgusu değerlendirilirken bireysel ve yapısal nedenler üzerinde durulmuştur. Bireysel nedenler; aile içi şiddet, psikolojik sorunlar ve bağımlılıklar üzerinden ele alınmıştır. Aile içi şiddet konusu Türkiye'de ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde incelenen ve çalışmada ele alınan örnekte eşinden şiddet gören bir kadının evsiz kalması örneği verilmiştir. Yine benzer bir örnek olarak ailede yer alan diğer üyelerle tartışma yaşandığı için evi terk etme olayı yaşanmıştır. Bu durum cinsiyete dayalı evsizlik başlığında yer alan kadınların evsiz kalma nedenlerinin somut bir örneği niteliğindedir.

Bireysel nedenler içerisinde ele alınan bir başka olgu ise psikolojik sorunlar olgusu ile değerlendirilmiştir. Bireyin yaşadığı yakın kaybı, ayrılık, işinden ayrılması gibi nedenler psikolojik sorunlara sebep olmaktadır. Yaşanan psikolojik sorunlar neticesinde pek çok birey evsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır.

Bireysel nedenler içerisinde yer alan üçüncü sorun ise bağımlılıklardır. Alkol, madde ve kumar bağımlılığı evsiz kalmanın önemli nedenleri arasındadır. Özellikle alkol ve madde bağımlılığı, evsizlik sonrası da devam eden sorunlardır. Bu tür bağımlılıklar genel itibariyle aile içi sorunların ardından evsizlikle sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte yaşanan kötü olaylar bireyin bağımlılıklar yaşamasına neden olmaktadır.

Bireysel nedenler bağlamında bu üç olgunun dışında evsiz kalan bireylerin yakınlarından yardım istemeye çekinmeleri veya kısa vadeli desteğin yeterli olmamasının vurgulanması bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum özelinde evsizlerin birbirleriyle destek kurdukları görülmektedir.

Çalışmada evsizliğe neden olarak değerlendirilen bir diğer etken ise yapısal nedenlerdir. Çalışmada küreselleşme ve kentleşme, sosyal dışlanma, soylulaştırma, göç ve doğal afetler bağlamında değerlendirilen bu sorunların evsizlikle olan ilişkisi incelenmiştir. Öncelikle küreselleşme ve kent olgusu konusunda kentte yaşanan gelişmelerin zaman içerisinde barınma sorununa neden olduğu vurgusu yapılmaktadır. Gecekondulaşmayla başlayan bu süreç zaman içerisinde kentin dönüşümü, artan gelir eşitsizliği ve yüksek kiralardan kaynaklı olarak barınma sorununun yoğunlaşmasıyla devam etmiştir. Günümüz özelinde bir değerlendirme yapılacak olursa barınma krizi hali hazırda yaşanmakta ve bu sorun artış göstermeye devam etmektedir.

Çalışmada sosyal dışlanma sorunu ise hem kentsel yoksulluk hem de etnik köken farklılığı, mültecilik, azınlık ve LGBTİ+ sorunları bağlamında incelenmiştir. Kentsel yoksulluk bağlamında mekânsal dışlanma faktörü pek çok bireyin kötü koşullarda yaşamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte bahsi geçen grupların sosyal hayattan dışlanmaları ve kötü koşullarda yaşamaya maruz bırakılmaları barınma sorunuyla ilişkilidir.

Yapısal nedenler bağlamında ele alınan soylulaştırma, göç ve doğal afet olgusu değerlendirildiğinde ise soylulaştırmanın kentsel dönüşüm temelinde bir barınma sorununa neden olduğu, göçün ise hem yoğun hareketlilikten hem de dışlanmadan kaynaklı olarak barınma sorunuyla sonuçlandığı görülmektedir. Özellikle sosyal dışlanma kapsamında göçle bağlantılı olarak mülteciler ele alındığında barınma alanı bulamamaları, istenmemeleri gibi etkenler barınma sorunlarının temel noktalarından birisidir.

Son olarak doğal afetlerden kaynaklı evsizlik sorunu Türkiye’de dönem dönem karşılaşılan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma ilişkin olarak çok yakın bir dönemde meydana gelen 6 Şubat 2023 Depremi, barınma ve evsizlik sorununa neden olmuştur. Depremler Türkiye’nin önemli bir sorunu olmakla birlikte esasen bina sağlamlığı konusuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Genel itibariyle bireyin eksikliğini hissettiği ve giderilmesi gereken ihtiyaçlar oldukça geniş kapsamlıdır. Nitekim evsizlik de giderilmesi gereken en temel ihtiyaçtır. Çalışmada değinildiği üzere devletler ihtiyaçlara binaen ortaya çıkmıştır. Peki Türkiye’de sosyal devlet evsizlik sorununun çözümünde nasıl bir yol izlemektedir? Öncelikle bu sorudan yola çıkılarak yapılan uygulamaları ele almak gerekmektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de evsizlikle ilgili yapılan uygulamalar öncesinde barınma konusu ele alınmıştır. Bu bağlamda kalkınma planları incelenmiştir. Kalkınma Planlarında ve anayasada evsizlik konusuna ilişkin kesin bir açıklama bulunmamaktadır. Ancak evsizlikle bağlantılı olarak nitelendirilebilecek barınma konusu hem anayasada hem de kalkınma planlarında yer almıştır. Kalkınma Planlarında genel itibariyle barınma olgusu sıkça yer edinmiştir. Kalkınma Planlarının başlangıcı ve Türkiye’de kent sorununun başladığı yıllar genel itibariyle eş zamanlıdır. Bu nedenle ilk kalkınma planından itibaren gecekondulaşma, kent ve barınma konusu kalkınma planlarında çeşitli ilkeler bağlamında ele alınmıştır. Ancak günümüzde gelinen nokta itibariyle kentleşme ve barınma sorunu tam manasıyla çözüme ulaşamamıştır. Nitekim barınma sorunu halen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evsizlik bağlamında yapılan uygulamalar incelendiğinde ise çalışmada merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları incelenmiştir. Merkezi yönetim tarafından yapılan uygulamalar genel itibariyle evsizlerle ilgili yayınlanan genelgeleri kapsamaktadır. Evsizlerin barınmalarının sağlanmasına yönelik olarak genelgelerde kış aylarında barınma sağlanması, temel ihtiyaçlar gibi kısa vadeli sorunlara çeşitli çözümler bulunmuştur. Merkezi yönetim tarafından yayınlanan genelgelerde 2020 yılında pandemi ile ilgili olarak evi olmayan kimseler için barınma sağlanması adına belirli kararlar alınmıştır. Genelgede yer alan salgın tehdidi geçinceye kadar barınma sağlanması detayı da yine evsizlerin barınma sorununun yalnızca geçici düzeyde çözülebildiğinin göstergesidir.

Çalışmada evsizlere yönelik yerel yönetimlerin uygulamaları ise İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa illeri özelinde incelenmiştir. Yerel yönetimler kapsamında yapılan yardımlar genellikle barınma alanı sağlanmasına yöneliktir. Kış mevsiminde evsizlere barınma alanı sağlayan yerel yönetimler, evsizlerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta, istihdamlarına yönelik olarak eğitim programları gerçekleştirmekte, sağlık kontrolü ve psikolojik destek gibi hizmetler sağlamaktadır.

Son olarak evsizlik yardımlarında ele alınan diğer yardım mekanizması ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Çalışmada incelenen sekiz sivil toplum kuruluşunun evsizlere yönelik yardımları onların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu hizmetlerin yanı sıra evsizlerin barınma, sağlık, hukuki ihtiyaçlarına yönelik de yer yer destekte bulunulmuştur. Sivil toplum kuruluşları haricinde evsizlere yönelik bireysel yardımlar da gerçekleştirilmektedir.

Ancak genel itibarıyla yapılan yardımlar ele alındığında bu yardımların kısa vadeli olduğu hususu dikkat çekmektedir. Çalışmada hem yakın çevre tarafından hem de sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımların yetersizliği noktasına değinilmiştir. Bu bağlamda evsizlik sorununu geniş bir perspektiften ele almak gerekmektedir. Evsizliğin giderilmesi adına öncelikle aktif politikalar doğrultusunda önleyici çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Aktif politikalar bağlamında evsizliğin oluşumuna sebep olacak olan aile içi şiddet, psikolojik sorunlar ve bağımlılıklar dünyada evsizlik sorunuyla mücadele kapsamında çalışmada yer edinmiştir. Her ne kadar evsizliğin oluşumu sonrasında yardım uygulamaları daha fazla olsa da evsizlik öncesinde önleyici nitelikteki aktif politikaları da uygulamak gerekmektedir. Bu aşamada çalışmada önerilen uygulamalar; danışmanlık hizmetleri, istihdam sağlama, kira fiyatları ve deprem denetimi uygulamalarıdır.

Bu doğrultuda değinilmesi gereken sorun bireysel nedenlerden kaynaklanan evsizliktir. Bu aşamada evsizliğe sebep olan pek çok neden bulunmaktadır. Öncelikle aile içi şiddet, psikolojik sorunlar ve bağımlılıklar özelinde bu konunun ele alınması gerekmektedir. Bu aşamada yerel yönetimler görev almalıdır. Öncelikle bu sorunlardan kaynaklanan evsizliği önlemek adına psikolojik danışmanlık desteğinin gelir düzeyi düşük kimseler için ücretsiz bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Bu hizmetin yanı sıra bağımlılıkların çözümü adına yine yerel yönetimler tarafından benzer bir sistemle yardım uygulanmalıdır. Bağımlılıklarından kurtulmak isteyen vatandaşların yerel yönetimler tarafından verilecek danışmanlık hizmeti ile bağımlılıklarının önlenmesi adına harekete geçilmelidir. Çalışmada aile içi şiddet konusuna ilişkin olarak özellikle kadınların bu durumdan etkilendiği vurgulanmıştır. Eşin şiddeti veya aile içi diğer üyelerle anlaşmazlık yaşanması durumunda yerel yönetimler kadınların başvurabileceği önemli alanlar olarak düzenlenmelidir. Bu aşamada kadınlara yönelik istihdam fırsatlarının artırılması öncelikli hale gelmelidir.

Yerel yönetimlerin bu uygulamaları gerçekleştirebilmesi adına Almanya örneğinde de ele alındığı üzere merkezi ve yerel yönetim iş birliği evsizlikle ilgili yapılan yardımlarda bir sistem olarak kabul edilebilir. Türkiye’de de bu duruma ilişkin bir düzenleme sağlanmalı ve merkezi yönetim ve yerel yönetimler iş birliği gerçekleştirilmelidir. Evsizlik yardımlarına ilişkin olarak merkezi yönetim tarafından güçlü bir denetim oluşturulmalıdır. Bu aşamada Almanya örneğinde olduğu gibi evsizlikle ilgili yapılması gereken uygulamalar kamusal bir görev olmalıdır.

Evsizliğin önüne geçilebilmesi adına yapılması gereken bir başka çalışma ise barınma sorununun temel sebeplerinden olan kira sorununa ilişkindir. Günümüz itibariyle kira ve ev fiyatlarının yüksekliği ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu sorunun çözümü adına merkezi yönetim tarafından konut fiyatlarına ilişkin bir düzenlemenin oluşturulması gerekmektedir. Barınma konusuyla ilgili çalışmada yer alan doğal afet sorununa ilişkin de önlemler alınmalıdır. Depremden kaynaklı barınma sorununun oluşmasını önlemek adına merkezi yönetim tarafından bina yapım aşamasına ilişkin denetimler arttırılmalıdır.

Evsizliğin oluşumu sonrasında yapılması gereken uygulamalar ise merkezi yönetim, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bağlamında değerlendirilmelidir. Evsizliğin oluşumu sonrasında da harekete geçilmeli ve evsiz kişi pek çok yönden güvence altına alınmalıdır. Çalışmada pasif politikalar doğrultusunda evsizlikle mücadeleye ilişkin önerilen uygulamalar ise sürdürülebilir barınma sağlanması, genelgeler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmada yer alan sürdürülebilir mimarlık örneği kapsamında evsizlerin barınabilmesine yönelik maliyet açısından zorlayıcı olmayan ve mekânsal olarak esnek olan barınma alanları, evsizlerin barınma sorununa ilişkin önemli bir uygulamadır. Bu uygulamanın arttırılması gerekmektedir. Bir diğer önlem ise genelgelere yöneliktir. Çalışmada genelgelerin ve barınma evlerinin kış mevsimine öncelik vermesi evsizler için önemli bir sorundur. Evsizlerin yalnız soğuk hava koşullarından değil sıcak hava koşullarından da etkilenmeleri nedeniyle bu konuda çeşitli düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Genelgeler, barınma ihtiyacına yönelik olarak kapsamlı hale getirilmelidir. En temel bağlamda genelgeler hak niteliğinde olmalıdır.

Çalışmada evsizlik sonrasında yapılan pek çok yardımda hem yerel yönetimler hem de sivil toplum kuruluşlarının rolünün güçlü olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yerel yönetimler tarafından yapılan pek çok uygulama güçlendirilmeli ve kalıcı hale getirilmelidir. Yerel yönetimler, evsizlere yönelik ihtiyaçların ve istihdam olanaklarının arttırılması konusunda daha kapsamlı çalışmalar gerçekleştirmelidir. Yerel yönetimler kapsamında yapılan istihdam eğitimlerine örnek olarak Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu meslek eğitimi programı benzeri uygulamaların sayısı arttırılmalıdır.

Sivil toplum kuruluşları bağlamında yapılacak düzenlemeler ise yine benzer niteliktedir. Sivil toplum kuruluşlarının yaptığı uygulamaların düzenlenmesi, evsizlere yardım bağlamında önemli bir adım olacaktır. Temel gıda yardımı, barınma, psikolojik destek ve diğer ihtiyaçların karşılanmasına yönelik bir sistem oluşturulmalıdır. Bu sistem merkezi yönetim tarafından evsizlerin tahmini sayısı ve ihtiyaçlarına binaen hazırlanması gereken bir liste sistemidir. Merkezi yönetimin sivil toplum

kuruluşlarına hem maddi yönden desteği hem de ihtiyaçlarla ilgili olarak yön vermesi, sivil toplum kuruluşlarının daha düzenli şekilde ilerlemelerine katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin içerisinde bulunduğu refah rejiminden kaynaklı olarak yapılan yardımların belirli bir sistemi yoktur. Gönüllülük ve hayırseverlik kapsamında yapılan yardımlar önemli kabul edilse de bu yardımların düzensiz bir yapısının olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu doğrultuda yerel yönetimler tarafından bireysel yardım yapan kişilerin kaydı alınmalı ve yerel yönetimler kapsamında bireysel yardımlarını sürdürmelilerdir. Belediyeler tarafından oluşturulan birimler ile pek çok gönüllünün sistemli bir şekilde yardım sağlaması daha kolay olacaktır.

Genel itibarıyla evsizlikle mücadeleye ilişkin çözüm yöntemleri aktif ve pasif politikalar bağlamında ele alınmıştır. Türkiye'de pasif politikalar ağırlıklı olmakla birlikte bu durumun aktif politikalar ağırlıkta olacak şekilde değişim göstermesi gerekmektedir. Evsizlik ihtimalinin erkenden tespit edilmesi pek çok sorunun önüne geçecektir.

KAYNAKÇA

- Abakar, M., Bilgin, K.U., Mohamed, J. (2020), “Sosyal Politika ve Refah Devleti”, *Journal IKSAD*, 6/23: 322-338.
- Acar, B., Bozkafa, H., Vural, B., Önal, S., Somer, M., Yaman, Ö. M. (2022), “Evsizliğin Nedenleri ve Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Beyoğlu Örneği”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33/2: 339-358.
- Adaman F., Keyder Ç. (2006), Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, *İstanbul: Avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma ile Mücadele Mahalli Topluluk Eylem Programı*.
- Akalın, M. (2016), “Sosyal Konutların Türkiye’nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve Toki’nin Sosyal Konut Uygulamaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1: 107-123.
- Akbulut, E. (2021), Misafirlikten Ötekiliğe Suriyeli Mülteciler ve İnsan Hakları: Sultanbeyli Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Akgül, O. (2013), “Sosyal Devletin Evrimi, Türkiye’de Sosyal Devlet Teoride mi, Pratikte mi?” 2. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı: 277-288.
- Akkoyun, N. (2022), “Afetlere Karşı Biriken Yurttaş Talebi: İstanbul Yenileniyor Platformu’nda Biriken Üç Aylık Başvuru Verisinin Gösterdikleri”, *İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi*: 46-49.
- Aksoy, A. (2016), “Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim”, *INTERNATIONAL JOURNAL OF POLITICAL STUDIES*, 2/3: 31-37.
- Aktan, C.C., Özlem Özkıvrak, Sosyal Devlet ve Sosyal Yardımlar, İstanbul: Okutan Yayınları, (2008) ed. Aktan, C. C., (2018). *Sosyal Devlet, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu: 6-180.
- Aktan, C.C. (2018), Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Yoksulluk Sorununu Ortadan Kaldırmaya Yönelik Çözüm Önerileri İstanbul: Okutan Yayınları, (2008) ed. Aktan, C. C., (2018). *Sosyal Devlet, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu: 319-409.
- Aktan, C.C., Yaşar İstiklal, (2002a), “Gelir Dağılımında Adalet (siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Coşkun Can Aktan (ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- Akyıldız, Y. (2017), “Dünyada ve Türkiye’de Evsizlik Sorunu ve Çeşitli Uygulamalar”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8/1: 67-91.
- Akyıldız, Y. (2020), Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği, Doktora Tezi, Yalova, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alan, A. (2019), Yerelleşme ve Merkezileşme Açısından Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformu (2002-2015 Yılları Arası Dönem), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkay, E. (2021), “İstanbul’da Konut Sorununa Yönelik Analizler ve Uzman Görüşleri”, Konut Sorunu Araştırması: İstanbul’da Mevcut Durum ve Öneriler https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/09/IPA_KONUT_REHBERI-web.pdf- 40-49.
- Alpkaya G., Alpkaya F. (2004), *20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Altınsoy, A. (2013), Sosyal Politika Aracı Olarak Konut Politikaları: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı: (Toki Uygulamaları), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ankara Büyükşehir Belediyesi (2021), (2023,20 Ağustos), “Barınma Evi Hizmeti”. <https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/yasli-hizmetleri/barinma-evi> adresinden alındı.
- Aratani,Y. (2009), Homeless children and youth:Causes and consequences .*New York: National Center for Children in Poverty*: 2-14.
- Arın, T. (2004), “Refah Devleti Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu”, Balkan, N., Savran, S. (Ed.), *Neoliberalizmin Tahribatı*, İstanbul: Metis Yayınları: 68-93.
- Arisoy,A.(2021), “Yoksulluk Kısılcısındaki Dezavantajlı Grupların Sosyal Dışlanma Bağlamında Değerlendirilmesi”, Arisoy, A.(Ed.), *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Dışlanma*, Ekin Kitap:Bursa: 125-152.
- Arslan, Z. (2005), “Türkiye’de Anayasacılık Hareketleri ve Liberalizm”, Yılmaz, M. (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları: 272-281.
- Arslanel M. N., Eryücel, E. (2011), “Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,15/2: 1-20.
- Artı 49, (2022), (2023, 8 Kasım), “Almanya’da dikkat çeken ‘evsiz’ raporu”. <https://www.arti49.com/almanya-da-dikkat-cekken-evsiz-raporu-2369018h.htm> adresinden alındı.
- As, İ. (2020), Bir Sosyal Hizmet Kurumu Olarak Darüleytam, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataöv, A., Osmay, S. (2007), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”, *METU JFA*,24/2: 57-82.
- Aybudak, U. (2017), “Modern Devlet Bağlamında Ortaya Çıkan Egemenlik Kavramı ve Egemenliğin Dönüşümü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,10/54: 226-237.
- Aytaç, Ö. (2016), “Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli” *Mukaddime*, 7/1: 135-155.
- Bağcılar, B., Dilekoğlu, S. (2022), “Kent Yoksulluğu Olgusunun Türkiye Üzerindeki İzdüşümü”, Öcal A.T. (Ed.), *Sosyal Politika Ekseninde Yoksulluk Güncel Sorunlar ve Tartışmalar*, Ankara: Gazi Kitabevi,103-130.
- Baloğlu, F. (2005), “Kentsel Yoksulluk: İstanbul’dan Küçük Bir Kesit”, *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 0(31): 231-249.
- Balun, B., Şişman,Y. (2022), “Evsizlik Sorununu Sosyal Politika ve Sosyal Devlet Üzerinden Düşünmek: Ankara Büyükşehir Belediyesi Dışkapı Barınma Evi Örneği”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42): 278-313.
- Barrow, S. M. (2004), “Housing, Transitional”, Levinson D. (Ed.), *Encyclopedia of Homelessness Volume 2*,268-270.
- Başyazıcı, B. (2012), “Cihangir’de Soylulaştırma Sürecinin Sektin Ticari Kimliği Üzerine Etkileri”, *İdealkent*, (5): 198-219.
- Beck, E., Twiss, P. C. (2018). *The Homelessness Industry A Critique of US Social Policy*, London:Lynne Rienner Publishers.
- BBC (2017), (2023, 21 Ekim), “İngiltere’de evsizlik ‘ulusal kriz’ haline geldi”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42423357> adresinden alındı.
- BBC (2019), (2023, 5 Aralık), “Finlandiya’nın başkenti Helsinki evsizlik sorununu nasıl çözdü?”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47071013> adresinden alındı.
- BBC (2023), (2023, 21 Ekim), “17 Ağustos Depremi:1999 ve sonrasında neler yaşandı, kaç kişi hayatını kaybetti?”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49322860> adresinden alındı.

- BBC (2023), (2023,21 Ekim), “Deprem’in ikinci ayı: Barınma, sağlık ve g#venlik başlıklarında hangi sorunlara dikkat #ekiliyor?”. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c6pzgx3yz52o> adresinden alındı.
- Bekaroğlu Doğan, Y. (2021), *Evsizler “Evsizliğin İnşası ve Evsizlerin Hayatta Kalma Stratejileri”* (1.Baskı) İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Bekaroğlu Doğan (2021a), *Beyoğlu ve Kent Yoksulluğu Panel Raporu* (İBB şehir Planlama) https://sehirplanlama.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2021/11/panel_kent_yoksullugu_rapor.pdf adresinden alındı.
- Bekaroğlu Doğan,Y. (2019). Evsizlik Kuramları ve Nedensellik: Eleştirel Bir Yaklaşım, *Sosyoloji Dergisi*, (13): 179-202.
- Bekaroğlu Doğan Y. (2018), K#reselleşen İstanbul’da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu #rneği), Doktora Tezi, Yalova, Yalova #niversitesi Sosyal Bilimler Enstit#s#.
- Bektaş, A. (2014), Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Y#nelik Sosyal Politikalar: H#k#ml# Evsizlere İlişkin Bir Araştırma, Yayınlanmamış Y#ksek Lisans Tezi,İstanbul, İstanbul #niversitesi Sosyal Bilimler Enstit#s#.
- Berzoff, J. (2013), “Group Therapy With Homeless Women”, *Smith College Studies in Social Work*,83:2-3: 233-248.
- Biedrzycki,B. (2018), “Homeless With Cancer an unrecognized problem in the United States”, *Clinical Journal of Oncology Nursing*,22/6: 676-679.
- Bing#l Se#kiner, E. (2015), Yerel Yoksulluk Y#netimi: İngiltere #rneği ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında T#rkiye’de B#y#kşehir Belediyeleri #zerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe #niversitesi Sosyal Bilimler Enstit#s#.
- Birelma, A. (2014), “T#rkiye’de Evsizlik: Genel Bir Değerlendirme” Akkuş P., Başpınar Akt#k#n #. (Ed.), *Sosyal Hizmet ve #teki: Disiplinlerarası Yaklaşım*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık: 291-326.
- Bitmez, M. (2018), 1980 Sonrası T#rkiye’de Sosyal Politikalar ve Uygulamaları, Yayınlanmamış Y#ksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Kırıkkale #niversitesi Sosyal Bilimler Enstit#s#.
- Boratav, K. (2003), *T#rkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Borgen Project (2023), (2023, 20 Ağustos), İstanbul’da Evsizler Restoranı, <https://borgenproject.org/homeless-people-in-istanbul/> adresinden alındı.
- Bostancı, P. (2022), Yerel Kapsayıcı Politika ve Uygulamaların Suriye K#kenli G#çmenlerin Sosyal Uyumunu #zerindeki Etkisi: Zeytinburnu #rneği, Yayınlanmamış Y#ksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik #niversitesi Lisans#st# Eğitim Enstit#s#.
- Bostanoğlu, #. (1993), “Amerika Birleşik Devletlerinde Evsizlik”, *Amme İdaresi Dergisi*,26/5: 153-168.
- B#l#kbaşı, B. (2008), T#rkiye’de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk, Yayınlanmamış Y#ksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara #niversitesi Sosyal Bilimler Enstit#s#.
- Brickner, P.W, Scanlan B.C.,Conanan B.,Elvey A.,Mcadam J.,Scharer L.K.,Vici,W.J.(1986), “Homeless Persons and Health Care”, *Medicine and Public Issues*: 405-409.
- Britannica(2023),(2023,22Kasım),Deinstitutionalization,<https://www.britannica.com/topic/deinstitutionalization> adresinden alındı.
- Buck P.O.,Toro, P.A. (2007), How Others See the Homeless, Media Portrayals of the Homeless, *Homelessness Handbook* ed. David Levinson& Marcy Ross, Berkshire Publishing Group: 221-228.
- Buğra, A. (2008), *Kapitalizm, Yoksulluk ve T#rkiye’de Sosyal Politika* (6.Baskı), İstanbul: İletifim Yayınları.

- Buğra, A., Keyder, Ç. (2003), *New Poverty and The Changing Welfare Regime of Turkey*, Ankara: UNDP.
- Bulut, M. (2011), “Sosyal güvenlik sistemlerinde sosyal yardım yaklaşımı ve Türkiye’de durum”, *Yardımlaşma ve Dayanışma Dergisi*, 2/3: 57-64.
- Bulut, N. (2003), “Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu mu?” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52/2:173-197.
- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2021), (2023,20 Ağustos), “Büyükşehir Evsizlere Kucak Açıyor”. <https://www.bursa.bel.tr/haber/buyuksehir-evsizlere-kucak-aciyor-30986> adresinden alındı.
- Burt, M.R. (1992), *Over the Edge: The Growth of Homelessness in the 1980s*, Newyork, Russel Sage Foundation.
- California Globe. (2019), (2023, 1 Kasım), “The Homeless Industrial Complex”. <https://californiaglobe.com/fr/the-homeless-industrial-complex/> adresinden alındı.
- Cambridge Dictionary, (2023,20 Ekim), “Skid Row”. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/skid-row> adresinden alındı.
- Cılga,İ. (2009), “Sosyal Dışlanmanın Dinamiği, Bilimin, Mesleğin Dışlanması ve Öngörüler”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20/2:7-26.
- Civelek, C. (2022), “Afetlere Bakışa Eleştirel Hatırlatmalar”, *İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi*: 6-9.
- Crisis,2021, (2023,8 Kasım), “Britanya genelinde 227.000 hane, evsizliğin en kötü biçimlerini yaşıyor”. <https://www.crisis.org.uk/about-us/media-centre/227-000-households-across-britain-are-experiencing-the-worst-forms-of-homelessness/> adresinden alındı.
- Çabuk, G., Atamtürk, E. Öncel, S. (2023), Evsizlerin Genel Özellikleri, Sokaktaki Yaşam Deneyimleri ve İhtiyaçları, *Mevzu Sosyal Bilimler Dergisi*, (9):539-568.
- Çakır, Ö. (2002), Sosyal Dışlanma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,4/3: 83-104.
- Çakmak, D. (2022), “Ayrımcılıktan Yoksulluğu: Türkiye’de LGBTİ+’lar” (17 Mayıs Derneği). <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf> adresinden alındı.
- Çam, Z.C. (2022), Kent Ortamında Hayırseverlik ve Yoksullukla Mücadele, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, E. (2014), “Sokakta Yaşayanlara Yönelik Sosyal Sorumluluk Çalışmaları İçin Toplumsal Algının Belirlenmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*,7/33:808-815.
- Çelik, A. (2018), “Türkiye’de Çalışma İlişkilerinde Kurumsallaşma:1960-1980”, Makal, A.(Ed.),*Çalışma İlişkileri Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:2357: 165-196.
- Çelik, A. (2018), “Çalışma İlişkilerinde Esneklik ve Kuralsızlaşma:1980’den 2010’a” Makal, A.(Ed.),*Çalışma İlişkileri Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:2357: 199-234.
- Çetinkaya Büyükbodur, A., Kayma, D. (2021). “Gölgede Kalan Bir Sorun Alanı: Kadın Evsizliği”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*,4/11:1058-1076.
- Çırakoğlu,O.C., Altinel Baysal, G.(2017), “Türkiye’de Nefes Almak (mı?):Mülteci ve Sığınmacı LGBTİ bireyler”,(1.Basım), Onur, A.(Ed.), *Direnç Onur ve Dahası-Disiplinlerarası Bakışla LGBTİ*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları: 149-166.
- Çizakça, M. (2000), “Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları” (*TÜSEV*), [https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflarinin_Ekonomik_Boyutlari_\(1\).pdf](https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Osmanli_Donemi_Vakiflarinin_Ekonomik_Boyutlari_(1).pdf) adresinden alındı.

- Çolakoğlu, E. (2023), Söylem Analizi Yoluyla Türkiye'deki Evsizlere Dair Temsil ve Algıların İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çorbada Tuzun Olsun (2020), "Biyolojik Afet: Covid-19 Salgınında Evsizlerin Durumu ve Evsizlere Yönelik Stratejik Planlama". https://corbadatuzunolsun.org/wp-content/uploads/2020/03/cotun_covid19_tr.pdf adresinden alındı.
- Çorbada Tuzun Olsun (2023), (2023,19 Ekim), <https://corbadatuzunolsun.org/> adresinden alındı.
- Çorbada Tuzun Olsun (2023), (2023,20 Ekim), <https://www.instagram.com/corbadatuzunolsun/?hl=tr> adresinden alındı.
- Çorbada Tuzun Olsun (2023),(2023,19 Ekim), "Hikayemiz". <https://corbadatuzunolsun.org/hikayemiz/> adresinden alındı.
- Dai,L.Zhou,P. (2018), "The health issues of the homeless and the homeless issues of the ill-health", *Socio-Economic Planning Sciences*: 1-7.
- Darül Eytam Vakfı (2023), (2023,20 Ağustos), "Darül Eytam Nedir?". <https://daruleytam.com/daruleytam-nedir/> adresinden alındı.
- Darülaceze Başkanlığı(2023), (2023, 20 Ağustos), "Kuruluş Amacı". <https://www.darulaceze.gov.tr/kurulus-amaci/> adresinden alındı.
- Darüşşafaka (2023), (2023,20 Ağustos), "Darüşşafaka Tarihçe". <https://www.darussafaka.org/hakkimizda/cemiyet/tarihce> adresinden alındı.
- Demircan, E.S. (2003), "Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkileri", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 0/21: 97-116.
- Doğan, İ. (2014), Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasaları: İstanbul Fatih İlçesi'nde Bir Saha Araştırması, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğruluk Payı (2022),(2023, 21 Ekim), Türkiye'de Uyuşturucu Kullanımı Ne Durumda?, <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-uyusturucu-kullanimi-ne-durumda> adresinden alındı.
- Dokuz Eylül Gazetesi (2019), (2023,20 Ağustos), "Çorbada Sizin de Tuzunuz Olsun". <https://www.dokuzeyul.com/corbada-sizin-de-tuzunuz-olsun> adresinden alındı.
- DPT (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1968), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1973), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1979), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1985), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1990), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (1996), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2006), *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2013), *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- DPT (2019), *On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Devlet Planlama Teşkilatı.
- Durdu, Z. (2009), "Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*,(22): 37-50.
- Durmaz, O. S. (2016), Neo-Liberal Sosyal Politika Rejiminin Tesisi ve AKP. Çalışma ve Toplum, 1/48: 143-168.

- Deutsche Welle (2019),(2023, 22 Ekim), “Almanya’da Evsizlerin Sayısında Artış”. <https://www.dw.com/tr/almanya-da-evsizlerin-say%C4%B1s%C4%B1nda-art%C4%B1%C5%9F/a-49797580#:~:text=Derne%C4%9Fin%20tahminlerine%20g%C3%B6re%2C%20650%20bin,Almanya'daki%20evsiz%20m%C3%BCltecileri%20i%C3%A7ermiyor> adresinden alındı.
- Edgar, B., Meert, H., Doherty, J. (2004), Developing an Operational Definition of Homelessness, Third Review of Statistics on Homelessness in Europe, FEANTSA.
- Eğilmez, M. (2018), *Değişim Sürecinde Türkiye “Osmanlı’dan Cumhuriyete Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme* (15.Baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2022), *Yapısal Reformlar ve Türkiye* (2.Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekinci, E.B. (2019), “Mecelle Hakkında Değerlendirmeler”, *Adalet Dergisi*, (Türk Hukuk Tarihi Özel Sayısı): 335-356.
- Emek ve Adalet Platformu (2011), “Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor, Durum Tespiti”, *Avrupa Birliği Ülkelerinden Uygulama Örnekleri ve Taleplerimiz*. <https://www.emekveadalet.org/wp-content/uploads/Evsizler-icin-Rapor.pdf> adresinden alındı.
- Erdemliler Dayanışması Derneği (2023), (2023,20 Ağustos), “Erdemliler Dayanışması Derneği/Hakkımızda”. <https://erdayer.com/> adresinden alındı.
- Erder, S.(2007), “Yabancısız” Kurgulanan Ülkenin “Yabancıları” Arı, F.A.(Ed.), *Türkiye’de Yabancı İşçiler*, Derin Yayınları: 1-82.
- Erdoğan, M.M. (2020), “Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler: Politikalar, Gerçekler ve Toplumsal Kabul” Sallan Gül S., Dedeoğlu S., Kahya Nizam Ö. (Ed.), *Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş mü, Birlikte Yaşam mı?* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Erdoğan Erkarıslan, Ö. (2009), (2023,20 Ağustos), “Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım: Herkes İçin Tasarım Evsizlik, Yoksulluk ve Yoksunluk” <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2066> adresinden alındı.
- Erdoğan, S. (2018), “Dünyada Çalışma İlişkileri:1945’ten Günümüze Kadar” Makal, A.(Ed.), *Çalışma İlişkileri Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:2357: 237-251.
- Ersöz, H. (2003), “Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53/2: 119-144.
- Esping-Andersen,G.(1990),*The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge:Polity Press.
- ETHOS (2006), (2023,22 Ekim), European Typology of Homelessness and housing exclusion <https://www.feantsa.org/download/en-16822651433655843804.pdf> adresinden alındı.
- Euronews (2019),(2023,21 Ekim), “Avrupa Birliği’nde evsizlerin sayısının düştüğü tek ülke Finlandiya”.<https://tr.euronews.com/2019/06/03/avrupa-birligi-nde-evsizlerin-sayisinin-dustugu-tek-ulke-finlandiya> adresinden alındı.
- Euronews (2023), (2023,21 Ekim), “6 Şubat depremlerinin birinci ayı: Toplam can kaybı ve eleştiriler”. <https://tr.euronews.com/2023/03/05/kahramanmaras-depremleri-hakkinda-neler-biliniyor> adresinden alındı.
- Euronews (2023), (2023,21 Ekim), “Erkeklerden fiziksel veya cinsel şiddet gören kadınların oranı: Avrupa ve OECD’nin lideri Türkiye”. <https://tr.euronews.com/2022/03/31/erkeklerden-fiziksel-veya-cinsel-siddet-goren-kad-nlar-n-oran-avrupa-ve-oecd-nin-lideri-tu> adresinden alındı.
- Euronews,2023, (2023,14 Kasım), “İngiltere İçişleri Bakanı, evsizlerin çadırlarda yaşamasını yasaklamak istiyor ve bunu ‘yaşam tarzı seçimi’ olarak nitelendiriyor” <https://www.euronews.com/2023/11/04/uk-home-secretary-wants-to-ban-homeless-people-from-living-in-tents-calling-it-lifestyle-c> adresinden alındı.

- Ezgin, E. (2011), Türkiye’de Sosyal Devlet Üzerine Bir Karşılaştırma (1946-1960/1989-2008), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FEANTSA (2023), “What is a FEANTSA?”. (2023,22 Ekim), <https://www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa> adresinden alındı.
- FEANTSA, (2023), (2023,1 Nisan) “About Homelessness”. <https://www.feantsa.org/en/about-us/faq> adresinden alındı.
- FEANTSA, (2020), (2023, 5 Aralık), “Feantsa Country Fiche “Finland”. https://www.feantsa.org/public/user/Resources/country_profiles/FL_-_Country_Profile_2020.pdf adresinden alındı.
- Ferrera, M. (1996), “The ‘Southern Model’ Of Welfare In Social Europe”, *Journal of European Social Policy*,6/1:17-37.
- Fischer, P. J, Breakey, W. R. (1991),The Epidemiology of Alcohol,Drug and Mental Disorders Among Homeless Persons, *American Psychologist*: 1115-1128.
- Fitzpatrick, S. (2005), Explaining Homelessness: a Critical Realist Perspective, *Housing,Theory and Society*,22/1: 1-17.
- Fujimura, C. (2007), “Homelessness Around the World/Russia” ,Levinson D.,Ross M. (Ed.) *Homelessness Handbook* Berkshire Publishing Group: 405-409.
- Geçit, B. (2020), “Thomas Hobbes’da Toplum Sözleşmesi, Egemenlik ve Uyruklu: Egemenin ve Uyrukların Hak ve Yükümlülükleri Nelerdir?”, *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 14: 110-124.
- Genç,Y.Akyüz, İ.Solmaz, U., Kara, H. Z., Aynacı, C., Atalay, Z., Zor,M. Hamarat, A. (2022), *Sokağın Öteki Yüzü Evsizlik Türkiye-Avusturya-İtalya-Macaristan Örneği*, (Ed),Genç, Y., Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Geyik Yıldırım, S. (2020), “Göçün Eksilmeyen Aktörleri: Afganlar” Sallan Gül S., Dedeoğlu S., Kahya Nizam Ö. (Ed.), *Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş mi, Birlikte Yaşam mı?*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık: 394-408.
- Glasser, I., Bridgman, R. (2007), “Homelessness Around The World International Perspectives on Homelessness” Levinson D.,Ross M. (Ed.), *Homelessness Handbook*, Berkshire Publishing Group: 367-374.
- Gough, I. (1996), “Güney Avrupa’da Sosyal Yardım” Buğra, A., Keyder, Ç. (Ed.), *Sosyal Politika Yazıları*,2008, İstanbul: İletişim Yayınları: 231-261.
- Gök, M. (2020), Aktif Yaşlanma ve Yaşlılara Yönelik Politikalar: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökçe,D.(2015), “Romanların Konut Sorunsalı: Zorunlu Tercih”, *Mimarlık Dergisi*, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=399&RecID=3759#> adresinden alındı.
- Gölge Haber (2023),(2023,20 Ağustos), “Sokak Lambası Derneği Günde İhtiyaç Sahibi 200 Kişiye Ücretsiz Yemek”. <https://golgehaber.net/sokak-lambasi-dernegi-gunde-ihtiyac-sahibi-200-kisiye-uccretsiz-yemek/> adresinden alındı.
- Göz, M.M. (2022), “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştığı Engeller”, *Turkish Business Journal*,3/5:44-56.
- Göze, A. (1995), *Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet* (3.Baskı) İstanbul: Beta Yayınları.
- Güler, M.A. (2015), “Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”, *İş ve Hayat*,1/1:57-96.
- Gümüş, G. (2016). Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gümüş, İ. (2012), Devlet Müdahalesi ve Piyasalaşma Kısıncında Refah Devleti: Türkiye’de Sosyal Güvenlik Reformu, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, SBE.
- Gümüş, İ. (2018), “Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğu, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci” *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1/1: 33-66.
- Gümüş, İ. (2020), “Esping-Andersen ve Refah Rejimi Tartışmaları: Teorik Bir Değerlendirme”, *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*,3/1: 101-117.
- Gümüş, İ. Tatlıyer, M. (2013), “Güney Avrupa Refah Rejimi’ nin Borç Krizi”, *İş Ahlakı Dergisi*,6/11:1-37.
- Günel,P. (2009), Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası Çerçevesinde Güney Avrupa Sosya Devlet Modeli ve Türkiye” ,Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Güran, T. (2014), *İktisat Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Gürel, M. (2023), Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Gürel,M. (2023), “Sosyal Hizmet Perspektifinden Evsizlik:Müdahale ve Uygulama Pratikleri”,*İçtimaiyat*,7/2,565-585.
- Gürleyük, E.G. (2010), Modern Devletin İnşası: Thomas Hobbes, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Harari, Y.N. (2016), *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (19. Baskı) (Çev. E. Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hayata Sarıl Lokantası (2020), (2023,20 Ekim), <https://www.instagram.com/lokantahayatasaril/?hl=tr> adresinden alındı.
- Heywood, A. (2014), *Siyaset* (14.baskı) Ankara: Adres Yayınları.
- Hoban, D. (2022). “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Üzerine Nitel Bir Çalışma”, Öcal, A.T. (Ed.), *Sosyal Politika Ekseninde Yoksulluk Güncel Sorunlar ve Tartışmalar*, Ankara: Gazi Yayınevi: 39-81.
- Includ-eu,2023, (2023,14 Kasım), “Yunanistan’da Konut” <https://includeu.eu/housing-in-greece/> adresinden alındı.
- Indepent Türkçe,2021, (2023,8 Kasım), “Almanya’da evsizler için uyku kapsülleri kuruldu” <https://www.indyurk.com/node/304881/ya%C5%9Fam/almanyada-evsizler-i%C3%A7in-uyku-kaps%C3%BClleri-kuruldu> adresinden alındı.
- Işık,O.,Pınarcıoğlu, M.(2001),*Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işık,Ş. (2005), “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*: 57-71.
- Işıkhan,V. (2004), “Yaşlı Evsizler ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*,15/2: 39-50.
- İBB (2021) Faaliyet Raporu 2021. <https://finansman.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2022/08/2021-FAALİYET-RAPORU.pdf> adresinden alındı.
- İBB (2022) Faaliyet Raporu https://ibb.istanbul/BBIImages/Slider/Image/2022_faaliyet_raporu_v2_26-04-23.pdf adresinden alındı.
- İlhan, N., Ergün, A. (2010), “Evsizler ve Toplum Sağlığı” *Aile ve Toplum*,5/20: 79-90.
- İstanbul Planlama Ajansı (2021), “Dünyada Konut Sorununa Yönelik Uygulamalar” Konut Sorunu Araştırması: İstanbul’da Mevcut Durum ve Öneriler, https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/09/IPA_KONUT_REHBERI-web.pdf 50-59.

- İstanbul Planlama Ajansı (2023), İstanbul Sokaklarında Kışı Geçirenler Evsizler Kentin ve Politikanın Neresinde, https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2023/02/Kent-Gundemine-Bakis-Subat-2023_F.pdf 2-18.
- İslam, T. (2009), Devlet Eksenli Soylulaşma ve Yerel Halk: Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri (Sulukule) Örneği, Doktora Tezi, İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020), İstanbul Göç Araştırması 2020 <https://www.ibb.istanbul/Uploads/2021/3/goc-arastirmalari-24.03.2021.pdf> adresinden alındı.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020), (2023,20 Ağustos), “Otelde Kalan Evsiz Vatandaşlar İBB Misafirhanesine Nakledildi”.<https://www.ibb.istanbul/arsiv/37484/otelde-kalan-evsiz-vatandaslar-ibb-misafirhan> adresinden alındı.
- İnfofinland (2023) (2023, 5 Aralık), Evsizlik, <https://www.infofinland.fi/tr/housing/homelessness#heading-16548fb1-8a78-47fd-b8c5-d60850104c2e> adresinden alındı.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi (2022), Büyükşehir Belediyesi Evsizlere Kapılarını Açtı, (2023,20 Ağustos), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/buyuksehir-belediyesi-evsizlere-kapilarini-acti/47681/156#:~:text=Merkeze%20gelenlerin%20%C3%B6ncelikle%20sa%C4%9F%C4%B1k%20kontrolleri,da%20153%20numaral%C4%B1%20telefonundan%20eri%C5%9Filebilir> adresinden alındı.
- Josifidis, K., Hall, J. Supić, N., Ivančev, O. (2011), “European Welfare Regimes: Political Orientations versus Poverty”, *PANOECONOMICUS*, Special Issue:651-674.
- Kalkışım, H.M. (2015), Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Algısı: İstanbul, İzmir, Adana, Diyarbakır Büyükşehir Belediyeleri Örneği, Doktora Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kantarıcı, H.B. (2003), “Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,6/10: 75-85.
- Karabulut, T. (2014), “Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 9/1-2: 21-36.
- Karaburçak, A. (2019), “Kamusal Mekanın Kısıtları ve İmkanları: Savunmacı Mimarlık ve Evsizlik”, *Arredamento Mimarlık Dergisi*: 68-71.
- Karaman, M.F. (2019), Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karasu, M.A., Aksungur, A.B. (2022), “Göçmenlerin Konut Sorunu: Suriyeli Göçmenler Özelinde Bir Değerlendirme” *İdealkent*,13/37: 2027-2050.
- Kardeşlik Seferberliği (2023), (2023,20 Ağustos), “Aşhane’ nin Temel Değerleri”. <https://www.kardeslikseferberligi.com/kardeslik-seferberligi-bildirisi/> adresinden alındı.
- Katoğlu, M. (1990), Cumhuriyet Türkiye’si’nde Eğitim, Kültür, Akşin S. (Ed.), *Sanat Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, İzmir: Cem Yayınevi.
- Kawash, S. (1998), “Evsiz Beden, Kamusal Mekanın Kısıtları ve İmkanları: Savunmacı Mimarlık ve Evsizlik”, ,(Çev. İ. Tabur), *Arredamento Mimarlık Dergisi*,61-65.
- Kaya, A. (2015), “Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke: Türkiye”, Körükmez, L., Südaş, İ. (Ed.), *Göçler Ülkesi* (1.Baskı), İstanbul: Ayrıntı Yayınları: 15-26.
- Kaya, A. (2021), “Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Kabulü” Kaya,A.,Rottmann S.B.,Gökalp Aras,N.E., Şahin Mencütek Z. (Ed.),*Koruma, Kabul ve Entegrasyon Türkiye’de Mültecilik* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 111-189.

- Kaya, S. (2022), “Avrupa Refah Rejimlerinde Çalışan Yoksulluğu: Birleşik Krallık, Almanya, İspanya ve İsveç Örnekleri”, Öcal, A.T. (Ed.), *Sosyal Politika Ekseninde Yoksulluk Güncel Sorunlar ve Tartışmalar*, Ankara: Gazi Kitabevi: 1-37.
- Kaygalak, S. (2001), “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşma: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği” *Praksis Dergisi*, (2): 124-172.
- Kazgan, G. (2006), *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kentleşme Şurası, (2009), *Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar*, Ankara: T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı: 7-112.
- Kesgin, B. (2008), Yoksulluğa Yerel Müdahale “Sosyal Belediyecilik” Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kesgin, B. (2012), “Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26): 169-180.
- Kesgin, B. (2014), *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım* (2.Baskı) İstanbul: Açılım Kitap.
- Kesgin, B. (2016), “Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi ve Sosyal Hizmette Yerel Yönetimlerin Artan Rolü” *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14/4: 319-340.
- Keyder, Ç. (2010), “Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken İstanbul” Göktürk D., Soysal L., Türel İ. (Ed.), *İstanbul Nereye? Küresel Kent, Kültür, Avrupa* (1.Baskı) İstanbul: Metis Yayınevi: 49-61.
- Kıranlar, S. (2005), Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923), Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Kırmızı, E., Hüseyinli, N. (2019), “Sosyal Güvenlik Hakkının Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çalışma ve Toplum*, 2/61: 1203-1236.
- Kim, M. (2007), “Lifestyles and Life Issues Hunger and Nutrition”, Levinson D., Ross M. (Ed.) *Homelessness Handbook*, Berkshire Publishing Group: 199-203.
- Koç, Ö. E. (2019), “Sosyal Devlet ve Sosyal Bütçe Perspektifinden Türkiye’de Sosyal Harcamalar” Koç N. (Ed.), *Güncel Sosyal ve Mali Sorunlara Yönelik Seçme Yazılar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Koçak, B. (2019), Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Nüfusun Yaşlanmasının Sosyal Etkileri: İspanya, İtalya, Yunanistan ve Türkiye Mukayesesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koegel, P. (2007), “Explaining Homelessness Causes of Homelessness”, Levinson D., Ross M. (Ed.), *Homelessness Handbook* Berkshire Publishing Group: 245-255.
- Kongar, E. (1998), *21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koray, M., Topçuoğlu, A. (1987), *Sosyal Politika*, İzmir: Karınca Matbaacılık.
- Koray, M. (2000), *Sosyal Politika* (1.Baskı) Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Koray, M. (2004), “Avrupa Refah Devleti: Anlamı, Boyutları ve Geleceği Üzerine Tartışmalar”, *Görüş Dergisi*, 1-18. <https://meryemkorayacar.files.wordpress.com/2020/03/avrupa-refah-devleti-c39czerine-tartc4b1c59fmalar.pdf> adresinden alındı.
- Koray, M. (2005), “Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi”, *Çalışma ve Toplum*, 2/5:27-60.
- Koray, M. (2007), “Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak”, *Çalışma ve Toplum*, 4/15:19-56.
- Koray, M., Temiz, H. E. (2014), “Merkezi Yönetimle İlişkiler, Kısıtlar ve Harcamalar Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik ve Dört Büyükşehir Belediyesi Açısından Uygulamalar”, *Çalışma ve Toplum*, 3/42:11-60.

- Kovancı, O. (2003). "Hayır' Anlayışından Sosyal Devlete: İngiliz Yoksul Yasaları", *Mülkiye Dergisi*, 27/239: 255-278.
- Köse, H. (2010), Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Üzerine Bir Karşılaştırma: Maltepe ve Kadıköy İlçe Belediyeleri Örnekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kuhn, R., Culhane, D.P. (1998), "Applying Cluster Analysis to Test a Typology of Homelessness by Pattern of Shelter Utilization:Results from the Analysis of Administrative Data", *American Journal of Community Psychology*,26/2: 207-232.
- Kumar, S. (2002), "Round pegs and square holes:mismatches between poverty and housing policy in urban India", Townsend,P.,Gordon,D.(Ed.)*World Poverty: New policies to defeat an old enemy*,The Policy Press: 271-297.
- Kutlu Dönmez, Ö. (2022), "Sosyal Yaşamın Bir Parçası Olarak Konut ve Evsizlik", Korkut G., Şahin D.S. (Ed.), *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Sorunlar*, Konya: Eğitim Yayınevi, 97-114.
- Küçük, M. (2014), Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, M. (2018), Evsizlik ve Evsizliği Açıklayan Teoriler . *İdealkent* , 9/24: 515-535.
- Kül, K.D. (2023), Evsizler İçin Üretilecek Modüler Yaşam Birimlerinin Tasarım Kriterleri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Lamb, H. R., Bachrach L. L. (2001) "Some Perspectives on Deinstitutionalization" *Psychiatric Services*,52/8: 1039-1045.
- Leufgen, J., Snow, D.A.(2007), "Lifestyles and Life Issues Survival Strategies", Levinson D.,Ross M. (Ed.), *Homelessness* Berkshire Publishing Group,143-149.
- Lewis, B. (1993), *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. M. Kırıatlı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lordoğlu, K. (2007), "Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar: Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler" Arı, F. A. (Ed.), *Türkiye'de Yabancı İşçiler*, Derin Yayınları: 83-128.
- Makal, A. (1999), *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Marangoz, Ş. (2001), Refah Devleti: Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mepa News 2023 (2023,14 Kasım), "Evsizlere yemek dağıtmanın yasak olduğu ülke: Amerika Birleşik Devletleri"<https://www.mepanews.com/evsizlere-yemek-dagitmanin-yasak-oldugu-ulke-amerika-birlesik-devletleri-61649h.htm> adresinden alındı.
- Metin, O. (2011), "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar" *Çalışma ve Toplum*, 1/28:179-200.
- Mingione, E. (1993) "The New Urban Poverty and the Underclass: Introduction", *International Journal of Urban and Regional Research*,(17): 324-326.
- Mitolua,R.,Michalakelis,C.(2019), "Homeless In The Urban Environment.As A Case Study Of The Urban Region Of Attica In Greece", *Journal "Sustainable Development,Culture,Traditions*,(1b): 60-81.
- Neale, J. (1997), Theorising homelessness:Contemporary Sociological and Feminist Perspectives, Burrows R., Pleace, N., Quilgars,D. (Ed.), *Homeless and Social Policy*, London: Routledge: 35-49.
- Nooe, R.M., Patterson, D.A.(2010), "The Ecology of Homelessness", *Journal of Human Behavior in the Social Environment*: 105-152.

- Onur, O. E. (2022), “Yoksulluk-Evsizlik İlişkisi ve Türkiye’de Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme”, Öcal, A.T.(Ed.), *Sosyal Politika Ekseninde Yoksulluk Güncel Sorunlar ve Tartışmalar* Ankara: Gazi Kitabevi: 131-159.
- Öcal, A.T. (2003), İşçi Sendikacılığında Değişen Koşullar ve Yeni Örgütlenme Stratejileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öcal, A. T. (2014), “Güvenceli Esneklik Gündemi:2008 Mali Krizi Sonrası Danimarka İşgücü Piyasası”, *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*,4/1: 59-86.
- Özaydın, M. M. (2018), “Sosyal Politikanın Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi”, Oral, A.İ., Şişman, Y. (Ed.), *Sosyal Politika 1*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No:2178,58-87.
- Özaydın, M. M., Çevik, Ö. C. (2017), “Türk Sosyal Politikasında Refah Kurumlarının Yapılanma Çabaları:1960-1980 Dönemi”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 6/16: 597-615.
- Özaydın, M.M., Karaman, N. (2020), “Refah Sisteminin Dönüşümü Sürecinde Bakım Politikalarının Yörüngesi: Muhafazakâr Refah Rejimi Temelinde Bir Değerlendirme”, *Journal of Social Policy Conferences*, 78: 171-203.
- Özbek, N. (2002), “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Sosyal Devlet”, *Toplum ve Bilim*, 92: 7-33.
- Özbek, N. (2006), *Cumhuriyet Türkiyesi’nde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*, İstanbul: Tarih Vakfı.
- Özdemir, İ. M. (2008), Küreselleşme Süresince Türkiye’de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, S. (2004), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, S. (2005), “Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi”, *Journal of Social Policy Conferences*,0/50: 153-204.
- Özdemir, S. (2005a), “Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, *Journal of Social Policy Conferences*, 0/49: 231-266.
- Özdemir, S., Başel, H., Şenocak, H. (2009), “Sivil Toplum Kuruluşları (STK)’nın Artan Önemi ve Üsküdar’da Faaliyet Gösteren Bazı STK’lar Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Social Policy Conferences*,0/56: 151-234.
- Özdemir, U. (2010), “Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*,21/2: 77-88.
- Özel, S., Sarıkaya, A. (2005), “Türkiye’de Liberalizmin Prangaları”, Yılmaz, M. (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları: 452-472.
- Özkaya, Ö. (2020), “Devlet Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0/16: 317-352.
- Özkazanç Dinçer, B. (2020), Modern Bir Barınma Sorunsalı: Dünyada ve Türkiye’de Ev-Olmayanlar, Doktora Tezi, İstanbul, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Öztürk, N. (2017), *Gelir Dağılımının İktisadi Analizi* (1.Baskı) Bursa: Ekin Yayınevi.
- Pamuk, Ş. (2008), *Osmanlı’dan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2014), *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pektaş, E.K. (2010), “Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar” *Akademik İncelemeler Dergisi*,5/1: 4-22.
- Platon, (2020), *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz), (43.baskı) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Pleace,N.,Burrows R.,Quilgars D. (1997), “Homelessness in contemporary Britain: conceptualisation and measurement”, *Homeless and Social Policy*, Burrows R., Pleace, N., Quilgars,D. (Ed.), London: Routhledge: 1-18.
- Ravenhill,M. (2008), *The Culture of Homelessness*, UK: Gower House. Ashgate Publishing.
- Reliefweb (2020), (2023,21 Ekim), “Yunanistan’daki Mülteciler: Kış Aylarında Binlerce Kişi İçin Evsizlik ve Yoksulluk Riski”. https://reliefweb.int/report/greece/refugees-greece-risk-homelessness-and-destitution-thousands-during-winter?gclid=CjwKCAjw1MajBhAcEiwAagW9MTr2Ta-TkKIil-G-C8XnmKs4PYScIxUgJA0XhyG4XxegaUE2OJLYHBoCHtgQAvD_BwE adresinden alındı.
- Rossi, P. H. (1989), *Down And Out In America The Origins of Homelessness*, The University of Chicago Press.
- Roth, D., Bean, G. J (1986), New perspectives on homelessness: Findings from a statewide epidemiological study, *Hospital and Community Psychiatry*: 712-719.
- Rousseau, J. J. (2012), *Toplum Sözleşmesi*,(Çev. V. Günyol), (9.Baskı) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sağlam, S. (2006), “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*: 33-44.
- Sakaoğlu, N. (1992), *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Savcı Köroğlu, İ. (2021), “Yeni Yoksulluk Türleri ve Sosyal Dışlanma”,*19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*,3/2: 100-116.
- Sayın, H. C., Çabuk, S. N., Canbey Özgüler,V., Akşit,A., Çabuk, A. (2018), “Göçmenler İçin Barınma, İstihdam ve Mekansal Çözümleri Kapsayan Bir Yerleşim Modeli Önerisi”, *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, 65/Spring I 2018, 351-368.
- Scholte, J. A., Keyman, F. (2005), *Küreselleşme ve Sivil Toplum*, (Çev. N.D. Ottoman),Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları.
- Selamoğlu, A. (2003), “İşçi Sendikacılığında Yeniden Yapılanma ve Örgütlenme Modeli”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6): 63-98.
- Shelter,2023, (2023,8 Kasım), “Bugün İngiltere’de en az 271.000 kişi evsiz”. https://england.shelter.org.uk/media/press_release/at_least_271000_people_are_homeless_in_england_today#:~:text=Posted%2011%20Jan%202023&text=New%20research%20from%20Shelter%20shows,England%20are%20without%20a%20home. adresinden alındı.
- Siencyk, M. (2021), “Homelessness in Poland in the Times of the Pandemic: From Innovation to Future Preparedness”,*Homeless in Europe a magazine by FEATNTSA*, Winter 2021: 11-13.
- Sipahi, E.B., Arslan, T.(2021), “Evsizlik Sorununun Pandemi ile İlişkisi ve Türkiye’deki İzdüşümü”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*,12/31: 972-987.
- Sivil Sayfalar (2019),(2023, 20 Ağustos), “İyilik Siyaset Üstüdür” <https://www.sivilsayfalar.org/2019/01/15/erday-der-baskani-alaca-iyilik-siyaset-ustudur/> adresinden alındı.
- Sivil Toplum İçin Destek Vakfı (2022),(2023,19 Ekim), “Çorbada Tuzun Olsun Derneği ile Kurumsal Destek Fonu Kapsamında Yürütecekleri Çalışmaları Konuştuk”. <https://siviltoplumdestek.org/kurumsal-destek/corbada-tuzun-olsun-dernegi-ile-kurumsal-destek-fonu-kapsaminda-yurutecekleri-calismalari-konustuk/> adresinden alındı.
- Sokak Çorbacıları (2023), (2023,20Ağustos), “Sokak Çorbacıları/Hakkımızda”. <https://sokakcorbacilari.org/sokak-corbacilari-hakkinda/> adresinden alındı.
- Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, (2023), (2023,20 Ekim), <https://www.instagram.com/sokaklambasidernegi/> adresinden alındı.

- Sözer, A.N. (1994), *Türkiye’de Sosyal Hukuk*, Ankara: Kamu-İş.
- Sputniknews (2021),(2023,21Ekim), “ABD’de evsizlik daha pandemiden önce patlama yaptı: Gece başını sokacak yeri bile olmayanların oranı yüzde 28 arttı”. <https://sputniknews.com.tr/20210322/abdde-evsizlik-daha-pandemiden-once-patlama-yapti-gece-basini-sokacak-yeri-bile-olmayanlarin-orani-1044089626.html> adresinden alındı.
- Stephens, M., Fitzpatrick S., Elsinga, M., van Steen, G., Chzhen, Y. (2010), Study on Housing Exclusion: Welfare Policies, Labour Market and Housing Provision, *Heriot-Watt University Research Gateway*.
- Süleymanoğlu, R. (2016), “Keynesçi Refah Devleti’nin Gelişimi, Dönüşümü ve Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/8-9: 271-301.
- Şahinoğlu, İ. (2014), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şefkat-Der (2023), “Şefkat-Der/Biz Kimiz?”, (2023,21 Ekim), <https://www.sefkatder.org/biz-kimiz> adresinden alındı.
- Şen, B. (2011), “Kentsel Mekanda Üçlü İttifak: Sanayisizleşme, Soylulaştırma, Yeni Orta Sınıf” *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0 (44): 1-21.
- Şengül, T. (2009), *Kentsel Çelişki ve Siyaset Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Şehrin İyi Hali (2023), (2023,19 Ekim), “Çorbada Tuzun Olsun Derneği”. <https://www.sehriniyihali.com/corbada-tuzun-olsun-dernegi/> adresinden alındı.
- Şenkal, A. (2003), “Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri”, *Journal of Social Policy Conferences*,0/45: 97-126.
- Şenses, F. (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, (4.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, M. (2008), *Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa ve Balat Örnekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, M. (2015), “Dışarıda ve Dışında Olmak: Yoksul Gençlerin Mekanla İlişkileri”, *Sosyoloji Dergisi*,169-203.
- Şimşek, S.(2020), *Türkiye’de Çingene/Romanların Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma ile Mücadelesinde Roman Derneklerinin Rolü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman, Y. (2017), “Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4/2: 1-22.
- T.C. 1961 Anayasası <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> adresinden alındı.
- T.C. 1982 Anayasası <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> 19.10.2023. adresinden alındı.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020),(2023,20 Ağustos), “Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi Başlıyor”. <https://www.aile.gov.tr/haberler/bakan-selcuk-koronavirusle-mucadele-kapsaminda-evsizlere-konaklama-projesi-basliyor/> adresinden alındı.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2022), (2023,20 Ağustos), “2022 Faaliyet Raporu”. https://www.aile.gov.tr/media/129482/ashb_2022-idare-faaliyet-raporu.pdf adresinden alındı.
- T.C. Ankara Valiliği (2020), (2023,20 Ağustos), “Sokakta Yaşayan Kimsesizlerin Bakım ve Korunmasına İlişkin Basın Açıklaması”. <http://www.ankara.gov.tr/sokakta-yasayan-kimsesizlerin-bakim-ve-korunmasına-iliskin-basin-aciklamasi> adresinden alındı.

- T.C. İçişleri Bakanlığı (2021), (2023,20 Ağustos), “Kalacak Yeri Olmayan Vatandaşlar ve Sokak Hayvanlarına İlişkin İki Genelge”. <https://icisleri.gov.tr/kalacak-yeri-olmayan-vatandaslar-ve-sokak-hayvanlarina-iliskin-iki-genelge#:~:text=%22Kalacak%20Yeri%20Olmayan%20Vatanda%C5%9Flar%22%20konulu,kurum%20ve%20kurulu%C5%9Flar%C4%B1n%C4%B1n%20misafirhanelerine%20yerle%C5%9Ftirilecek> adresinden alındı.
- T.C. İstanbul Valiliği (2023), (2023,20 Ağustos), “Kimse Dışarıda Kalmasın! Misafir Edelim”. <http://istanbul.gov.tr/kimse-disarida-kalmasin-misafir-edelim> adresinden alındı.
- Tanör, B. (1986), *İki Anayasa 1961-1982*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Taşçı, M.N. (2022), Evsizler İçin Sürdürülebilir Barınak Tasarımı;İstanbul Örneği,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Konya,KTO Karatay Üniversitesi,Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Taşçı, F. (2007), 1980 Sonrası Türkiye’de Sosyal Yardımların Analizi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taşçı,F. (2017), “Türkiye’de Sosyal Politika ve Dönüşüm Zihniyet, Aktörler, Uygulamalar” (*SETAV*), <https://setav.org/assets/uploads/2017/04/SosyalPolitika.pdf> adresinden alındı.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (2010),23.Dönem 4. Yasama Yılı Faaliyet Raporu, Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesinde (AŞTİ)Barınan Evsizler Hakkında İnceleme Raporu.
- Tekeli, İ. (1983), “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, *Amme İdaresi Dergisi*, 16/2: 3-22.
- Tekeli, İ. (1992), *Belediyeçilik Yazıları (1976-1991)*, İstanbul: Kent Basımevi.
- Tekeli, İ. (2017), “1980’li Yıllarda Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm, Modernitenin Aşınması ve Planlama”, Barbaros, R.F., Zurcher, E.J. (Ed.), *Modernitenin Yansımaları: 80’li Yıllarda Türkiye*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Tetik, A., Korkmaz, A. (2022), “Osmanlı Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,27/3: 423-443.
- The Guardian (2001), (2023,21 Ekim), The Homeless Industry, <https://www.theguardian.com/education/2001/nov/01/socialsciences.highereducation> adresinden alındı.
- The Homeless Hub (2021), (2023,20 Ekim), Hidden Homelessness, <https://www.homelesshub.ca/about-homelessness/population-specific/hidden-homelessness> adresinden alındı.
- Tiyek, R. (2018), “Güney Avrupa Refah Rejimleri ve Türkiye’de Asgari Ücretin Belirlenmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*,7/3: 1464-1482.
- Tiyek, R., Yertüm, U. (2016), “Güney Avrupa Refah Rejimi Bağlamında Türkiye: Bir Değerlendirme”, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,5/1: 26-51.
- TOKİ (2023), (2023,20 Ağustos), Kuruluş ve Tarihçe, <https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce> adresinden alındı.
- Topak, O. (2007), 2000’li Yıllarda Türkiye’de Refah Devleti, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toprak, D. (2015), “Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21): 151-175.
- Toprak, D., Şataf, C. (2009), “Türkiye’de Yerel Yönetimler Reformu Çerçevesinde Sosyal Belediyeçilik Yaklaşımı”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*,1/1: 11-24.
- Tsemberis,S. (2004), Housing First Approach, *Encyclopedia of Homelessness Volume 2*,ed.David Levinson, Sage Publication: 277-281.

- Tümtaş, M. S., Ergun, C. (2016), “Göçün Toplumsal ve Mekansal Yapı Üzerindeki Etkileri” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*,21/4: 1347-1359.
- Türkcan, Türkcan (1996), Psikiyatri ve Evsizlik: Bir Gözden Geçirme Çalışması, *Düşünen Adam*,9/4: 8-14.
- Türkün, A. (2022), “Beyoğlu’nda Kopuşlar ve Süreklilikler”, *İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi*: 84-87.
- Türkün, A. Aslan, Ş.,Şen, B. (2013), “1923-1980 Döneminde Kentsel Politikalar ve İstanbul’da Konut Alanlarının Gelişimi: Mevzuat, Aktörler ve Hakim Söylem” Türkün A. (Ed.), *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul’da Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 45-78.
- Türkün, A. Öktem Ünsal, B., Yapıcı, M. (2013), “İstanbul’da 1980’ler Sonrasında Kentsel Dönüşüm: Mevzuat, Söylem, Aktörler ve Dönüşümün Hedefindeki Alanlar”, Türkün A. (Ed.), *Mülk, Mahal, İnsan İstanbul’da Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 79-143.
- TÜSEV (2006), *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*, TÜSEV: İstanbul.
- Umut Çocukları Derneği (2023),(2023,20 Ağustos), Umut Çocukları Derneği/Biz Kimiz?, <https://www.umutcocuklari.org.tr/biz-kimiz/> adresinden alındı.
- UNDP (2023),(2023,21 Ekim), “UNDP, Türkiye’nin depremde etkilenen bölgelerinde toparlanma faaliyetlerine başlıyor”. <https://www.undp.org/tr/turkiye/press-releases/undp-turkiyenin-depremden-etkilenen-bolgelerinde-toparlanma-faaliyetlerine-basliyor> adresinden alındı.
- Uslu, İ. (1999), Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Kâr Etmeyen Kuruluşlar: A.B.D. Örneği, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, Ü. E. (2008), Küreselleşme ve Kentsel Dönüşüm Bağlamında Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul’da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi SBE.
- Wahl, A. (2015), *Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü*, (çev. Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul: h2O Kitap.
- Weinreb, L., Gelberg, L., Arangua, L., Sullivan, M. (2007), “Lifestyles and Life Issues, Health Problems Explaining Homelessness”, Levinson D.,Ross M. (Ed.), *Homelessness Handbook* Berkshire Publishing Group,188-198.
- World Economic Forum (2021),(2023,21 Ekim), “Bu yenilikçi projeler dünya çapında evsizlikle mücadele ediyor”. <https://www.weforum.org/agenda/2021/10/innovative-projects-tackling-homelessness-around-the-world/> adresinden alındı.
- World Population Review (2023), (2023, 21 Ekim), “Homelessness by Country 2023”. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/homelessness-by-country> adresinden alındı.
- Yamaç, M. (2014), “İlk Anayasa (1876 Kanun-i Esasisi)”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*,3/5: 54-68.
- Yaşar, S., Gürbüz, B. (2021), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi” *Journal of Academic Value Studies (JAV Studies)*,7/3: 268-283.
- Yay, S., Taşdelen S. (2020) “Sosyal Belediyecilik: Sosyal Devlette Belediyelerin Sosyal Faaliyetleri” Yay, S. (Ed.), *Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti*, Ankara: Astana Yayınları.
- Yay, S., Taşdelen S. (2020), “Sosyal Refah Devleti: Amaçlar ve Araçlar” Yay, S. (Ed), *Çağdaş İktisadi Düşünceler Perspektifinden Sosyal Refah Devleti*, Ankara: Astana Yayınları.
- Yeter, A. (2018), “Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*,8/17: 34-60.

- Yıldırım, S. (2014), “Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2/2: 91-108.
- Yıldız, M. Z. (2018), “Yoksulluk ve Evsizlik”, Özgen, N. (Ed.), *Sosyal Coğrafya*, Ankara: Pegem Akademi: 173-202.
- Yıldız, N. (2011), “Sosyal Devletten Sosyal Dünya’ya”, *OPUS International Journal of Society Researches*, 1/1: 62-81.
- Yılmaz, M. (2005), “Türkiye’de Liberal İktisadi Düşünce/Halil Menteşe”, Yılmaz, M. (Ed.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, İstanbul: İletişim Yayınları: 342-355.
- Yün, M. (2023), “Kentsel Dönüşümden Barınma Krizine 6306 Sorun mu Çözüm mü?” *İstanbul Kent Araştırmaları ve Düşünce Dergisi*, (9): 54-57.
- Zocalo. (2016), (2023,1 Kasım) “Evsiz Hizmetleri Evsizliğe Son Vermiyor”. <https://www.zocalopublicsquare.org/2016/02/17/homeless-services-dont-end-homelessness/ideas/nexus/> adresinden alındı.